

ტაფტა (ფრანგ. taffetas<სპარს. taftan ქსოვილი) – ბამბის ან აბრეშუმის მტკიცე პეწიანი ქსოვილი (ნახ. 1). გამოიყენება ავეჯის, ტანსაცმლის წარმოებაში, შენობის ინტერიერის გასაფორმებლად და სხვ.

ნახ. 1

ტაქომეტრი (ბერძ. tachos სიჩქარე და métron გაზომვა) – მანქანის (მექანიზმის) ლილვის ბრუნვის სიხშირის გასაზომი ხელსაწყო.

ნახ. 1

ტაქომეტრი ელექტრული – ხელსაწყო, რომელშიც შეთავსებულია მანძილსაზომის, ციფრული თეოდოლიტისა და აღებული ანათვლების მახსოვრობის მოდული (ნახ. 1. ელექტრული ციფრული ტაქომეტრი). ის უზრუნველყოფს კუთხური და ხაზოვანი გაზომვების დიდ სიზუსტეს, ავტომატურად იწერს ანათვლებს და ამით ამაღლებს სავლე სამუშაოების ეფექტურობას (სიჩქარეს).

ტაქსაცია (ლათ. taxatio შეფასება) – 1. ტყის მატერიალური შეფასება (ხეების რაოდენობის, მერქნის მარაგის, ტყის ნამატის, ხე-ტყის მასალების დასამზადებელი მოცულობის განსაზღვრა და შეფასება); 2. რისამე ნიხრის, ზომებისა და ხარისხის დადგენა.

ტაქტი (ლათ. tactus შეხება) – 1. რაიმე პროცესის ცალკეული მონაკვეთი, მაგ., აფეთქების, გამოდენის, გაფართოების, შეკუმშვის, შეწოვისა და სხვ.; 2. რისამე მექანიზმის სამუშაო ციკლის ნაწილი; 3. რაიმე ერთგვაროვანი მოქმედების, მოძრაობის თითოეული ნაწილი; დრო თანაბარ დარტყმებს შორის.

ტაქტილური გაფრთხილება – ზედაპირის სტანდარტული დეტალი, რომელიც ჩაშენებული ან მიმაგრებულია სავალ ზედაპირზე ან სხვა ელემენტზე იმ მიზნით, რომ უსინათლო ადამიანი გააფრთხილოს მიმოსვლის ბილიკზე არსებული საფრთხის შესახებ.

ტაქტური სიხშირე (კომპ.) (ინგლ. clock rate or clock speed) – კომპიუტერის ცენტრალური პროცესორის ტაქტური გენერატორის მიერ გამომუშავებული ელექტრული იმპულსების რაოდენობა ერთ წამში, რომელიც იზომება ჰერცებში ან ჰერცის [herz (Hz)] წარმოებულებში [მაგ., მეგაჰერცი (MHz), გიგაჰერცი (GHz)]. რაც მეტია ტ. ს. მით უფრო დიდია პროცესორის მიერ ელემენტარული ოპერაციების შესრულების ტემპი, ინფორმაციის დამუშავების სისწრაფე და, შესაბამისად, მაღალია კომპიუტერის მუშაობის საერთო სისწრაფე.

ტაშტი (ტასტი, გობი, ვარცლი) – ლითონის ან პლასტმასის მოზრდილი, გაშლილი, მრგვალი (ან მოგრძო) თავდია ჭურჭელი (ნახ. 1. ალუმინის ტაშტი).

ნახ. 1

ტაძარი – 1. ქალაქის ან მონასტრის მთავარი საეკლესიო ნაგებობა, სადაც ღვთისმსახურებას ასრულებს ეპისკოპოსი (არქიეპისკოპოსი, მიტროპოლიტი, პატრიარქი). ტაძრის ნაწილებია: 1. საკურთხეველი, სადაც მღვდელი აღასრულებს უმთავრეს საღმრთისმეტყველო მოქმედებებს; 2. ტაძრის შუა ნაწილი, სადაც მორწმუნენი იკრიბებიან ლოცვისთვის; 3. სტოა, რომელიც უწინ განკუთვნილი იყო კათაკმეველთათვის, ანუ მოსანათლად გამზადებულთა და მონაწილე ცოდვილებისთვის. ტაძრის სახე და მისი განვითარების ისტორია განპირობებულია არა მარტო საკულტო მოთხოვნილებებით, არამედ ხალხისა და ქვეყნის არქიტექტურისა და სამშენებლო ტექნიკის განვითარების დონით და, შესაბამისად, ატარებს მკვეთრად გამოხატულ ეროვნულ ხასიათს. ძველ ქართულ ძეგლებში ტაძარი გვხვდება როგორც უფლის (ღმერთის) სახლის, სამლოცველო სახლის (ეკლესია), ისე უფლის (მეფე, მთავარი) რეზიდენციის, სასახლის მნიშვნელობით; ტაძარს სახელს არქმევენ ტაძრისთვის ადგილის კურთხევის დროს, როცა საძირკველში ქვაკუთხედი იდება; ტაძარს აკურთხებენ მაცხოვრისა და ღმრთისმშობლის მიწიერი ცხოვრების ამსახველი მოვლენების ან წმიდანთა პატივსაცემად; 2. საკულტო ნაგებობა ღვთისმსახურებისა და რელიგიურ წეს-ჩვეულებათა შესასრულებლად; 3. ღმრთისადმი მიძღვნილი და ღმრთისმსახურებისთვის განკუთვნილი განსაკუთრებული შენობა.

ტახტი – 1. მეფეთა დასაბრძანებელი სავარძელი (ნახ. 1); 2. ოთხფეხიანი დასაწოლი ან დასაჯდომი ავეჯის სახეობა. საქართველოსი მისი მრავალი სახეობა არსებობდა (იხ. ლამარა ბედუკიძის შრომები): თუშეთში ტახტი წარმოადგენდა კედლის გასწვრივ გაკეთებულ მაღალფეხიან ხის საწოლს, რომელიც არყის ხის მსხვილი ჯოხებით კედელთან იყო მიმაგრებული და წნელით ძირგამოწნული. ტახტზე ქერის ბზით გატენილი ლეიბი ან მხოლოდ ნაბადი ეფინა; ქიზიყური ტახტი წარმოადგენდა დიდი ზომის მაღალფეხიან ხის საწოლს, რომელსაც ჰქონდა მოაჯირიანი გვერდები და ზურგი. თავთან ედო ბალიშიანი ხის თავსადები ასახდელი სახურავით, რომელიც გამოიყენებოდა აგრეთვე წვრილმანი ნივთების ჩასაწყობად. საწოლი განსაზღვრული იყო დიდი ოჯახებისთვის. დღისით ტახტზე აფენდნენ ხალიჩას, ფარდას ან ჯეჯიმს; ხევსურული ტახტი წარმოადგენდა ოჯახის დასამინებელ მაღალფეხიან ხის საწოლს. პირიქითა ხევსურეთში ტახტს ლოგინად იხსენიებენ.

ნახ. 1

ტახტი ფარშავანგის – 1739 წელს სპარსეთის ნადირშაჰის მიერ ინდოეთიდან გატანილი დიდ მოგოლთა ოქროს ტახტი (ნახ. 1). მას შემდეგ იგი წარმოადგენდა ირანის მონარქიის სიმბოლოს. ფარშავანგის ტახტი დამზადებული იქნა XVII საუკუნეში მოგოლი იმპერატორისათვის შაჰ-ჯაჰანის მიერ. ეს იყო მსოფლიოში ყველაზე მდიდრული ტახტი. ქვეშევრდომები უახლოვდებოდნენ მას ვერცხლის კიბეებით. ჰქონდა ძვირფასი ქვებითა და მინერალებით

ნახ. 1

მორთული ოქროს ფეხები. ზურგი შემკული იყო მინანქრით, ოქროთი, ალმასებითა და ლალებით დამშვენებული ფარშავანგის ორი კუდიტ. ტ. ფ. დამზადებისათვის დაიხარჯა ორი ტონა სუფთა ოქრო და ხუთ ტონაზე მეტი ლალის, ზურმუხტის და ალმასის თვალი. ირანში ამ სიმდიდრის გადატანას 21 აქლემი დასჭირდა.

ტბა – ბუნებრივი წყალსატევი (ნახ. 1. რიწის ტბა, აფხაზეთი, საქართველო), რომელსაც

კავშირი არა აქვს ზღვასთან ან ოკეანესთან.

ნახ. 1

ტბების პროფილაქტიკური დაცლა – გარღვევსაშიში ტბების ხელოვნური დაცლა, კატასტროფული ღვარცოფებისა და წყალმოვარდნების თავიდან აცილების მიზნით. ხდება ნაგუბარი და ხშირად მყინვარულ-ნაგუბარი ტიპის ტბების პროფილაქტიკური დაცლა, რომელიც მყინვარული ღვარცოფების წარმოქმნის კერაა. მყინვარული კაშხლების წყლის კონტროლირებადი დაცლა ხორციელდება გვირაბების გაყვანის ან ფხვიერ-მონატეხი მასალის საფარის გაწმენდის გზით.

ტბეთის მონასტერი (ინგლ. Monastery of Tbeti) – ტბეთის ღვთისმშობლის სახელობის მონასტერი, X საუკუნის ქართული მართლმადიდებლური მონასტერი ისტორიულ სამხრეთ საქართველოში. მდებარეობს თანამედროვე თურქეთში, მდინარე იმერხევის მარჯვენა ნაპირზე, ახლანდელი ქ. შავშათიდან 15 კილომეტრში, სოფელ ტბეთის (თურქული სახელწოდება *Cevizli*, ჯვეიზლი, ნიშნავს „კაკლიანს“) შუაგულში. მონასტრის მთავარი ტაძარი წარმოადგენდა შავშვეთის საერისთავოს მთავარ ჯვარგუმბათოვან ეკლესიას, რომელიც ერისთავთერისთავის აშოტ კუხის მიერ იყო აგებული. მანვე დანიშნა ტბეთის პირველი ეპისკოპოსი სტეფანე მტბევარი, რომელმაც XI საუკუნეში ააგო ციხე-სიმაგრე და დაიცვა მხარე ბიზანტიის აგრესიისაგან. ტბეთის მონასტერი რამდენიმე სამონასტრო ნაგებობას მოიცავდა, რომელთაგან დღეისათვის მხოლოდ მთავარი ტაძრის ნანგრევებია შემორჩენილი (ნახ. 1. მთავარი ტაძრის ნანგრევები).

ნახ. 1

სავარაუდოდ, ნაგებობა რვამკლავიან ტაძარს წარმოადგენდა, რომელიც მალევე დაინგრა და მის ნაცვლად აიგო ახალი რვამკლავიანი ეკლესია (შესამღებელია რეკონსტრუქციაც) (მეორე მშენებლობა). X საუკუნის ბოლოს რვამკლავიანი ეკლესიის ადგილას მესამე, უფრო მოზრდილი და განსხვავებული ტიპის ტაძარი აიგო, რომლის ნანგრევები და კომპოზიცია დღემდე შემორჩენილი (მესამე მშენებლობა).

რვამკლავიანი ტაძრის ნაშთები გარედან მოპირკეთებულია მოწითალო-მონარინჯისფრო ქვიშაქვის დიდი კვადრატული ფორმის ფილებით. ზოგ ადგილებში გვხვდება ღია ქვიშისფერი ან უფრო მუქი მოშავო-მოწითალო ქვებიც. მათი წყობა მკაცრად

ნახ. 2

მოწესრიგებულია, რიგები დაცულია და ძირითადად წახნაგიდან წახნაგზე გადადის. შიდა მოპირკეთება ჩრდილოეთის კედელზე შემოდარცვულია. შემორჩენილია მხოლოდ ქვების ბუდეები, რომელთა მოწესრიგებული წყობაც შიდა პერანგის სისუფთავესა და აკურატულობაზე მეტყველებს (დ. ხოშტარია).

მესამე ტაძრის გეგმა წარმოადგენს ჯვარს ოთხი მკლავით, რომელთაგან აღმოსავლეთისა აფსიდიანია, ხოლო დანარჩენი სამი მართკუთხაა.

მიუხედავად არაერთი გადაკეთებისა, მესამე მშენებლობის დროინდელი ზოგიერთი დეტალი ტბეთის მთავარი ტაძრის ინტერიერში დღემდე შემორჩენილი, მათ შორისაა სატრიუმფო თაღის იმპოსტები, რომლებსაც ხვეული ჩუქურთმებით მორთული ქვედა ნაწილი და მის თავზე გამოწეული ლილვი გააჩნია, ასევე თარო, რომელიც შემკულია დისკოების მწკრივით. მესამე მშენებლობის დროინდელია ასევე ჩრდილოეთისა და სამხრეთის მკლავების წინა თაღების იმპოსტები, რომლებიც ნატიფი დამუშავებით და მდიდრულობით გამოირჩევა (დ. ხოშტარია). ინტერიერისგან განსხვავებით ტაძრის ექსტერიერის დეტალები ნაკლებადაა შემონახული, თუმცა წნული და ხვეული ჩუქურთმებით შემკული არქიტექტურული ორნამენტები დღესაც ყურადღებას იქცევს შესრულების საოცარი დონითა და მიმზიდველობით (ნახ. 2. ექსტერიერის ორნამენტი).

მთავარი ტაძრის მეოთხე რეკონსტრუქცია შესრულებული XI საუკუნის მეორე ნახევარში, მიზნად ისახავდა მოცულობის გაზრდასა და ფასადების უფრო მდიდრულად მორთვას. ამ პერიოდში ტაძარს ჩრდილოეთის მკლავზე მიაშენეს ეგვტერი და მის თავზე მოაწყვეს პატრონიკე. გადაკეთდა საკურთხეველიც. დააგრძელეს პასტფორიუმებიც, რის გამოც

ნახ. 3

დაიკარგა აფსიდის გარე შვერილობა და აღმოსავლეთიდან შეიქმნა ერთიანი ფასადის სიბრტყე, რომელზედაც გაკეთდა ღრმა თაღნარი, რომლის სამი თაღიდან შუა უფრო ფართო

და მაღალია, ვიდრე ორი გვერდითი თალი (ნახ. 3. აღმოსავლეთი ფასადი სამი თალით). ანალოგიური თაღნარებია სამხრეთისა და ჩრდილოეთის ფასადებზეც.

მეოთხე მშენებლობისას განახლდა და უფრო დამშვენდა საფასადო მორთულობა (მრგვალი სარკმლების საპირეები, განედლებული ჯვრის რელიეფი, აღმოსავლეთის მკლავის დახვეწილი ჩუქურთმებით (ნახ. 4. მეოთხე მშენებლობის დროინდელი შემორჩენილი ჩუქურთმის ფრაგმენტი ჩრდილოეთის მკლავის აღმოსავლეთ ფასადზე) წარმოდგენილი კარნიზები და სხვ. (შემორჩენილია დღემდე).

XIII საუკუნეში აღადგინეს სამხრეთი მკლავი (მეხუთე მშენებლობა) (ნახ. 5. მეხუთე მშენებლობის დროინდელი მორთულობა სამხრეთ ფასადზე: თაღები და შეწყვილებული სარკმლები), ხოლო XIV საუკუნეში აღადგინეს დანგრეული გუმბათი (მეექვსე მშენებლობა). აღდგენილი გუმბათი თექვსმეტწახნაგას წარმოადგენდა, რომელშიც ერთმანეთს ენაცვლებოდა სარკმლიანი და უსარკმლო წახნაგები. 3. ზაქარაიას აზრით ეს გუმბათი პროპორციებით, გაფორმებითა და ცალკეული დეტალებით ყველაზე ახლოს გერგეტის სამების გუმბათთან დგას და მისი თანადროული უნდა იყოს. სამწუხაროდ ტბეთის გუმბათმა ჩვენამდე ვერ მოაღწია.

შემორჩენილი ფრაგმენტებით დასტურდება, რომ ტაძარი ძალიან მაღალი ხარისხის ფრესკებითა და წარწერებით ყოფილა დამშვენებული.

უნდა აღინიშნოს, რომ ტბეთის ტაძარი მშენებლობის ხარისხით, დახვეწილი ქართული ჩუქურთმებით, ინტერიერისა და ექსტერიერის მორთულობით უცილობლად შედის შუა საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრების საუკეთესო ძეგლთა სიაში.

ნახ. 4

ნახ. 5

ტბორი (ტბორე) – დაგუმბებული წყალი, ხელოვნური წყალსატევი, რომელიც განკუთვნილია წყალმომარაგებისათვის, სარწყავად, თევზის გამრავლებისთვის, ფრინველებისათვის და ასევე სანიტარული და სპორტული მოთხოვნილებებისათვის. პირობითად, ხელოვნურ წყალსატევს, რომლის წყლის მოცულობა 1 მლნ. კუბურ მეტრამდეა – ტბორი ეწოდება, ხოლო უფრო მეტი მოცულობისას – წყალსაცავი. ტ. შეიძლება საზრდოობდეს მცირე ნაკადულებით, გრუნტისა და წვიმისწყლებით. დასვენების ზონებში ტ. თევზჭერისა და სხვადასხვა სპორტული შეჯიბრებების ჩატარების ობიექტია. ის ხშირად გარშემორტყმულია ხე-

მცენარეულობით, რის შედეგადაც ქმნის საკმაოდ კარგ დასასვენებელ ადგილს. ტბორი, როგორც წყლის ობიექტი, შეადგენს ჰიდროლოგიურ ელემენტს.

ტეგულა – 1. ბურულის (სახურავის) კრამიტი ზევით აღუნული კიდეებით (ნახ. 1); 2. ნებისმიერი მასალის ბურული, სახურავი.

ნახ. 1

ტევადობა – შინაგანი მოცულობა; უნარი დაიტოს რისამე გარკვეული რაოდენობა. ტევადობის სახეებია: აკუმულატორის, არაწრფივი, ბაზრის, ბუფერული, გადასასვლელი, გამავალი, გამყოფი, განაწილებული, გაბნევის, გასავლელი, დაყვანილი, დინამიკური, ეკვივალენტური, ელექტროდმორისი, ელექტროსტატიკური, ელექტრული, ენერგეტიკული, ვაგონის, კონდენსატორის, კუთრი, ლიანდაგების, ლიფტის, მაკონპენსირებელი, მანეიტრალებელი, მოძრავი შედგენილობის, ნარჩენი, ნომინალური, პარაზიტული, რეზერვუარის, სადგურის, საინფორმაციო, სამუშაო, სატელეფონო ქსელის, საწყისი, სილოსის, სტადიონის, სტატიკური, ტენდერის, შიგა, ცვლადი, წყალსაცავისა და სხვ.

ტევრი – ხშირი, დაბურული, რელიქტური ტყე.

ტელამონი (ბერძ. Telamōn მითური გმირის სახელი; telamōn მეზარგული, ბურჯი, მხარდამჭერი) – იხ. ატლანტი.

ტელე – რთული სიტყვების პირველი შემადგენელი ნაწილი, აღნიშნავს: 1) შორ მანძილზე მოქმედს; 2) ტელევიზიასთან დაკავშირებულს.

ტელებინოკლი (ბერძ. tēle შორს და ფრანგ. binocle<ლათ. bini წყვილი, ორი და oculus თვალი) – სპეციალური ბინოკლი ძალზე დაშორებული ობიექტების ნათლად დასანახად.

ტელეგრაფი (ბერძ. tēle შორს და gráphein წერა, ხატვა, კაწვრა) – ელექტრო- და რადიოკავშირგაბმულობის სახეობა, კავშირგაბმულობის დაწესებულება ან ცნობების მიმღებ-გადამცემი აპარატი, რომელთა საშუალებით შესაძლებელია ცნობის გადაცემა შორ მანძილზე.

ტელევიზია (ინგლ. television<ბერძ. tēle შორს და ლათ. visio ხედვა) – გამოსახულებათა და ხმის გადაცემა შორ მანძილზე ელექტრო და რადიოკავშირგაბმულობის საშუალებათა გამოყენებით.

ტელეკომუნიკაცია (კომპ.) (ინგლ. telecommunication) – კომუნიკაცია მანძილზე, ინფორმაციის გადაცემა ნებისმიერი საკომუნიკაციო ხაზით, რომელიც შეიძლება იყოს ელექტრული, ხმოვანი (აკუსტიკური) ან ოპტიკური.

ტელეობიექტივი (ბერძ. tēle შორს და ლათ. objectivus საგნობრივი) – ფოტო ან კინო აპარატურის ობიექტივი, რომელიც საშუალებას იძლევა გამოსახულება მივიღოთ შორი მანძილიდან.

ტელესკოპი (ბერძ. *tēle* შორს და *skopeîn* ყურება, შესწავლა) – ასტრონომიული ხელსაწყო, რომელსაც იყენებენ ციურ ობიექტებზე დასაკვირვებლად. არსებობს სამი ტიპის: ლინზიანი (რეფრაქტორები), სარკიანი (რეფლექტორები) და სარკიან-ლინზიანი სისტემები.

ტელესტერიონი (ბერძ. *tēle* შორს და *-tērion* ადგილი) – ქალღმერთების – დემეტრასა და პერსეფონესადმი მიძღვნილი მონუმენტური წმიდათაწმიდა ტაძარი ანტიკურ საბერძნეთში, დასავლეთ ატიკის ძველ ქალაქ ელევისში [ნახ. 1. ტელესტერიონის რეკონსტრუირებული ნიმუში (მაკეტი), ელევისის არქეოლოგიური მუზეუმი, საბერძნეთის რესპუბლიკა]. აგებულ იქნა ძვ. წ.-ის V საუკუნეში არქიტექტორ იქტინოსის პროექტის მიხედვით. ერდროულად იტევდა რამდენიმე ათას ადამიანს. ტაძრის შესასვლელთან მთავრდებოდა წმინდა გზა, რომელიც ძველად ათენიდან მოემართებოდა.

ნახ. 1

ტელეფერიკი – საჰაერო-საბაგრო გზის სახელწოდება საფრანგეთში.

ტელეფონი (ბერძ. *tele* შორს და *phone* ბგერა) – აპარატი ბგერის გადასაცემად და მისაღებად შორ მანძილზე. თანამედროვე ტელეფონები გადაცემას ახორციელებენ უშუალოდ ელექტროსიგნალებით. ტელეფონის ძირითადი სახეებია: დიდწინაღობიანი, ელექტროდინამიკური, ვიდეო, თანამგზავრული, ინდუქტორული, მობილური, მცირეწინაღობიანი, ოპტიკური, რადიო, სადენიანი, საველე, უსადენო, ფიჭური და სხვ.

ტელეფონიზაცია – ტელეფონის ქსელის გაყვანა-დამონტაჟება.

ტელფერი (ბერძ. *tele* შორს და *phero* მიმაქვს) – ტვირთის ასაწევი მანქანა (ჯალამბარი), რომელიც მოძრაობს დაკიდებულ რელსზე. შედგება ელექტროძრავისა და ბაგირის დამჭიმი დოლისაგან. გამოიყენება ტვირთის ვერტიკალური ან ჰორიზონტალური გადაადგილებისათვის.

ტემნოსი (ბერძ. *temnein* მოჭრილი, მოკვეთილი) – ზღუდარით შემოფარგლული წმინდა მიწის ნაკვეთი, რომელზეც განლაგებულია ბერძნული ტაძარი და მის აღმოსავლეთის ფსადის წინ, ღია ცის ქვეშ – საკურთხეველი.

ტემპერა (იტალ. *tempera*, *temperare* საღებავებით ფერწერა) – ფერწერა ისეთი საღებავებით, რომელშიც შემკვრელ ნივთიერებად გამოყენებულია ქათმის კვერცხის გულზე ან გულისა და ცილის ნარევე მიღებული ნატურალური ემულსია (ნახ. 1. ტემპერიტა და ოქროთი ხეზე შესრულებული ნახატი – მარიამი ყრმით, XIII ს., დუჩო, სიენა, იტალიის რესპუბლიკა). ხელოვნური ტემპერის დასამზადებლად კი გამოიყენება წებოიანი დუღაბი და მცენარეული ზეთი. გასათვალისწინებელია ის, რომ ნატურალური ტემპერა არ ახშობს ბათქაშის (კედლის) ფორებს და სათავსის კედელი თავისუფლად სუნთქავს.

ნახ. 1

ტემპერატურა (ლათ. temperatura თანაშეზომილობა, ნორმალური მდგომარეობა) – 1. სისტემის თბური მდგომარეობის ერთ-ერთი ძირითადი პარამეტრი. ცნობილია: აბსოლუტური, დულილის, დნობის, ინვერსიის, ფაზური გადასვლის, სხეულისა და სხვ. ტემპერატურები, აგრეთვე ტემპერატურული წნევები და ძაბვები. ტემპერატურის საზომ ერთეულს წარმოადგენს გრადუსი ცელსიუსის სკალაზე და კელვინი ერთეულთა საერთაშორისო SI სისტემაში; 2. ფიზიკური სიდიდე, რომელიც ახასიათებს მაკროსკოპული სისტემის თერმოდინამიკური წონასწორობის მდგომარეობას; 3. ნივთიერების სითბოს ხარისხი, დონე. არსებობს ტემპერატურის მრავალი სახეობა: აალების, აბსოლუტური, აორთქლების, აფეთქების, ბოლო, ბუნებრივი, გათხევადების, გამყარების, გარდაქმნის, გარემოს, გაფართოების, გაფრქვევის, გაყინვის, გამჭიფვის, გახურების, გლინვის, დადებითი, დამყარებული, დარბილების, დასაკვირვებელი, დაყვანილი, დნობის, დულილის, ევტექტიკური, ელექტრონული, ვარვარის, ზომიერი, ზღვრული, თერმოდინამიკური, თვითაალების, ინვერსიული, კაზმის, კრიტიკული, კრიოჰიდრატული, კრისტალიზაციის, ლხობის, მახასიათებელი, მომატებული, მოშვების, მოწვის, ნიადაგის, ნორმალური, ოთახის, ოპტიმალური, რადიაციული, სამუშაო, საშუალო, საწყისი, სიკაშკაშის, სპინური, ფერიტი, შედუღების, შუალედური, ტემპერატურა, უარყოფითი, წრთობის, წყლის, ჭედვის, ჭრის, ხანძრის, ჰაერის, ჰომოლოგიური და სხვ.

ტემპერატურა აქტიური – ჰაერის ტემპერატურა, მეტი ბიოლოგიურ მინიმუმზე, ვეგეტაციის მთელი პერიოდის განმავლობაში.

ტემპერატურა გამინების – ზღვრული ტემპერატურა, რომლის ქვევითაც ნივთიერება ხდება მინისებრი (მყარი), ხოლო ამ ტემპერატურის ზევით – თხევადი.

ტემპერატურა გახურების – სითბური აგენტის ზემოქმედების შედეგად სხეულის ზედაპირის საბოლოო ტემპერატურა.

ტემპერატურა დნობის – ტემპერატურა, რომელზეც კრისტალური ტანი გადადის თხევად მდგომარეობაში.

ტემპერატურა დულილის – ტემპერატურა, რომელზეც ხდება მუდმივი წნევის ქვეშე მყოფი სითხის ადუღება. ტ. დ. შეესაბამება ადუღებული სითხის ბრტყელ ზედაპირზე გაჯერებული ორთქლის ტემპერატურას, რადგან სითხე ყოველთვის მეტადაა გადახურებული დულილის ტემპერატურასთან შედარებით.

ტემპერატურა კრისტალიზაციის – ტემპერატურა, რომელზეც თხევადი ნივთიერება გადადის მყარ (კრისტალურ) მდგომარეობაში.

ტემპერატურა კრიტიკული – ნივთიერების ტემპერატურა, მყოფი კრიტიკულ მდგომარეობაში. სუფთა ნივთიერების კრიტიკული ტემპერატურა არის ის მაქსიმალური ტემპერატურა, რომლის დროსაც შესაძლებელია ორთქლის არსებობა სითხესთან ერთად წონასწორობაში. ორთქლის გათხევადება ხდება მხოლოდ სითხის კრიტიკული ტემპერატურის დაწევით.

ტემპერატურა მაქსიმალური – ჰაერის, ნიადაგის ან წყლის ყველაზე მაღალი ტემპერატურა დროის გარკვეულ შუალედში.

ტემპერატურა მინიმალური – ჰაერის, ნიადაგის ან წყლის ყველაზე დაბალი ტემპერატურა დროის გარკვეულ შუალედში.

ტემპერატურა ნორმალური – 20°C ტემპერატურა.

ტემპერატურა ჰაერის – ატმოსფეროს მდგომარეობის ერთ-ერთი თერმოდინამიკური პარამეტრი. იზომება თერმომეტრით. ტ. ჰ. სივრცისა და დედამიწის ყველა წერტილში მუდმივად იცვლება; დედამიწის ზედაპირზე ამ ცვლილებას საკმაოდ დიდი დიაპაზონი აქვს. დღემდე დაფიქსირებული მისი ექსტრემალური მნიშვნელობებია: +58,4°C (საუდის არაბეთი, 13.09.1922 წ.) და -91,2°C (ანტარქტიდა, 03.08.2004 წ.).

ტემპერატურაგამტარობა (ტემპერატურაგამტარობის კოეფიციენტი) – 1. ნივთიერების ფიზიკური პარამეტრი, რომელიც ახასიათებს მისი ტემპერატურის ცვლილების სისწრაფეს არასტაციონალურ სითბურ პროცესებში; 2. ნივთიერების თვისება მასში ტემპერატურის გათანაბრებისა, რომელიც განისაზღვრება თბოგამტარობის შეფარდებით მისი ერთეული მოცულობის თბოტევადობასთან.

ტემპერატურამდგრადობა – მასალის უნარი შეინარჩუნოს თავისი სტრუქტურა და ფიზიკური თვისებები ტემპერატურაზე, რომელიც შეესაბამება მისი ხანგრძლივი ექსპლუატაციის პირობებს.

ტემპერატურამდეგობა – მასალის უნარი შეინარჩუნოს თავისი თვისებები (სტრუქტურა, სიმტკიცე, თბოგამტარობა და სხვ.) მაღალ ტემპერატურაზე.

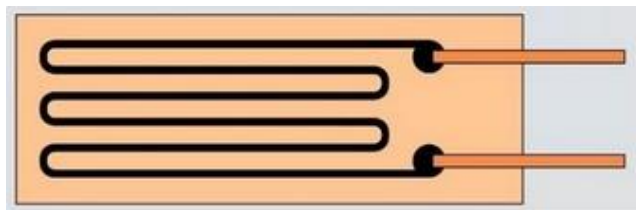
ტემპერატურული ხაზოვანი გაფართოება – ტანის ხაზოვანი ზომების ცვლილება ტემპერატურაზე დამოკიდებულებით. მისი მახასიათებელია მასალის ხაზოვანი გაფართოების ტემპერატურული კოეფიციენტი.

ტემპი (იტალ. tempo<ლათ. tempus დრო) – რისამე განხორციელების, მიმდინარეობის სისწრაფე (მაგ., მშენებლობის ტემპი, ტერიტორიის ათვისების ტემპი და სხვ.).

ტემპლეტი (ინგლ. template შაბლონი, ლეკალო, მოდელი) – 1. მოწყობილობის ბრტყელი მასშტაბური მოდელი, რომელიც ფოტომოდელირების ან კოპირების სხვა მთოდითაა დამზადებული; 2. ლითონმცოდნეობაში, ლითონის ნაკეთობიდან ან ნამზადიდან გრძივად ამოჭრილი ბრტყელი ნიმუში მაკროსტრუქტურის შესასწავლად.

ტენდერი (ინგლ. tender<tend მომსახურება) – 1. საწარმოს მიერ მყიდველისათვის შეთავაზებული ფასი, რომლის განსაზღვრის დროსაც ამოსავალია არა საქონლის საკუთარი დანახარჯების დონე ან მასზე მოთხოვნა, არამედ კონკურენტთა მიერ დადებული ფასი; 2. სამუშაოს, მომსახურების, საქონლის სახელმწიფო შესყიდვის ერთ-ერთი ფორმა, რომლის საშუალებით შესყიდვის განხორციელება სავალდებულოა, როდესაც საქონლისა და მომსახურების ღირებულება აღემატება რაღაც გარკვეულ თანხას (მაგ., საქართველოში 100-200 ათას ლარს); 3. ორთქლმავლის მისაბმელი ნაწილი, რომელშიც სათბობისა და წყლის საჭირო მარაგია მოთავსებული; 4. ერთანძიანი იახტა 2 ან 3 სამკუთხა წინა იალქნით.

ტენზოგადამწოდი (ლათ. tensus დაძაბული, დაჭიმული და sensor გადამწოდი) – მყარი სხეულის დეფორმაციის ელექტრულ სიგნალში გარდამქმნელი (ნახ. 1. მავთულიანი გადამწოდი). კონსტრუქციულად ის არის

ნახ. 1

წვრილი მავთული, რომელიც ეკვრება გამოსაკვლევი დეტალის ზედაპირზე. კუმშვა-გაჭიმვის დეფორმაციისას ის იცვლის ელექტრულ წინაღობას, რაც აისახება სიგნალზე.

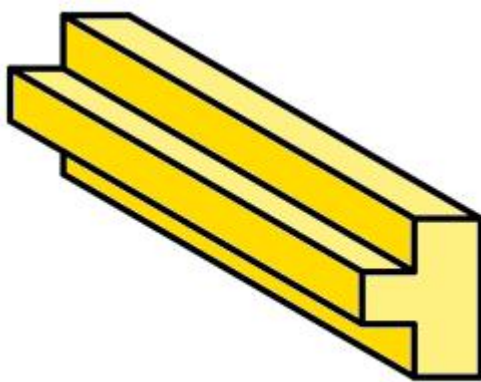
ტენზომეტრი (ლათ. tensus დამაბული, დაჭიმული და ბერძ. métron გაზომვა) – დეფორმაციების გასაზომი ხელსაწყო. არსებობს მექანიკური (ნახ. 1) და ელექტრული ტ. გამოიყენება ძირითადად დრეკადი მასალების სიმტკიცის მახასიათებლების განსაზღვრისათვის, აგრეთვე რთულ პირობებში სტატიკური და დინამიკური დეფორმაციების გასაზომად.

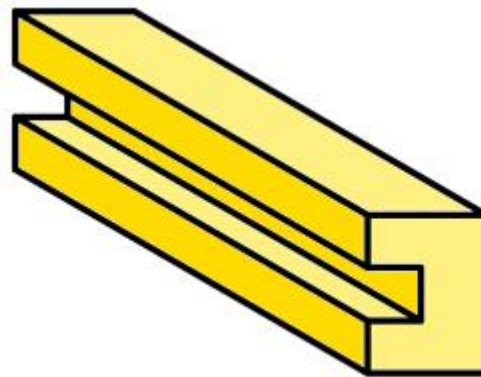
ნახ. 1

ტენტობოდამუშავება – ხის მასალის შრობის ტექნოლოგიური პროცესი, რომელიც საშუალებას იძლევა თავიდან ავიცილოთ მასალაში შიგა ძაბვების გაჩენა (განსაკუთრებით სითხეებში შრობისას). ამ მეთოდის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ შრობის დამთავრების მომენტში ან ძაბვების ნიშნის ცვლილების დროს მერქანზე მოქმედებენ მაღალი ტემპერატურისა და ტენიანობის ჰაერით, რომლის საშუალებითაც ზედაპირული ფენები ტენიანდება და წარმოიშობა შეკლების ნარჩენი დეფორმაციები, რომლებიც კომპენსაციას უკეთებენ შრობის ადრეულ ეტაპზე გაჩენილ წაგრძელების დეფორმაციებს და ამგვარად ქრება ძაბვების წარმოშობის მიზეზი. რაც უფრო სქელია მასალა, მით უფრო მეტია სისქეში ტენიანობის ცვლილება და, შესაბამისად, შიგა ძაბვების მოსახსნელად საჭირო ხდება ტ. მრავალჯერადი ჩატარება. ტ. ჩვეულებრივ საშრობ კამერებში არ წარმოებს. მისთვის შექმნილია სპეციალური ჰერმეტიკული კამერა აღჭურვილი კალორიფერებითა და წყლის გასაფრქვევი მილებით. ჩვეულებრივი ფიცრების ($\delta = 22-31$ მმ) ტენტობოდამუშავების ხანგრძლივობა გრძელდება 2-6 სთ. შრობის დამთავრების შემდეგ მასალა კამერაში რჩება 1-2 დღე, რათა გაცივდეს $30-40^{\circ}\text{C}$ ტემპერატურამდე და შემდეგ ხდება მისი გადმოტვირთვა და გაგზავნა დანიშნულებისამებრ.

ტენია (ბერძ. tainía ზონარი, ლენტე, ვიწრო ზოლი) – დორიული ორდერის არქიტექტურული ნატეხი თაროს მსგავსი, რომელზეც თანდართულია დაპროფილებული ელემენტები [ნახ. 1. ტენია პირდაპირი (Fillet raised); ნახ. 2. ტენია შექცეული (Fillet sunk)].

ნახ. 1

ნახ. 2

ტენიანობა – ტენის შემცველობა მყარ სხეულში, ფხვნილსა ან აირში. აბსოლუტური ტ. არის სითხის მასის ფარდობა მასალის მშრალი ნაწილის მასასთან, ხოლო ფარდობითი ტ. განისაზღვრება სითხის მასის ფარდობით ტენიანი მასალის (სხეულის) მასასთან. ტ. ცნებაში არ განიხილება ქიმიურად შეკავშირებული ან კრისტალებში შემავალი სითხე, რომელიც მხოლოდ ქიმიური დაშლის შედეგად გამოიყოფა. სამშენებლო კონსტრუქციებში ტ. ყველაზე დიდი გავლენა აქვს ხის კონსტრუქციებზე, ნაკლები ბეტონზე, ლითონზე, ფოროვან მასალებზე, ქვაზე. მერქნის დატენიანობა და გამოშრობა იწვევს მისი უჯრედების კედლების ზომების ცვლილებას, რასაც მოსდევს მერქნის ელემენტების გაჯირჯვებისა და შემრობის დეფორმაციები. იმის გამო, რომ ამ დეფორმაციათა სიდიდეები სხვადასხვა მიმართულებით სხვადასხვაგვარია, მერქნის ტენიანობის ცვლილება იწვევს დახერხილი ხის მასალის დაბრეკას, დააფრაკებასა და ბზარების გაჩენას, ხოლო მომატებული ტ. (მეტი 20%-ზე) ლპობის ძირითადი მიზეზია. ყველაზე მაღალი ტ. (200%-მდე) აქვს მდინარეში დაცურებულ მორებს. ახლადმოჭრილი ხის მერქნის ტ. 80-100 %-ია. დასაწყობების პროცესში და შრობისას მერქნის ტ. მცირდება 40-დან 10%-მდე. მშრალად ისეთი მერქანი ითვლება, რომლის ტ. $W < 15\%$. მერქანში შეიძლება იყოს ორი სახის წყალი (ტენი) – შეკავშირებული (ჰიგროსკოპული) და თავისუფალი (კაპილარული). შეკავშირებული წყალი იმყოფება მერქნის ბოჭკოების შიგნით, ხოლო თავისუფალი – ავსებს სიცარიელეს ბოჭკოებს შორის. მათ გარდა მერქანში აგრეთვე შეიძლება იყოს ქიმიურად შეკავშირებული წყალი, რომელსაც მხოლოდ მერქნის ქიმიური გადამუშავების დროს აქვს მნიშვნელობა. მერქნის ტ. გასაზომად არსებობს პირდაპირი და ირიბი მეთოდები. პირდაპირს და ყველაზე ზუსტს წარმოადგენს საშრობ-წონითი მეთოდი, რომელიც გამოიყენება ეტალონად. ირიბს მიეკუთვნება ნემსოვანი, ტევადობითი, ზემდაღალსიხშირიანი, ოპტიკური, რადიომეტრული, ინფრაწითელი და კომბინირებული. დღეისათვის პრაქტიკაში ყველაზე მეტად არის გავრცელებული გამოშრობის, ნემსოვანი (კონდუქტომეტრული) და ტევადობითი (დიელკომეტრული) მეთოდები.

ტენიანობა აბსოლუტური – ნივთიერებაში არსებული ტენის მასის შეფარდება ამ ნივთიერების მასასთან აბსოლუტურად მშრალ მდგომარეობაში, გამოხატული პროცენტებში.

ტენიანობა მერქნის – ტენიანობა, რომელიც დამოკიდებულია მერქანში თავისუფალი და შეკავშირებული წყლის რაოდენობრივ მაჩვენებელზე. ის პროცენტებში იზომება და გამოითვლება ფორმულით: $W = [(G_1 - G_2) / G_2] \cdot 100$, სადაც G_1 – ნიმუშის წონა გამოშრობამდე; G_2 – იმავე ნიმუშის წონა გამოშრობის შემდეგ. ტენის პროცენტული შემცველობის მიხედვით მრგვალი და დახერხილი ხის მასალა, ჯიშისაგან დამოუკიდებლად, იყოფა ხუთ ძირითად ჯგუფად: 1) სველი, რომელიც დიდი ხნის განმავლობაში იმყოფება წყალში, $W > 100\%$; 2) ახლადმოჭრილი, რომელსაც შენარჩუნებული აქვს ცოცხალი ხის ტენი, 50-100%; 3) ნედლი, $W = 25-50\%$; 4). ჰაერზე გამომშრალი, $W = 20-25\%$; 5). ოთახში გამომშრალი, $W < 15\%$. გარდა ამ ჯგუფებისა, შეიძლება იყოს აგრეთვე აბსოლუტურად მშრალი ($W = 0$) მერქანი.

ტენიანობა ფარდობითი – ნიმუშში არსებული ტენის მასის შეფარდება თვით ამ ნიმუშის მასასთან ბუნებრივ მდგომარეობაში. იზომება პროცენტებში და გამოითვლება ფორმულით $W = [(G_1 - G_2) / G_1] \cdot 100$, სადაც G_1 – ნიმუშის წონა გამოშრობამდე; G_2 – ნიმუშის წონა გამოშრობის შემდეგ.

ტენიანობა ჰაერის – ჰაერში წყლის ორთქლის შემცველობა; კლიმატის ყველაზე არსებითი თვისება. ტ. ჰ. დიდი მნიშვნელობა აქვს ზოგიერთ ტექნოლოგიურ პროცესში. მისი შეფასებისათვის გამოიყენება წყლის ორთქლის დრეკადობა (პარციალური წნევა) (პა) ან ჰაერის

ერთეულ მოცულობაში წყლის ორთქლის რაოდენობა (გ/მ³). აბსოლუტური ტ. ჰ. ხასიათდება ჰაერის ერთეულ მოცულობაში წყლის ორთქლის რაოდენობით ან მისი დრეკადობით; ფარდობითი ტ. ჰ. – ჰაერის ტენიანობის აბსოლუტური მნიშვნელობის ფარდობით მაქსიმალურთან (გაჯერებულთან) მოცემულ ტემპერატურაზე (%). დედამიწის ზედაპირთან ჰაერში წყლის ორთქლი შეადგენს მოცულობის 0,2-2,5%. ადამიანისათვის ყველაზე კარგია ფარდობითი ტენიანობა 40-60% ნორმალურ კლიმატურ პირობებში. სათავსებში ტენიანობის უკუგავლენის საპირისპიროდ გამოიყენება ჰაერის ვენტილაცია, კონდიციონერა და სხვ.

ტენის გაცემა – მასალის თვისება დაკარგოს მასში არსებული ტენი. მის რიცხვით მახასიათებელს წარმოადგენს ნიმუშიდან აორთქლებული წყლის რაოდენობა (%) ერთი დღე-ღამის განმავლობაში 20°C ტემპერატურისა და ჰაერის 60%-იანი ფარდობითი ტენიანობის პირობებში. ტ. გ. მხედველობაში მიიღება, მაგ., ბეტონის გამყარებისას, კირის დუღაბით შებათქაშებული კედლის შრობისას. პირველ შემთხვევაში სასურველია შენელებული, ხოლო მეორე შემთხვევაში – ტენის სწრაფი გაცემა.

ტენმედეგობა – მასალის, საფარვლის და ნაკეთობის თვისება, გაუძლოს ტენის ზემოქმედებას ხარისხის გაუარესების გარეშე. მაღალი ტენმედეგობის მასალა ხანგრძლივად ინარჩუნებს თავის მექანიკურ (სიმტკიცე), ელექტრულ (კუთრი წინაღობა, ძაბვა) და სხვა (მაგ., ფერი) თვისებებს ინტენსიური დატენიანების პირობებში.

ტენმედეგობა აბსოლუტური – მასალის თვისება, შეინარჩუნოს თავისი ფიზიკურ-მექანიკური თვისებები ნებისმიერ ტენიან გარემოში.

ტენსაზომი – გაზის, სითხის და მყარი ტანის ტენიანობის გასაზომი ხელსაწყო (ნახ. 1. მერქნის ტენიანობის გასაზომი ნემსებიანი ტენსაზომი). ჰაერის ტენიანობის გასაზომად გამოიყენება ფსიქომეტრი და გიგრომეტრი; სითხეების (რომელშიც წყალი არ არის ძირითადი კომპონენტი, მაგ., ნავთობი, სპირტი) – ტევადური, რომლის მუშაობა დაფუძნებულია სითხეში დიელექტრიკული მუდმივას ან დიელექტრიკული დანაკარგის განსაზღვრაზე; კონდუქტომეტრიული – რომელიც დაფუძნებულია სითხის ელექტროგამტარობის განსაზღვრაზე; გიგროსკოპული ელექტროქიმიური – გამოიყენება აორთქლებადი გაზებისათვის. მყარი სხეულების ტენიანობის გასაზომად გამოიყენება ტევადური, კონდუქტომეტრიული და რადიოიზოტოპური ტ., რომლის მუშაობის პრინციპი ემყარება წყლის წყალბადის ბირთვის მიერ რეზონანსული რადიოტალღების შთანთქმას.

ნახ. 1

ტენტი (ლათ. tent გაჭიმული) – ქსოვილური, სინთეზური ან კომბინირებული ტილო, გადაჭიმული ლითონის ან ხის კარკასზე, ბუჩქის ან კლდის შვერილებზე საჭიმრების დახმარებით (ნახ. 1. ტენტისგან დამზადებული ტურისტული კარავი). ტ. დანიშნულებაა დაიფაროს ადამიანი ან მალეფუჭებადი საქონელი მზის, ატმოსფერული ნალექების ზემოქმედებისაგან. ტ. შეიძლება იყოს საქარხნო

ნახ. 1

დამზადების ან თვითნაკეთი (მაგ., ჩამოწერილი პარაშუტი). გამოიყენება საავტომობილო ტრანსპორტის, მისაბმელის, ნახევრადმისაბმელის ძარის გადასახურავად, აგრეთვე მცურავ საშუალებებზე, საზაფხულო დანიშნულების რესტორნების, კაფეების, დასასვენებელი სახლების, სანატორიუმების, პლაჟების, ორანჟერეების, სათბურების კეთილმოწყობისათვის.

ტეპიდარიუმი (ლათ. tepidarium<tepidus თბილი, ნელთბილი) – თბილი სათავსი რომაულ აბანოებში.

ტერა (ბერძ. téras ურჩხული) – თავსართი იმ ჯერადი ერთეულების სახელწოდებათა შესაქმნელად, რომლებიც ოდენობით 10^{12} ამოსავალ ერთეულს უდრის.

ტერაზიტი (ლათ. terra მიწა) – კირისა და ცემენტის შეღებილი ნარევი; იხმარება ფერადი ბათქაშისათვის.

ტერაკოტა (იტალ. terracotta გამომწვარი თიხა) – მოუჭიქავი კერამიკული ნაკეთობა, რომელსაც გამომწვარი თიხის ბუნებრივი ფერი და ფაქტურა აქვს (ნახ. 1. ტერაკოტისგან დამზადებული ჭურჭელი).

ნახ. 1

ტერაომეტრი (ბერძ. téras ურჩხული, ინგლ. ohm გერმანელი მეცნიერის გ. ს. ომის სახელის მიხედვით და ბერძ. métron გაზომვა) – ომეტრი ძალიან დიდი წინაღობის გასაზომად ((ასეულობით ტერაომი).

ტერარიუმი (ლათ. terra მიწა) – სათავსი (ყუთი, შემოდობილი მიწის ნაკვეთი და სხვ.), სადაც ინახავენ წყალხმელეთა ცხოველებსა და ქვეწარმავლებს მათზე დაკვირვების საწარმოებლად.

ტერასა (ფრანგ. terrasse<ლათ. terra მიწა) – იხ. ბანი.

ტერასული ფიცარი ეკოდეკი – რუსული წარმოების, მერქნის ალტერნატიული, თანამედროვე საშენი მასალა, დამზადებული მერქან-პოლიმერული კომპოზიტისგან. არ საჭიროებს შეღებვას, გალაქვას, მდგრადია ბიომავნებლების, მექანიკური და ატმოსფერული ზემოქმედებისადმი, ადვილად ირეცხება. გამოიყენება ეზოს ტერასების, ბილიკების, ფანჯატურების, ღია კაფეების მოსაწყობად (ნახ. 1) და სხვ.

ნახ. 1

ტერაცო – მოზაიკური იატაკი.

ტერგალი – იხ. ლავსანი.

ტერიგენული (ლათ. terrigena მიწიერი) – არაერთგვაროვანი, ჭუჭყიანი, გასვრილი.

ტერიკონიკი (ფრანგ. terri ნაყარი ქანი და conique კონუსური) – მაღაროებიდან ამოღებული ფუჭი ქანების კონუსისებრი ნაყარი მაღაროსთან, მიწის ზედაპირზე.

ტერილენი – იხ. ლავსანი.

ტერიტორია (ლათ. territorium<terra მიწა) – გარკვეულ საზღვრებში მოქცეული მიწის სივრცე.

ტერიტორია სამოსახლო – ქალაქის ძირითადი ნაწილი, რომელიც განკუთვნილია საცხოვრებელი სახლებისა და საზოგადოებრივი შენობების მშენებლობისათვის. სამოსახლო ტერიტორიაზე ეწყობა ბაღები, პარკები, ბულვარები, იქმნება გამზირების, მოედნების, საზოგადოებრივი ცენტრების არქიტექტურული ანსამბლები და სხვ.

ტერიტორია საწარმოო – ტერიტორია, გამოყოფილი მშენებლობის განსახორციელებლად ან საწარმოო საქმიანობისათვის, ამ ტერიტორიაზე არსებული შენობა-ნაგებობების ჩათვლით.

ტერიტორია ურბანული – ქალაქის ტიპის დასახლებათა (ქალაქის, დაბის) განაშენიანებული ტერიტორია.

ტერიტორიის ზონირება – დასახლებული პუნქტის, პარკის, ბაღის, ნაკვეთის ტერიტორიის დაყოფა ზონებად სხვადასხვა ფუნქციური დანიშნულებით.

ტერიტორიის საინჟინრო დაცვის სისტემა – სხვადასხვა დანიშნულების ჰიდროტექნიკური ნაგებობები, გაერთიანებული ერთიან ტერიტორიულ სისტემაში, ტერიტორიის დასაცავად წყალდიდობისა და წყალმოვარდნისაგან.

ტერიტორიის საინჟინრო მომზადება – საინჟინრო ღონისძიებების კომპლექსი ტერიტორიის ასათვისებლად. ამ ღონისძიებებში შედის: ტერიტორიის ვერტიკალური დაგეგმარება, გრუნტის წყლების დონის დაწვევა, ტერიტორიის დაცვა დატბორვისაგან, ნაპირგამაგრებითი სამუშაოები, წყალსაცავების რეკონსტრუქცია და სხვ.

ტერიტორიული წყლები – ზღვის ან ოკეანის ზოლი ნაპირის გაყოლებაზე, რომელიც შედის სანაპირო სახელმწიფოს შემადგენლობაში.

ტერმინალი (ინგლ. terminal<ლათ. terminalis ბოლო, საბოლოო) – ტერიტორია სპეციალური დანიშნულების ნაგებობებით, საიდანაც ხდება პროდუქციის (ნავთობპროდუქტების, ხორბლის, კვების პროდუქტებისა და მისთ.) რეალიზება მსხვილ მომხმარებელზე (ნახ. 1. ჰამბურგის ნავსადგურის ტერმინალი, გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა); 2. ბოლო სადგური (რკინიგზისა, მეტროპოლიტენისა, ნავთობსადენისა); 3. მოწყობილობა (დამაბოლოებელი მოწყობილობა, კვანძი), რომელიც მომხმარებელს აერთებს კავშირგაბმულობის ქსელთან; 4. მოწყობილობა გამოთვლითი სისტემის შემადგენლობაში; განკუთვნილია სისტემაში ინფორმაციის შესატანად და იქიდან ინფორმაციის გამოსატანად.

ნახ. 1

ტერმინოლოგია (ლათ. terminus ტერმინი და ბერძ. λόγος სიტყვა, გამონათქვამი, თანაფარდობა) – მეცნიერების, ტექნიკის, ხელოვნების რაიმე დარგში ხმარებულ ტერმინთა ერთობლიობა.

ტერპლენი (ლათ. sufferre<sub- ქვევით და ferre ზიდვა) – სამხედრო არქიტექტურაში, ჰორიზონტალური მოედანი ბასტიონში ქვემეხების განსათავსებლად.

ტერსერონები (ფრანგ. tiercerons<ძვ. ფრანგ. tierce<ლათ. tertia მესამე<tres სამი) – კამარის საყრდენიდან გამომავალი მცირე ზომის დიაგონალური წიბოები, რომლებიც ლიერნებთან ერთად ქმნიან "ვარსკვლავურ ნახატს" (ნახ. 1).

ნახ. 1

ტესლა – მაგნიტური ინდუქციის ნაკადის სიმკვრივის საზომი ერთეული ერთეულთა საერთაშორისო SI სისტემაში. ტერმინი დაკავშირებულია სერბი გამომგონებლის ნიკოლა ტესლას (1856-1943 წწ.) სახელთან.

ტესტერი [ინგლ. tester<შუა საუკ. ლათ. testarium<testera თავი<გვიანდ. ლათ. testa (capitis) თავის ქალა] – 1. ხელსაწყო ან პროგრამა რისამე (მაგ., ელექტრონათურების, ელექტროწრედის) ვარგისიანობის შესამოწმებლად; 2. ადამიანი, რომელიც ამოწმებს რაიმეს, განსაკუთრებით ახალ პროდუქტს.

ტესტი (ლათ. testum თიხის ქოთან<testa გამომწვარი თიხის ნატეხი, თიხის ქოთანი, ნიჟარა) – 1. წინასწარი პროცედურა რაიმეს ხარისხის, მწარმოებლობის, საიმედოობის დასადგენად; 2. მოძრავი კერა რევერბერაციულ ღუმელში, რომელიც გამოიყენება ოქროსა და ვერცხლის განსაცაკვებლად ტყვიისაგან; 3. სამედიცინო ანალიზური პროცედურა; 4. ანკეტა (კითხვარი), რომელსაც ავრცელებენ, როგორც მასალას კონკრეტული სოციოლოგიური კვლევის მიზნებისათვის.

ტესტირება (გამოცდა) – 1. შესაბამისობის შეფასების ობიექტის ერთი ან მეტი მახასიათებლის განსაზღვრა პროცედურების შესაბამისად; 2. სასწავლებელში მსმენელის ცოდნის შეფასების ერთ-ერთი მეთოდი.

ტეტრონი – იხ. ლავსანი.

ტეტრა (ბერძ. tetraédros ოთხმხრიანი, ოთხვერდა) – რთული სიტყვის საწყისი ნაწილი, ნიშნავს ოთხს (მაგ., ტეტრალოგია, ტეტრაედრი და სხვ.).

ტეტრაედრი (ბერძ. tetra ოთხი და hedra ფუძე, ზედაპირი, გვერდი) – წესიერი მრავალწახნაგა, რომელსაც აქვს 4 სამკუთხა წახნაგი, 6 წიბო და 4 წვერო; ყოველ წვეროში თავს იყრის 3 წიბო. ტ. წარმოადგენს წესიერ სამკუთხა პირამიდას (ნახ. 1). ნებისმიერ ტეტრაედრში შეიძლება ჩაიხაზოს სფერო და ნებისმიერ

ნახ. 1

ტეტრაედრზე შეიძლება შემოიხაზოს სფერო. თუ წიბოს სიგრძეა b , მაშინ ტ. მოცულობა $V = 0,1179b^3$, ზედაპირის სრული ფართობი $S = 1,7321b^2$.

ტეტრაკონიონი – ერთ კომპოზიციაში გაერთიანებული ცალკე მდგომი საყრდენი სვეტი სახურავის გარეშე. განსხვავდება ტეტრაპილონისაგან იმით, რომ გზების გადაკვეთის ცენტრი დახურული არ არის სახურავით (ლიაა), ხოლო ოთხი საყრდენი სვეტი ცალ-ცალკე დგას (ნახ. 1. ტეტრაკონიონი პალმირაში, სირიის არაბული რესპუბლიკა).

ნახ. 1

ტეტრაკონქი (ინგლ. tetraconch<ბერძ. tetra ოთხი და conch ნიჟარა) – 1. ცენტრალური ტაძარი, სადაც შენობის, კვადრატული გეგმის მქონე ცენტრალურ მოცულობას ოთხი აფსიდა უერთდება (ნახ. 1. ტეტრაკონქი. სამწევრისის ოთხაფსიდიანი ტაძარი სოფელ სამწევრისში, საქართველო); 2. ოთხაფსიდიანი ცენტრული ეკლესია (ან რაიმე სხვა შენობა), რომელშიც ნახევრად წრიული აფსიდები სიმეტრიულ-ჯვრისებრ არის განლაგებული ცენტრალური (ჩვეულებრივ, გუმბათქვეშა) სივრცის ირგვლივ. ტ. გავრცელებული იყო ადრინდელ ქრისტიანულ არქიტექტურაში (VI ს.), განსაკუთრებით კი – საქართველოსა და სომხეთში (ავანი, რიფსიმეს ეკლესია, ზვართნოცი).

ნახ. 1

ტეტრაპილონი (ლათ. tetrapylon<ბერძ. tetras ოთხი და pylon ჭიშკარი) – ტრიუმფული თაღი ორი ურთიერთგადამკვეთი გასასვლელით. ის რომის ანტიკური არქიტექტურის აყვავების ხანის ტიპური ნაგებობაა (ნახ. 1. ტეტრაპილონი – იანუსის თაღი, რომი, 356 წ., იტალიის რესპუბლიკა). უმეტესად გეგმით კვადრატული, თითოეულ მხარეზე შესასვლელით. ოთხივე კუთხეში დგას კოლონა ან სხვა მზიდი კონსტრუქცია. ტ. გასავალი გზები ქმნის ჯვარს. მოპირდაპირე კედლის თაღები მკაცრად სიმეტრიულადაა განლაგებული. ასეთ თაღებს აგებდნენ მნიშვნელოვან გზაჯვარედინებზე ან უბრალოდ, სილამაზისათვის. მათ სიმბოლური ან ეზოთერმული დანიშნულებაც ჰქონდა (იანუსის კულტის, ოთხი ევანგელისტის სიმბოლო, კარის, შესასვლელის და გამოსასვლელის ღმერთი და სხვ.). ამჟამად ტ. გვხვდება ყოფილი რომის იმპერიის სამხრეთის, ახლო და შორეული აღმოსავლეთის, აგრეთვე მექსიკის ძველი, მსხვილი ქალაქების ტერიტორიებზე. ასეთებია: თებესა (ალჟირი), კარნუნტი (აბსტია), კაპერა (ნახ. 2), პლასენსია (ესპანეთის სამეფო), ანტინოპოლე (ეგვიპტის არაბული რესპუბლიკა), სალონიკი (საბერძნეთის რესპუბლიკა), პარიზი, კავაიონი, ვიენი, რუანი (საფრანგეთის რესპუბლიკა), რომი, ვერონა (იტალიის

ნახ. 1

რესპუბლიკა), აკაბა, ჯერაში (იორდანის ჰაშემიტური სამეფო), ტრიპოლი, ლეპტის-მანგა (ლიბიის რესპუბლიკა), ანჯარე (ლიბანის რესპუბლიკა), ლატაკია, ზოსრე, უგარიტე, პალმირა (სირიის არაბული რესპუბლიკა), სტამბოლი, აფროდისია (თურქეთის რესპუბლიკა), ვიენტიანი (ლაოსის სახალხო დემოკრატიული რესპუბლიკა, ნახ. 3), ფხენიანი (კორეის სახალხო დემოკრატიული რესპუბლიკა), მეხიკო (მექსიკის შეერთებული შტატები) და სხვ.

ნახ. 2

ნახ. 3

ტეტრასტილი (ბერძ. tetra ოთხი და stylos სვეტი, ბოძი) – 1. ტაძარი ან სხვა შენობა, რომელსაც აქვს ოთხსვეტიანი პორტიკი (ნახ. 1. რომაული დორიული ტაძრის რეკონსტრუქცია); ასეთი არქიტექტურული სტილი წარმოიშვა ანტიკურ საბერძნეთში. 2. შენობა ან შენობის ნაწილი (პორტიკი) რომელსაც ოთხი სვეტი აქვს.

ნახ. 1

ტეტრაფორი – ოთხი კარიატიდისაგან შემდგარი ჯგუფი.

ტეტრილი (ტრინიტროფენილმეთილნიტრამინი) – ფეთქებადი ნივთიერება. გამოიყენება სამშენებლო მოედნის მოსასწორებელი სამუშაოებისათვის, აგრეთვე სამხედრო საქმეში.

ტეფლონი (პოლიტეტრაფთორეთილენი) (ინგლ. teflon) – თერმოპლასტიკური პლასტმასა, თეთრი ფერის ნივთიერება. ჩამოჰგავს პარაფინს ან პოლიეთილენს. აქვს მაღალი თბო- და ყინვაგამძლეობა, რჩება მოქნილი და ელასტიკური $-70 - +270^{\circ}\text{C}$ ტემპერატურის ფარგლებში, შესანიშნავი საიზოლაციო მასალაა (ნახ. 1. ტეფლონის რულონები). აქვს ადჰეზიის დაბალი თვისება, არ სველდება წყალში, ცხიმში, გამხსნელებში, ამიტომ უნიკალურია საოჯახო ტაფების შიგა სამუშაო ზედაპირისათვის (ნახ. 2). მედეგია ტუტეებისა და მჟავების მიმართაც. შლის მხოლოდ ფთორი და ტრიფთორქლორიდი. მშენებლობაში გამოიყენება გადახურვებში, მაღალი წნევის მილებისა (ნახ. 3) და ძლიერ დატვირთული საკისრების დასამზადებლად. 200°C ტემპერატურის ზევით ტ. იწყებს მომწამლავი ნივთიერებების გამოყოფას, ამიტომ, მაღალ ტემპერატურაზე, აუცილებელია

ნახ. 1

გავითვალისწინოთ დამატებითი დამცავი ღონისძიებები. რუსეთში ტ. სახელწოდებაა – ფთოროპლასტი. გამოიყენება პირსაბნის ნიჟარების, უნიტაზების, სამზარეულოს იატაკის ფილების, ლაქსაღებავების, საყოფაცხოვრებო ტექნიკის დასამზადებლად, დიდმალიან გადახურვებში, აგრეთვე სამხედრო საქმეში (ტანკის ლულის შიგა საფარი, სარაკეტო ძრავები და სხვ.).

ნახ. 2

ნახ. 3

ტექნიკა (ბერძ. technē ხელოვნება, ოსტატობა) – ადამიანის მოღვაწეობის საშუალებების ერთობლიობა, რაც ათავისუფლებს ადამიანს ფიზიკური და გონებრივი შრომისაგან. ტ. ადამიანის შემოქმედების ნაყოფია, რომელიც მასვე ეხმარება ბუნების გარდაქმნაში მის სასარგებლოდ. ტ. უზარმაზარი პროგრესი განიცადა შრომის პრიმიტიული იარაღებიდან თანამედროვე ავტომატიზებულ და რობოტიზებულ სისტემებამდე. ტ. განვითარებისა და ფუნდამენტური აღმოჩენების შედეგია ახალი, გაუმჯობესებული ტიპის მანქანების, მოწყობილობების, ხელსაწყოების, მასალების, ტექნოლოგიური პროცესების შექმნა და დანერგვა. ტ. ადამიანის ცხოვრების განუყოფელი ნაწილია – ზრდის შრომის ნაყოფიერებას. ფუნქციური დანიშნულების მიხედვით განასხვავებენ: განათლების, ენერგეტიკულ, კავშირგაბმულობის, კვლევით, კულტურის, საავიაციო, საგზაო, სამაცივრო, სამედიცინო, სამელიორაციო, სამეცნიერო, სამშენებლო, სამხედრო, საყოფაცხოვრებო, საწარმოო, უსაფრთხოებისა და სხვ. სახის ტექნიკას.

ტექნიკური – 1. ტექნიკასთან, მის გამოყენებასთან დაკავშირებული; 2. მანქანებისა და მექანიზმების მუშაობასთან, რისამე წარმოების პროცესთან დაკავშირებული; 3. რაც უნდა გამოიყენონ ან უნდა დაამუშაონ მრეწველობაში; 4. სხვადასხვა დამხმარე სამუშაოს შემსრულებელი რაიმე საქმეში (ტექნიკური მდივანი, ტექნიკური რედაქტორი); 5. სასწავლებლის პროფილი (მაგ., ტექნიკური უნივერსიტეტი).

ტექნიკური აღწერილობა – დოკუმენტი, რომელიც მუშავდება ტექნიკური პრობემის ან საერთო ტექნიკური მოთხოვნებისა და სტანდარტის დანართის სახით. მასში შედის: ნაკეთობის დანიშნულება, გამოყენების არეალი, სასაქონლო ხარისხი, მოპირკეთების სახეები და კატეგორიები. იგი ვრცელდება ნაკეთობის ერთ ან მთელ ჯგუფზე სერიული ან მასობრივი წარმოებისათვის. ეს დოკუმენტი შესაძლებელია გამოყენებული იქნას, როგორც ნორმატიულ-ტექნიკური დოკუმენტაცია რაიმე პროდუქციის წარმოებასა და მისი ხარისხის შეფასებისათვის სხვა ნორმატიულ დოკუმენტებთან ერთად. როგორც წესი, ტ. ა. შედის შემდეგი ინფორმაცია: პროდუქციის სრული დასახელება, აღწერა, მისი ძირითადი მახასიათებლების ჩამონათვალი, დოკუმენტის გამოყენების არეალი, კონსტრუქციის ან გარკვეული მოდელისათვის წაყენებული ძირითადი მოთხოვნები, საწყისი ნედლეულის,

მასალის, მაკომპლექტებელი დეტალების, მოწყობილობების ჩამონათვალი, უსაფრთხოების პირობები, ინფორმაცია მზა პროდუქციის შენახვაზე, ტრანსპორტირებაზე, შეფუთვაზე და სხვ. საჭიროების შემთხვევაში დოკუმენტს თან ახლავს მზა პროდუქციის ესკიზი ან ფოტოსურათი.

ტექნიკური აღჭურვილობა – წარმოების იარაღებისა და საშუალებების დანამატი ძირითად ტექნოლოგიურ მოწყობილობაზე, რომელიც განკუთვნილია ტექნოლოგიური პროცესის გარკვეული ნაწილის შესასრულებლად. ესენია: მჭრელი იარაღები, სამარჯვები, დეტალების ტრანსპორტირებისა და საამწყობო ოპერაციების საშუალებები, თვითმავალი და სტაციონალური ამწეები, ინვენტალური ხარაჩოები, გამზომი ხელსაწყოები და სხვ.

ტექნიკური გადაიარაღება – რეკონსტრუქციის ინოვაციური პროცესის ლოკალური სახესხვაობა, რომელიც ხორციელდება ცალკე ობიექტის რეკონსტრუქციის ფარგლებში პროცესების ნაწილის შეცვლის გზით.

ტექნიკური გამოყენების კოეფიციენტი – ექსპლუატაციის გარკვეულ პერიოდში ობიექტის მუშაობაში ყოფნის დროის ინტერვალების მათემატიკური ლოდინის შეფარდება იმავე პერიოდში ობიექტის მუშაობაში ყოფნის დროის ინტერვალების, ტექნიკური მომსახურებისა და რემონტებით გამოწვეული მოცდენების დროის ინტერვალების მათემატიკურ ლოდინთა ჯამთან.

ტექნიკური და სამშენებლო ზედამხედველობის სააგენტო – პროდუქტის უსაფრთხოებისა და თავისუფალი მიმოქცევის კოდექსისა და "საჯარო სამართლის იურიდიული პირის შესახებ" საქართველოს კანონის საფუძველზე სახელმწიფო ქონების ბაზაზე შექმნილი საჯარო სამართლის იურიდიული პირი. სააგენტოს საქმიანობის ძირითადი სფეროა მომეტებული ტექნიკური საფრთხის შემცველი სამშენებლო ობიექტების სახელმწიფო კონტროლისა და ზედამხედველობის განხორციელება და საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე განსაკუთრებული მნიშვნელობის ობიექტების (მათ შორის, რადიაციული და ბირთვული ობიექტების) მშენებლობის ნებართვის გაცემა და სანებართვო პირობების შესრულების კონტროლი.

ტექნიკური დავალება – საწყისი დოკუმენტი, რომლის მიხედვითაც წარმოებს ახალი ნაკეთობების გამოკვლევისა და დაპროექტების პროცესი, ტექნიკური საექსპლუატაციო მოთხოვნების განსაზღვრა. მასში მოცემულია სამუშაოთა წარმოების ეტაპები, ხარისხის მაჩვენებლები და ტექნიკურ-ეკონომიკური მოთხოვნები.

ტექნიკური დიაგნოსტიკა – ნაკეთობებისა და ტექნიკური სისტემების მდგომარეობის მახასიათებელი ნიშნების დადგენა და შესწავლა მათი პარამეტრების გადახრების წინასწარი განჭვრეტის მიზნით, რასაც შეიძლება მოჰყვეს მტყუნება. ტ. დ. მეთოდების დამუშავება და გამოყენება დროულად ააცილებს მანქანა-ნაკეთობას მუშაუნარიანობის დაკარგვის შედეგად გამოწვეულ უარყოფით შედეგებს.

ტექნიკური დოკუმენტაცია – ტექნიკური დოკუმენტების ერთობლიობა, რომელიც გამოიყენება წარმოების, ექსპლუატაციისა და რემონტის, პროდუქციის გამოცდის, აწყობისა და მონტაჟის ორგანიზაციისა და განხორციელებისათვის. მისი ძირითადი სახეებია: საპროექტო-საკონსტრუქტორო და ნორმატიულ-ტექნიკური დოკუმენტები.

ტექნიკური ესთეტიკა – სამეცნიერო დისციპლინა, რომელიც შეისწავლის ადამიანის ცხოვრებისა და მოღვაწეობისთვის საჭირო გარემოსათვის საგნების შექმნის საწარმოო

საშუალებების ტექნიკურ და ესთეტიკურ პრობლემებს. ის წარმოადგენს დიზაინის თეორიულ საფუძველს. ქმნის რა მხატვრული კონსტრუირების მეთოდებს, ტ. ე. აუმჯობესებს შრომის, დასვენებისა და ყოფაცხოვრების პირობებს და დიდ როლს თამაშობს ადამიანის ჰარმონიული განვითარების საქმეში.

ტექნიკური ექსპლუატაცია – 1. შენობის ვარგის მდგომარეობაში შენახვის პროცესების ერთობლიობა; 2. ობიექტის სასიცოცხლო ციკლის სტადია, რომელზეც ხდება მისი ხარისხის რეალიზაცია, შენარჩუნება და აღდგენა.

ტექნიკური ზედამხედველი – ობიექტის ხელმძღვანელის ინდივიდუალური ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი აქტით დანიშნული სპეციალისტი, რომელიც პასუხისმგებელია პროექტის შესაბამისად, სამუშაოების უსაფრთხო წარმოებაზე.

ტექნიკური კიბერნეტიკა – სამეცნიერო მიმართულება, რომელიც უკავშირდება მართვის ტექნიკური სისტემების ერთიანი იდეებისა და მეთოდების შესწავლას. ის მოიცავს მართვის ავტომატიზებული სისტემების თეორიას, ოპტიმალური სისტემების თეორიას, ადაპტური და შემსწავლელი სისტემების თეორიასა და საიმედოობის თეორიას. ტ. კ. ახდენს მართვის სისტემების სტრუქტურისა და პარამეტრების განსაზღვრას და არ აწარმოებს ამ სისტემის გაანგარიშებასა და დაპროექტებას.

ტექნიკური კონტროლი – ნედლეულის, ნახევარფაბრიკატებისა და მზა პროდუქციის ანალიზი, რომელსაც ატარებს საწარმო. ანალიზის სახეები, მეთოდები, ტექნიკა, რეაქტივები და მისთ. დადგენილია სახელმწიფო სტანდარტით, რომელიც სავალდებულოა როგორც დამკვეთის, ისე მომხმარებლისათვის. არსებობს მისი სხვადასხვა სახე, მაგ., შესავალი, ოპერაციული, მისაღები, მიყოლებული, ამორჩევითი და სხვ.

ტექნიკური კულტურა – კულტურის სახე, რომელიც მოიცავს საწარმოო პროცესების კომპლექსურ მექანიზაციასა და ავტომატიზაციას, მოწინავე ტექნოლოგიას, წარმოების სრულყოფილ ორგანიზებას, მენეჯმენტს, მოტივაციას, მართვასა და სხვ.

ტექნიკური მდგომარეობის კატეგორია – მზიდი სამშენებლო კონსტრუქციის, შენობის, ნაგებობის საექსპლუატაციო ვარგისობის ხარისხი, რომელიც განისაზღვრება მზიდუნარიანობისა და საექსპლუატაციო მახასიათებლების დონის შემცირების მიხედვით.

ტექნიკური მდგომარეობის მუშაუნარიანობა – ტექნიკური მდგომარეობის კატეგორია, რომლის დროსაც ზოგიერთი შეფასების პარამეტრი არ პასუხობს პროექტის მოთხოვნებს ან სამშენებლო ნორმებს, მაგრამ კონკრეტული ექსპლუატაციის პირობებში ეს დარღვევები გავლენას არ ახდენენ კონსტრუქციის მუშაუნარიანობაზე, ხოლო ძირითადი მზიდი კონსტრუქციის მზიდუნარიანობა უზრუნველყოფილია არსებული დეფექტებისა და დაზიანებების გათვალისწინებით.

ტექნიკური მდგომარეობის შეფასება – სამშენებლო კონსტრუქციის, შენობის, ნაგებობის დაზიანების ხარისხის დადგენა ფაქტობრივად აღრიცხული და რაოდენობრივად შეფასებული ნიშნების შედარებით იმ ნიშნებთან, რომლებიც პროექტით ან ნორმატიული დოკუმენტებითაა დადგენილი.

ტექნიკური მდგომარეობის შეფასების კრიტერიუმი – პროექტით ან ნორმატიული დოკუმენტით დადგენილი პარამეტრების რაოდენობრივი ან ხარისხობრივი მაჩვენებელი, რომელიც ახასიათებს სამშენებლო კონსტრუქციების სიმტკიცეს, დეფორმაციებს, სიმაგრეს, ტენიანობას, წყალშთანთქმას, ყინვამედეგობასა და სხვა ნორმირებულ სიდიდეებს.

ტექნიკური მეთოდი – ტექნიკური საშუალებების გაანგარიშება და გამოცდა, რომლის შედეგების მიხედვით დადგინდება ყველაზე უფრო საიმედოთა ნომენკლატურა. გამოსაცდელი ტექნიკური საშუალებები შესაძლებელია იყოს სახანძრო დაცვის პასიური და აქტიური საშუალებები, მანქანები, მექანიზმები, სამარჯვები და სხვ.

ტექნიკური მომსახურება – მანქანებისა და მოწყობილობების ექსპლუატაციის ეტაპი, რომელიც მოიცავს მათი საიმედოობისა და მზადყოფნის ორგანიზაციულ და ტექნიკურ ღონისძიებებს. მასში შედის: პროფილაქტიკა, მიმდინარე რემონტი, კონტროლი, აგრეთვე კონკრეტული ღონისძიებები (რეგულირება, გაწყობა საწვავით, შეზეთვა და სხვ.) კვანძებისა და აგრეგატების მოხსნის გარეშე. ტ. მ. პარამეტრებს წარმოადგენს მომსახურე პერსონალისა და სათადარიგო ელემენტების რაოდენობა და დროითი მაჩვენებლები.

ტექნიკური მომსახურების აგრეგატი – მოწყობილობა, რომელიც დამონტაჟებულია მაღალი გამავლობის ავტომობილის შასიზე, ტრაქტორის მისაბმელზე ან თვითმავალ შასიზე სხვადასხვა მანქანის ტექნიკური მომსახურებისათვის.

ტექნიკური ნორმირება – დადგენილი ტექნოლოგიური პროცესის საფუძველზე შრომისა და წარმოების რაციონალური ორგანიზაციის პირობებში სამუშაოს შესრულების დროის განსაზღვრა. ტ. ნ. საფუძველზე გაანგარიშდება დროისა და გამომუშავების ნორმები.

ტექნიკური პირობები – 1. ნაკეთობის, დეტალის, კონსტრუქციის, მასალისა და მისთ. დამზადებისათვის აუცილებელი პირობები, რომელიც პროდუქციის ხარისხს, ნორმალურ საექსპლუატაციო პირობებსა და მისი დამზადების უსაფრთხოებას უზრუნველყოფს (მაგ., წნევა ავტოკლავში, ტემპერატურა ღუმელში, შედუღების ნაკერის მინიმალური სიგრძე ლითონის ელემენტების შედუღებისას და სხვ.); 2. ტექნიკურ მაჩვენებელთა ერთობლიობა რაიმეს დახასიათებისათვის; 3. პირობები საწარმოს, დანადგარის, მანქანისა და მისთ. ნორმალური ფუნქციონირებისათვის; 4. დოკუმენტი, რომელიც ადგენს ტექნიკურ მოთხოვნებს, რომელიც უნდა დააკმაყოფილოს ამა თუ იმ კონკრეტულმა ნაკეთობამ, მასალამ, ნივთიერებამ და ა.შ. ან მათ ჯგუფმა. ტ. პ. მუშავდება ერთ ან რამდენიმე კონკრეტულ ნაკეთობაზე, მასალაზე, ნივთიერებაზე იმ პირობით, რომ მასში ჩამოთვლილი მოთხოვნები არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს სახელმწიფო ან სახელმწიფოთაშორისო სტანდარტებს, რომელიც ვრცელდება ამ პროდუქციაზე.

ტექნიკური პროექტი – პროექტის დამუშავების მეორე ეტაპი, რომელიც აზუსტებს საპროექტო მოცემულობას (ესკიზურ პროექტს), სამუშაო ნახაზების შესადგენად.

ტექნიკური რესურსი – ობიექტის ნამუშევარი მისი ექსპლუატაციის დაწყებიდან ზღვრულ მდგომარეობამდე.

ტექნიკური სართული – საგანგებო სართული მრავალსართულიან შენობაში, რომელიც გამოიყენება სხვადასხვა სახის სანტექნიკური მილგაყვანილობის, სავენტილაციო არხებისათვის და მისთ. ის ჩვეულებრივ სართულზე ნაკლები სიმაღლისაა.

ტექნიკური სერტიფიკატი – საინსპექციო ორგანოს მიერ გაცემული დოკუმენტი, რომელიც ადასტურებს ობიექტის დადგენილ მოთხოვნებთან სრულ შესაბამისობას.

ტექნიკური სწავლების საშუალებები – სწავლების პროცესში ინფორმაციის დამუშავებისა და წარდგენის აპარატურა, მოწყობილობა და სისტემა, რომელიც ფუნქციური დანიშნულების მიხედვით არის საინფორმაციო, მაკონტროლებელი და სასწავლო. ყველაზე სრულყოფილია ავტომატიზებული სასწავლო სისტემა, რომელიც იქმნება გამოთვლითი ტექნიკის ბაზაზე და მუშაობს დიალოგის რეჟიმში.

ტექნიკური უსაფრთხოება – შრომის დაცვის ერთ-ერთი ნაწილი, რომელიც წარმოადგენს წარმოების საშიში ზემოქმედებისაგან მომუშავეთა დაცვის ტექნიკური ღონისძიებებისა და საშუალებების სისტემას.

ტექნიკური ქსოვილი – ქსოვილი, რომელიც გამოიყენება სხვადასხვა ტექნიკური დანიშნულებისათვის – საიზოლაციოდ, გადასაფარებლად, გადასახურად, შუასადებად და ა.შ.

ტექნიკური წესები – სავალდებულო მოთხოვნები, რომელიც არეგულირებს სამშენებლო ორგანიზაციის მშენებლობის ორგანიზაციას და ტექნოლოგიას მაჩვენებლების რაოდენობრივი გამოხატულების გარეშე.

ტექნოგენური (ბერძ. techne ხელოვნება, ოსტატობა და genos გვარი, წარმოშობა) – ადამიანთა ტექნიკურ და ტექნოლოგიურ საქმიანობასთან დაკავშირებული.

ტექნოგენური ზემოქმედება – სტატიკური და დინამიკური დატვირთვები შენობებისა და ნაგებობებისაგან, ტერიტორიების შეტბორვა და დაშრობა, გრუნტების დაჭუჭყიანება, მიწისქვეშა წყლების დაბინძურება და გაშრობა, აგრეთვე გეოლოგიურ გარემოზე ფიზიკური, ქიმიური, რადიაციული, ბიოლოგიური და სხვა სახის ზემოქმედება.

ტექნოგენური საგანგებო სიტუაცია – მდგომარეობა, რის შედეგადაც ობიექტზე, განსაზღვრულ ტერიტორიაზე ან აკვატორიაში ტექნოგენური საგანგებო სიტუაციის წყაროს გაჩენის შედეგად ირღვევა ადამიანთა ცხოვრებისა და საქმიანობის ნორმალური პირობები, ექმნება საფრთხე მათ სიცოცხლესა და ჯანმრთელობას, ზიანდება მოსახლეობის ქონება, სახალხო მეურნეობა და ბუნებრივი გარემო.

ტექნოგენური საშიშროება – ტექნიკური სისტემის, სამშენებლო და სამრეწველო ობიექტების შინაგანი მახასიათებელი, რომელიც რეალიზდება საგანგებო სიტუაციის წარმოქმნის დროს საწარმოს პერსონალზე და გარემოზე დამაზიანებელი ზემოქმედების ან ამ ობიექტების ნორმალური ექსპლუატაციის პროცესში საწარმოს პერსონალზე და გარემოზე მიყენებული პირდაპირი ან ირიბი ზიანის სახით.

ტექნოგენური შეტბორვა – ტერიტორიის დატბორვა და შეტბორვა, გამოწვეული სამშენებლო და საწარმოო საქმიანობის შედეგად.

ტექნოელასტი (ბერძ. techne ხელოვნება, ოსტატობა და elastos ჭიმვადი, ბლანტი) – რულონური მიმართვადი საბურულე და ჰიდროსაიზოლაციო მასალა ამაღლებული საიმედოობის.

მზადდება ელასტიკური პოლიესტერისა და მოდიფიცირებული ბიტუმის დატანით მინაბოჭკოვან ან პოლიესტერულ საფუძველზე. გამოიყენება ბრტყელი სახურავებისათვის. დაგება ხდება პროპანის გაზის სანთურას მეშვეობით.

ტექნოლოგია (ბერძ. technē ხელოვნება, ოსტატობა და logos სიტყვა, გამონათქვამი, თანაფარდობა) – 1. მზა პროდუქციის წარმოების პროცესში გამოყენებული ნედლეულის მასალებისა და ნახევარფაბრიკატების მიღების, დამუშავების, ფიზიკური მდგომარეობის შეცვლის და სხვა მოქმედებათა მეთოდების ერთობლიობა. ტექნოლოგიის დამუშავება ხორციელდება დარგების მიხედვით – სამშენებლო წარმოების, მანქანათმშენებლობის, ხელსაწყოთმშენებლობისა და სხვ.; 2. ორგანიზაციული ღონისძიებების, ოპერაციებისა და მეთოდების კომპლექსი, რომელიც მიმართულია ოპტიმალური დანახარჯებით ნომინალური ხარისხის ნაკეთობის დამზადებაზე, მომსახურებაზე, რემონტზე ან ექსპლუატაციაზე. ტექნოლოგიური პროცესი განისაზღვრება პარამეტრებით, რომლებიც უზრუნველყოფენ მათ ნორმალურ მსვლელობას; 3. საბუნებისმეტყველო მეცნიერება ნედლეულის პროდუქტად გადამუშავების პროცესების შესახებ, რაც ხორციელდება ქიმიური და ფიზიკურ-ქიმიური ოპერაციების მონაწილეობით. ქიმიური გარდაქმნა ძირითადი პროცესია არა მარტო ქიმიური და ნავთობქიმიური წარმოებისათვის, არამედ საფუძველია სამშენებლო და მჭიდა მასალების, ლითონების, სამედიცინო მრეწველობისა და მიკრობიოლოგიური წარმოებების, წვის პროცესების ენერგეტიკასა და ტრანსპორტზე, ლუდის, პურისა და საკონდიტრო ნაწარმის ტექნოლოგიაში და სხვ.

ტექნოლოგია ბეტონის – სამეცნიერო დისციპლინა, რომელიც შეისწავლის ბეტონის მიღებისა (შედგენილობა, გამყარება, თვისებები, დანამატები და სხვ.) და ექსპლუატაციის პროცესებს.

ტექნოლოგია ლაზერული – სამეცნიერო დისციპლინა, რომელიც შეისწავლის იმპულსური, იმპულსურ-პერიოდული, უწყვეტი ლაზერული გამოსხივებით მასალების დამუშავების ტექნოლოგიურ პროცესებს.

ტექნოლოგია ლითონთა – სამეცნიერო დისციპლინა, რომელიც მოიცავს ლითონური მასალების მიღებისა და დამუშავების წესების ერთობლიობას.

ტექნოლოგია მერქნის გადამუშავების – სპეციალური ტექნოლოგია, რომელიც უზრუნველყოფს მერქნის სამრეწველო გამოყენებას დამუშავებისა და გადამუშავების გზით (მექანიკური დამუშავება; ქიმიური და ბიოლოგიური გადამუშავება).

ტექნოლოგია საუკეთესო – ტექნოლოგია, რომელიც ეფუძნება მეცნიერებისა და ტექნიკის უკანასკნელ მიღწევებს, რომელიც მიმართულია გარემოზე ნეგატიური ზემოქმედების შემცირებისაკენ და რომელსაც აქვს პრაქტიკული გამოყენების დადგენილი ვადა ეკონომიკური და სოციალური ფაქტორების გათვალისწინებით.

ტექნოლოგიური გადაწყვეტა – წარმოების ტექნოლოგიური სქემის არჩევა (ნაკადური, აგრეგატულ-ნაკადური, კონვეინერული და ა.შ.), რომელიც მოიცავს საწარმოო პროცესში ძირითადი ტექნოლოგიური ნაკადების დამუშავებას, ტექნოლოგიური დანადგარების შერჩევასა და განლაგებას, სამუშაო რეჟიმის დადგენას (ერთცვლიანი, ორცვლიანი, უწყვეტი).

ტექნოლოგიური დოკუმენტაცია – პროდუქციის დამზადების პროცესის განმსაზღვრელი გრაფიკული და ტექსტური დოკუმენტები. მას მიეკუთვნება: ტექნოლოგიური რუკა,

სამშენებლო წარმოების პროექტი, სვლაგეზის რუკა, საოპერაციო რუკა, ინსტრუქციები, საკონსტრუქტორო დოკუმენტაცია, ხარჯების ნორმები და სხვ.

ტექნოლოგიური ექსპლუატაცია – შენობის გამოყენება დანიშნულების შესაბამისად.

ტექნოლოგიური თვისებები – მასალის უნარი, გარკვეული ოპერაციების შედეგად მიიღოს საჭირო ფორმა, ზომა და ა.შ. ისეთი ტექნოლოგიური თვისებები, როგორცაა: დაფქვა, დახერხვა, დალურსმნა, ხეხვა და ა.შ. მეტად მნიშვნელოვანია, რადგან მათზეა დამოკიდებული ნაკეთობისა და კონსტრუქციის ხარისხი და ღირებულება. ზოგი მასალის ტექნოლოგიური თვისების შეფასებისთვის დამუშავებულია რიცხობრივი მაჩვენებლები (ქვის მსხვრევადობა, ბეტონის ნარევის ძვრადობა და ადვილჩაწყობადობა, საღებავის დაფარვადობა და სხვ.). მასალების უმრავლესობისათვის კი დადგენილია ტექნოლოგიური თვისებების ხარისხობრივი მაჩვენებლები.

ტექნოლოგიური კვანძი – კონსტრუქციულად და ტექნოლოგიურად გამართული სამშენებლო ობიექტის ნაწილი, რომლის ტექნიკური მზადყოფნა სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოების დამთავრების შემდეგ, უზრუნველყოფს ავტონომიურად, ობიექტის სრულად მზადყოფნისგან დამოუკიდებლად, აწარმოოს გაშვება-გამართვის სამუშაოები, ინდივიდუალური გამოცდები და აგრეგატების, მექანიზმებისა და მოწყობილობების კომპლექსური შემოწმება.

ტექნოლოგიური მილსადენი – მილსადენი, სამრეწველო საწარმოს ან სამრეწველო საწარმოების გაერთიანებულ ტერიტორიაზე სხვადასხვა ნივთიერების (ნედლეული, ნახევარფაბრიკატი, რეაგენტი და სხვ.) ტრანსპორტირებისათვის, რომელიც აუცილებელია ტექნოლოგიური პროცესის წარმართვისა და მოწყობილობების ექსპლუატაციისათვის.

ტექნოლოგიური მოთხოვნები – პირობების კომპლექსი, რომელმაც უნდა დააკმაყოფილოს კონკრეტულმა შენობამ, ნაკეთობამ, მასალამ, ნივთიერებამ, მანქანა-დანადგარმა ან მათ ჯგუფმა, ექსპლუატაციის პროცესში. მაგ., სამრეწველო შენობას წაეყენება შემდეგი ძირითადი ტ. მ.: შენობის ფართობმა და კონსტრუქციულმა ზომებმა უნდა უზრუნველყოს მოცემული მოცულობის პროდუქციის წარმოება; ტექნოლოგიური პროცესის უნდა მიმდინარეობდეს შრომისათვის მოხერხებულ, თავისუფალ პირობებში; შენობის არქიტექტურულმა და კონსტრუქციულმა გადაწყვეტებმა უნდა უზრუნველყოს ნორმატიული სიხისტე და ხანგამძლეობა მშენებლობის გეოგრაფიული რაიონის კლიმატური პირობების გათვალისწინებით; შენობის ეკონომიკურობა; მშენებლობის პროცესში ქარხნული დამზადების კონსტრუქციებისა და დელალების მაქსიმალური გამოყენება; შენობის ექსპლუატაციის ხელსაყრელი პირობები; შრომის პროცესის უსაფრთხო და კომფორტული გარემოს შექმნა; შენობაში შესასვლელების, გასასვლელების, კიბის უჯრედების, სანიტარული კვანძების, საყოფაცხოვრებო სათავსების, საინჟინრო ქსელების, სატვირთო ბაქნების და ა. შ. მოხერხებული განლაგება და სხვ.

ტექნოლოგიური პარამეტრები – გაზომვადი სიდიდეები, რომლებიც განსაზღვრავენ პროცესში წარმოქმნილ ნივთიერებათა მდგომარეობას და მათ რეაქციისუნარიანობას. ტ. პ. მიეკუთვნება: ნივთიერებათა ტემპერატურა და კონცენტრაცია აპარატში შესასვლელსა და გამოსასვლელზე, თხევადი და აირადი ნივთიერებების წნევა, მიწოდებულ ნივთიერებათა მოძრაობის სიჩქარე და რაოდენობა, მათი შერევის ინტენსივობა, მყარი მასალების შემადგენლობა და დისპერსიულობა, პროცესის ხანგრძლივობა და სხვ.

ტექნოლოგიური პროცესი – ქიმიური და ფიზიკური მოვლენების ერთობლიობა და ურთიერთდაკავშირებული პროცესები (სტადიები), რომელიც მოიცავს: 1) მორეაგირე კომპონენტების მიწოდებას რეაქციის ზონაში; 2) ქიმიურ რეაქციას; 3) მიღებული პროდუქტის გამოყვანას რეაქციის ზონიდან. ტ. პ. განისაზღვრება პარამეტრით, რომელიც უზრუნველყოფს მის ნორმალურ ფუნქციონირებას.

ტექნოლოგიური რეგლამენტი – ძირითადი ტექნიკური დოკუმენტი, რომელიც განსაზღვრავს რეცეპტურას, ტექნოლოგიური პროცესის რეჟიმსა და ოპერაციების ჩატარების თანამიმდევრობას. ტექნოლოგიური რეგლამენტის ყველა მოთხოვნის ზედმიწევნით შესრულება აუცილებელია და უზრუნველყოფს დამზადებული პროდუქციის საჭირო ხარისხს, საწარმოო პროცესის რაციონალურად და ეკონომიურად ჩატარებას, მოწყობილობის შენარჩუნებასა და შრომის უსაფრთხოებას.

ტექნოლოგიური რეჟიმი – ძირითადი ფაქტორების (პარამეტრების) ერთობლიობა, რომელიც გავლენას ახდენს პროცესის სიჩქარეზე, პროდუქტის გამოსავალსა და ხარისხზე. ტ. რ. ძირითადი პარამეტრებია: ტემპერატურა, წნევა, კატალიზატორის გამოყენება და მისი აქტივობა, მორეაგირე ნივთიერებათა კონცენტრაცია, რეაგენტების არევის მეთოდი და ხარისხი. განასხვავებენ დამოუკიდებელ პარამეტრებს, რომლებიც იცვლება სხვებისგან დამოუკიდებლად, და დამოკიდებულ პარამეტრებს, რომელთა რიცხოვნობა მნიშვნელობა დამოუკიდებელი პარამეტრების სიდიდეზეა დამოკიდებული. დამოუკიდებელი პარამეტრების საერთო რაოდენობას ეწოდება პროცესის თავისუფლების ხარისხი ანუ ვარიანტულობა. ტექნოლოგიური პარამეტრების ერთობლიობა განსაზღვრავს წარმოების ტექნოლოგიურ რეჟიმს.

ტექნოლოგიური რუკა – ტექნოლოგიური დოკუმენტაციის ფორმა, რომელშიც გაწერილია ნაკეთობის დამუშავების მთლიანი პროცესი, მითითებულია ოპერაციები და მათი შემადგენელი ნაწილები, მასალები, საწარმოო მოწყობილობები, იარაღები, ტექნოლოგიური რეჟიმები, ნაკეთობის დასამზადებლად საჭირო დრო, მუშახელის კვალიფიკაცია და სხვ.

ტექნოლოგიური საშუალება – ნებისმიერი ტექნოლოგია, მოწყობილობა ან მისი კომპონენტი, რომელთა ნორმალურად ფუნქციონირების დროს აღკვეთილია ან იზღუდება მოქმედებები, რომლებიც არ არის ნებადართული საავტორო ან სხვა უფლებების მფლობელის მიერ; ტექნოლოგიური საშუალება ქმედითად ჩაითვლება, თუ დაცული ნაწარმოების ან სხვა ობიექტის გამოყენებისას უფლებათა მფლობელი მასთან წვდომას აკონტროლებს იმ პროცესების მეშვეობით (დაშიფრვის, კოპირების შეზღუდვისა და სხვა გზით), რომლებიც ემსახურება დაცვის მიზანს.

ტექნოლოგიური სისტემა – მოწყობილობა, რომელიც უზრუნველყოფს სადგურზე ნავთობპროდუქტების, აირების და სხვა ტვირთების მიღებას, შენახვასა და გაცემას.

ტექნოლოგიური ღუმელი – თბური დანადგარი, რომელშიც მიღებული სითბო გადაეცემა გადასამუშავებელ მასალას და ამის შედეგად მიმდინარეობს ქიმიური პროცესები განსაზღვრული პროდუქტის წარმოქმნით.

ტექნოლოგიური შედუღებადობა – ლითონის ტექნოლოგიური მახასიათებელი, რომელიც განსაზღვრავს მის რეაქციას შედუღებაზე, აგრეთვე უნარი, წარმოქმნას შენადული შეერთება მოცემული საექსპლუატაციო თვისებებით.

ტექნოლოგიურობა – ნაკეთობის შესაბამისობა წარმოებისა და ექსპლუატაციის მოთხოვნებთან. ტ. უზრუნველყოფა ნაკეთობის კონსტრუქციის დამუშავებისას უნდა მოხდეს. ტექნოლოგიურია ისეთი კონსტრუქცია, რომელიც უზრუნველყოფს პროდუქციის საექსპლუატაციო ხარისხს და მისი დამზადება მოითხოვს შრომისა და მასალების მინიმალურ დანახარჯებს. ტ. მიღწევის მნიშვნელოვან საშუალებას წარმოადგენს ახალ კონსტრუქციაში იმ დეტალებისა და კვანძების გამოყენება, რომლებიც უკვე შედიოდნენ ამავე ნაკეთობის ძველ კონსტრუქციაში, აგრეთვე ნორმალიზებული და სტანდარტიზებული დეტალებისა და საამწყობო ერთეულების გამოყენება.

ტექნოსფერო (ბერძ. technē ხელოვნება, ოსტატობა და sphaira სფერო, ბირთვი) – ქალაქის ან სამრეწველო ზონის რეგიონი, საწარმოო ან საყოფაცხოვრებო გარემო.

ტექსი – ბოჭკოს ან ძაფის ხაზოვანი სიმკვრივის არასისტემური ერთეული, რომელიც ტოლია მასის ფარდობისა სიგრძესთან: $1 \text{ ტექსი} = 1 \text{ გ/კმ} = 1 \text{ მგ/მ}$.

ტექსტილი (ლათ. textile ქსოვილი, მატერია) – ნაკეთობა, რომელსაც იღებენ საქსოვ დაზგებზე ურთიერთმართობული და ერთმანეთთან ხლართებით შეერთებული გრძივი (ქსელი) და განივი (მისაქსელი) ძაფებისაგან. ტექსტილი შეიძლება იყოს: ბამბის, შალის, აბრეშუმის, სელის, ქიმიური ბოჭკოსი და სხვ. საქსოვი დაზგიდან მოხსნილ ტ. ეწოდება ხამი ქსოვილი, ხოლო ტ. მისაღები ტექნოლოგიური პროცესების ერთობლიობას – საფეიქრო წარმოება.

ტექსტოლიტი (ლათ. textum ქსოვილი და ბერძ. lithos ქვა) – ელექტროსაიზოლაციო კონსტრუქციული ფენოვანი ფურცლოვანი მასალა ბოჭკოვან ქსოვილზე, რომელიც გაჟღენთილია თერმორეაქტიული ფისით (ბაკელიტი, პოლიეთერი, ეპოქსიდი). ტ. მინაბოჭკოზე ეწოდება მინატექსტოლიტი. ტ. კარგად მუშავდება ყველა სახის მექანიკური დამუშავებით. გამოიყენება კბილანების, სრიალის საკისრების, პანელების, შუასადებების, ტექნიკური დანიშნულების ამორტიზებული ნაკეთობების დასამზადებლად. ტ. ნაკეთობანი უზრუნველყოფენ უხმაურობას მუშაობისას, აქვს სამსახურის დიდი ვადა, ლითონის ნაკეთობებთან შედარებით ნაკლები ხვედრითი წონა. მზადდება ფურცლების სახით (ნახ. 1).

ნახ. 1

ტექსტურა (ლათ. textura ქსოვილი, აგებულება, კავშირი) – უპირატესი ორიენტაცია მარცვლებისა პოლიკრისტალში ან მოლეკულებისა მყარ სხეულში ან თხევად კრისტალებში, ნივთიერების აგებულების თავისებურება, რომელიც განპირობებულია მისი შემადგენელი ნაწილების, ფენების განლაგებით (ნახ. 1).

ნახ. 1

ტექტონიკა (ბერძ. tektonikós მშენებლობის ხელოვნება) – 1. არქიტ. შენობის ნაწილების, ურთიერთგანლაგებისა და მისი ფორმების, პროპორციების შეფარდების თავისებურებანი; 2.

გეოლოგიის დარგი, რომელიც სწავლობს დედამიწის ქერქის მოძრაობასა და დეფორმაციებს და მათთან დაკავშირებულ თავისებურებებს.

ტექტონიკური მოძრაობა – მიწის ქერქის მოძრაობა, რომელიც იწვევს ქანების განლაგების ფორმის ცვლილებას.

ტეშენიტი [ავსტრია-უნგრეთის იმპერიის ყოფილი ქალაქის, Teschen-ის (გერმ.) მიხედვით) – ანალციმური გაბრო; სიღრმისეული ქანი, წითელი ფერის მოსაპირკეთებელი ქვა. მოიპოვება დასავლეთ საქართველოში, კერძოდ სოფელ კურსებში. იქვე მუშაობს მოსაპირკეთებელი ფილების დამამზადებელი ქარხანა. დამატებით იხ. ანალციმი და გაბრო.

ტეჩნორა – იხ. არამიდი.

ტეხილი – ნიმუშის ან ნაკეთობის რღვევის შედეგად მიღებული ზედაპირი. არსებობს ტ. შემდეგი სახეები: მყიფე (მინის, კერამიკის, ნაწრობი ფოლადებისათვის); ბლანტი – ზედაპირზე ადგილობრივი პლასტიკური დეფორმაციის ნაკვალევით (ლითონებისათვის); დაღლილობითი – რღვევა მრავალჯერ განმეორებადი დატვირთვების მოქმედების შედეგად (მზიდუნარიანობა) და შენელებული – რღვევა ხანგრძლივად მოქმედი სტატიკური დატვირთვის შედეგად. ტ. შეიძლება განვიხილოთ, როგორც რღვევის პროცესის მყისიერი ფოტოსურათი. ამიტომ ტეხილის ანალიზი და სწორი "წაკითხვა" დიდ როლს თამაშობს ავარიების მიზეზების კვლევაში. ტეხილის სტრუქტურის მიკროსკოპული ანალიზს ეწოდება ფრაქტოგრაფია.

ტეხისის ეკლესია (ინგლ. Tekhisi Church) – ტეხისის წმინდა გიორგის სახელობის ტაძარი, VI-VII საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი (ზუსტი თარიღი უცნობია). მდებარეობს ქვემო რაჭაში, ამბროლაურის მუნიციპალიტეტის სოფელ თლულში, შემალეულ ადგილზე. აქედან ხელისგულივით მოჩანს ნიკორწმინდისა და ხოტევის მთავარანგელოზის ტაძრები. ეს სამი საყდარი თითქოს ღვთიურ სამკუთხედს ჰქმნის და

ნახ. 1

მცველად ადგას საქართველოს ერთ-ერთი ულამაზესი კუთხის, ქვემო რაჭის ძირძველ მოსახლეობას. ადრეფეოდალური ხანის ტეხისის ეკლესია (5x8,8 მ) ნაგები იყო თლილი ქვით და შემკული ყოფილა ჩუქურთმებითა და მოხატულობით. დროთა განმავლობაში დანგრეული ნაგებობა აღადგინეს XVII საუკუნეში (ისტორიკოს გ. ბოჭორიძის აზრით), ხოლო XIX საუკუნეში გადაკეთებული იქნა (მიემატა დასავლეთი ნაწილი და სამრეკლო). 1926 წლის აღწერით ეკლესიაში ჯერ კიდევ შემორჩენილი იყო ჩუქურთმებიანი ტრაპეზის მთლიანი ქვა, სამხრეთისა და დასავლეთი კარი, მხატვრობის ნაწილი, წარწერები და სხვ. 1927 წელს საბჭოთა მთავრობის მითითებით ეკლესია ახალგაზრდობას დაუქვევია და თლილი

(ნაწილობრივ შირიმის) ქვების დიდი ნაწილი სკოლის მშენებლობისთვის გამოუყენებიათ, ხოლო ნაწილი მოსახლეობას დაუტაცია. 1991 წელს საქართველოში მომხდარი ძლიერი მიწისძვრის შედეგად დანგრეული სკოლის ეზოდან, მოსახლეობას კი საკუთარი კარმიდამოდან, ქვები ეკლესიის ტერიტორიაზე დაუბრუნებიათ.

ნანგრევებადქცეული ტაძრის აღდგენა (ნახ. 2) რამდენიმე წლის წინ რაჭის ეპისკოპოსის მეუფე ელისეს (ჯოხაძე) ლოცვა-კურთხევითა და დავით გურგენიძის თანადგომით განხორციელდა. ტაძარი ბაზილიკური ტიპის ერთნავიანი ნაგებობაა, რომელსაც შესაძლებლობის ფარგლებში ავთენტურობა შეუნარჩუნდა. ეკლესიას მამა სერაფიმის ძალისხმევით დაუბრუნდა გადარჩენილი სიწმინდეები – უძველესი სამღვდელმსახურო რკინის ჯვრები და ხატი (ნახ. 3).

ნახ. 2

ნახ. 3

ტვარონი – იხ. არამიდი.

ტვირთამწევი მანქანა – მოწყობილობა ტვირთის ან ხალხის გადასაცვანად ვერტიკალურ ან დახრილ სიბრტყეზე (სატვირთო და სამგზავრო ლიფტი, ამწე, შახტური და სამშენებლო ამწე, საწევარა, ტალი, ტელფერი, მრავალჭაღი, თვითმავალი ამწე და სხვ.). ტ. მ. შეიძლება იყოს სტაციონარული და გადასაადგილებელი, პერიოდული და უწყვეტი მოქმედების, ელექტრული ან შიგაწვის ამძრავით. მათი ტვირთამწეობა რამდენიმე კგ-დან რამდენიმე ტ-დეა.

ტვირთამწეობა – სატრანსპორტო საშუალებებისა და მანქანა-მექანიზმების ძირითადი საექსპლუატაციო მახასიათებელი. ის არის ტვირთის მაქსიმალური მასა, რომელიც შეუძლია გადაიტანოს ან აწიოს სატრანსპორტო ან ტვირთამწე საშუალებამ.

ტვირთბრუნვა – დროის ერთეულში გადაზიდული ტვირთის რაოდენობა.

ტვირთი – 1. საგანი ან საგანთა ერთობლიობა, რომელიც ექვემდებარება გადატანას, გადაზიდვას, ტრანსპორტირებას. ის შეიძლება იყოს მყარი, თხევადი, აირის. ტ. უამრავი სახეობა არსებობს, რომელთაგან უნდა გამოვყოთ: ადვილად აალებადი, არაგაბარიტული, გაუწონასწორებელი (დებალანსი), თავმოყრილი, მალფუჭებადი, მშრალი, ნაკრები, ნაყარი, ბალანსირი, საკონტროლო, ცალობითი, ცოცხალი და სხვ.; 2. მეტნაკლებად მძიმე საგანი; სიმძიმე; 3. გადატ. სიმძიმე, სიმძნელე; გაჭირვება.

ტვირთნაკადი – ტვირთის ტრანსპორტირება დროის გარკვეულ მონაკვეთში რაიმე მიმართულებით.

ტვირთსატრევი ფანჯარა – პატარა ფანჯარა, გამოჭრილი ხის ძელურაში ორ ერთმანეთზე დადებულ მორში (ნახ. 1). ის შიგა მხრიდან იხურება ფიცრებისგან გაკეთებული თლილი ჩამკეტით.

ნახ. 1

ტვირთტევადობა – სატრანსპორტო საშუალებაში ან სათავსში მოსათავსებელი ტვირთის რაოდენობრივი მაჩვენებელი.

ტვირთჩამჭერი (ტვირთსატაცი) – მოწყობილობა ან მექანიზმი, რომლითაც აღჭურვილია ტვირთამწევი მანქანა და გამოიყენება სხვადასხვა ტვირთის ჩასაბმელად, გადასატანად და განსატვირთავად. შესაბამისად, არსებობს ტ. ფხვიერი ტვირთებისათვის (გრეიფერი, ციცხვი) და ჩასასხმელი ტვირთებისათვის (ბადიები, სპეც. ტევადობები). ტ. ერთ-ერთ სახეს მიეკუთვნება ამწევი ელექტრომაგნიტები, ვაკუუმური ტვირთჩამჭერები, ავტოჯალამბრები და სხვ.

ტიფრა – 1. სხეულის ზედაპირზე (ლითონზე, მერქანზე და სხვ.) გამოსახულების, ნახატის, ნახჭის დატანის – ამოტიფრის პროცესი; 2. ლითონის ფორმის მეშვეობით დეტალების ან სხვა წვრილმანი საგნების სერიულად დამზადების პროცესი.

ტიფრი (შტამპი) (იტალ. stampa ბეჭდვა) – 1. ესტამპი, ანაბეჭდი გრაფიურიდან; 2. ლითონის ფორმა მანქანების დეტალების ან წვრილმანი საგნების სერიულად დასამზადებლად.

ტიგელი (ბუთა) – ცეცხლგამძლე კერამიკული ან ლითონის ჭურჭელი, რომელშიც ადნობენ ან ახურებენ სხვადასხვა მასალას, ნივთიერებას.

ტივი – ერთიმეორეზე მიჯრით შეკრული დიდი მორები (ძელები) მდინარეზე დასაცურებლად (ნახ. 1).

ნახ. 1

ტივტივა – 1. სითხის დონის სარეგულაციო მოწყობილობა, რომელიც სითხეში არ იძირება; 2. კორპის ან ხის ნაჭერი, რომელიც ანკესის ძაფზე ან სათევზაო ბადეზეა მიბმული. ის არც თვითონ იძირება და არც მათ აძლევს წყალში ჩაძირვის საშუალებას.

ტიზი – ის, რაც გამოიყენება რაიმე ხვრელის დასაგმანად; საცობი.

ტიკი – 1. სელის ან ბამბის მკვრივი ქსოვილი, ჩვეულებრივ ზოლიანი; იყენებენ მატრასებისათვის, ავეჯის შალითებად, ფარდებად და სხვ.; 2. ოთხში (გუდად) ამოღებული; შიგნიდან მოკუპრული ცხვრის, თხის ან ხბოს ტყავის ჭურჭელი; 3. იხ. ტიკის ხე.

ტიკის ხე – მაგარმერქნიანი ფოთლოვანი ჯიშის ხე (ნახ. 1). იზრდება ინდოჩინეთში, სუმატრასა და იავაზე. სიმაღლეში აღწევს 40 მ-ს. ზრდასრული ტ. ხ. დიამეტრია 1,2-1,8 მ. აქვს მკვრივი, მაგარი, მტკიცე, ოქროსფერ-მოყავისფრო შეფერილობის მერქანი, მსხვილი სასიამოვნო

ტექსტურა, შეიცავს ეთეროვან ფისებს, გამოირჩევა მაღალი მედეგობით ბიომავნებლებისა და ნესტისადმი. გამოიყენება მშენებლობაში (ძირითადად მაღალხარისხოვანი პარკეტის დასამზადებლად, ნახ. 2), საბაღე ავეჯის წარმოებაში, გემთმშენებლობაში (გემბანებისათვის), მსუბუქი ავტომანქანების სალონების გასაწყობად და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

ტილო (აფრისი) – სელის ძაფის უხეში მტკიცე სქელი ქსოვილი, რომელშიც ძაფები ერთის გამოტოვებით ურთიერთმარობულად არის გადახლართული. გამოირჩევა მაღალი ცვეთამედეგობით. გამოიყენება სათავსის ჭერის მოსაწყობად, ზეთის საღებავებით სახატავად (ხის ჩარჩოზე გადაჭიმული), ტექნიკური მიზნებისათვის, იალქნების, კარვების, ზურგჩანთების, შალითების, ფეხსაცმლის და სხვა ნაკეთობათა დასამზადებლად, სადაც საჭიროა მასალის დიდი სიმტკიცე. თანამედროვე ტილო, როგორც წესი, მზადდება ბამბის ან სელის ძაფებისაგან, თუმცა ისტორიულად მას ქსოვდნენ კანაფის ძაფებისაგან.

ტიმოთესუბნის მონასტერი (ინგლ. Timetesubani Monastery) – XII-XIII საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრების მნიშვნელოვანი ძეგლი, ტიმოთესუბნის ღვთისმშობლის სახელობის მონასტერი (ნახ. 1. პანორამული ხედი). მდებარეობს სამხრეთ საქართველოში, ისტორიული თორის შუაგულში, ბორჯომის მუნიციპალიტეტში, დაბა წალვერიდან 3 კმ-ში, მტკვრის მარჯვენა შენაკადის მდ. გუჯარეთისწყლის მარჯვენა ნაპირზე. კომპლექსში შემავალი ნაგებობებია: მთავარი ტაძარი, ეკლესია, სატრაპეზო, გალავანი, სამკაღე, სამონასტრო ნაგებობათა ნაშთი.

კომპლექსის მთავარი ნაგებობა – ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის მიძინების სახელობის ტაძარი აიგო თამარის მეფობის ეპოქაში (XII-XIII საუკუნეების მიჯნა) თორის ერისთავთ-ერისთავის, დიდი ქართველი სამხედრო მოღვაწის, შალვა ახალციხელის მიერ. მანვე საგრძნობლად გააფართოვა მონასტერი. ტაძარი აშენებულია მოვარდისფრო ქართული აგურით. ტაძრის ზომებია: სიგრძე 11,0 მ, სიგანე – 19,0 მ, სიმაღლე (ჯვართან ერთად) – 28 მ. ჩახაზული ჯვრის ტიპის ცენტრალურ-გუმბათოვან ნაგებობას აღმოსავლეთ მხარეს 3 შვერილი აფსიდა აქვს. გუმბათის

ნახ. 1

ყელი დაყრდნობილია 2 თავისუფლად მდგარ სვეტსა და საკურთხეველის კედლის შვერილებზე და შემკულია ლაჟვარდოვანი ჭიქურის ფილებით. მოგვიანებით ტაძრისათვის დასავლეთის მხრიდან აგურის, ხოლო სამხრეთის მხრიდან – გათლილი ქვის კარიბჭეები მიუშენებიათ (ნახ. 2. სამხრეთი კარიბჭის ფრაგმენტი).

ნახ. 2

მხატვრობა შესრულებულია XIII საუკუნის დასაწყისში და თამარ მეფის ეპოქის ბრწყინვალე ძეგლთა რიცხვს მიეკუთვნება. შეიძლება ითქვას, რომ ტიმოთესუნის ტაძარში ერთ-ერთი ყველაზე რთული მხატვრობაა თავისი პერიოდისათვის. იკონოგრაფიული პროგრამა-შემადგენლობით იგი არაჩვეულებრივად მდიდარი და ტიპურად ქართულია.

ტაძრის ჩრდილოეთით სამონასტრო ნაგებობათა ნაშთია. შემონახულია აგრეთვე XI საუკუნის თლილი ქვით ნაგები წმინდა ბარბარეს სახელობის დარბაზული ეკლესია (ნახ. 3. ბარბარეს სახ. ეკლესია). მონასტრის ტერიტორიაზე შემორჩენილია სხვადასხვა საყოფაცხოვრებო და საცხოვრებელი შენობების ნანგრევი

(ნახ. 4. სამონასტრო ნაგებობათა ნაშთი). ცენტრალური ტაძრის ჩრდილო-აღმოსავლეთით ქვისგან ნაგები თაღოვანი საძვალეა.

ნახ. 3

ნახ. 4

ტიმპანი (ბერძ. tympanon დოლი<tympe ვურტყამ, ვცემ) – 1. ფრონტონის თარაზულ და დახრილ ზოლურებს შორის მოქცეული ჩაღრმავებული სამკუთხა ან მრუდხაზოვანი არე (ნახ. 1); 2. კედლის ნახევარწრიული ფრაგმენტი თაღოვანი კარის (ფანჯრის) კარნიზის თავზე; 3. შენობის ინტერიერში კედლის ურბანული დეკორატიული ელემენტი სხვადასხვა ფორმის პატარა ფრონტონის სახით; 4. პილასტრს, თალსა და არქიტრავს შორის მოქცეული მრუდხაზოვანი ან სამკუთხა არე.

ნახ. 1

ტინი – ძვ. მაგარი, გამჭვირვალე, პიტალო დიდი კლდე.

ტინოლი – რუსული წარმოების პასტისებრი ნივთიერება, რომელიც შეიცავს 63% კალასა და 37% ტყვიას. გამოიყენება ფლიუსად ელექტრორკალურ შედუღებაში.

ტიოკოლი (ინგლ. thiokol<ბერძ. thion გოგირდი) – შავი ფერის ნახევრადსულფიდური სინთეზური კაუჩუკი, რომელსაც წარმატებით იყენებენ მეტალოპლასტმასის ფანჯრების მინა-პაკეტების ჰერმეტიზაციისათვის, აგრეთვე შენობა-ნაგებობებში სხვადასხვა ტიპის ღრეჩოს, ნაპრალის, ბზარის ამოსავსებად.

ტიპაჟი – 1. რაიმე ნაკეთობათა ტიპების, მოდელების ერთობლიობა; 2. ხელოვნ. ადამიანთა რაიმე საზოგადოებრივი თანრიგის, ტიპის დამახასიათებელ ნიშან-თვისებათა ერთობლიობა.

ტიპი (ბერძ. typos ანაბეჭდი, ფორმა, ნიმუში) – 1. საგნების, მოვლენების გარკვეული ჯგუფის ნიმუში, მოდელი, ფორმა; 2. ამერიკელ ინდიელთა საცხოვრებელი გუმბათისებრი ქოხი, აგებული ხის ტოტების, ლერწმის ღეროებისა და მისთ.; იგივეა, რაც ვიგამი; 3. ხელოვნ. მხატვრული სახე, რომელშიც განზოგადებულია ადამიანთა გარკვეული ჯგუფის თვისებები.

ტიპიზაცია (ინგლ. typification<ბერძ. typos ანაბეჭდი, ფორმა, ნიმუში) – 1. მასობრივი მშენებლობისათვის გათვალისწინებული უნიფიცირებული ნაწილების, კომპლექსების, დეტალების ნომენკლატურის შედგენა და დაპროექტება; 2. ტიპური კონსტრუქციების ან ტექნოლოგიური პროცესების დადგენა რიგი ნაკეთობების ან პროცესებისათვის საერთო ტექნიკური მახასიათებლების საფუძველზე. ტ. სტანდარტიზაციის ერთ-ერთი მეთოდია, რომელსაც ხშირად საბაზო კონსტრუქციათა მეთოდს უწოდებენ; 3. ერთ გარკვეულ ტიპზე დაყვანა.

ტიპობრივი (ტიპური) – გარკვეული ტიპის შესაბამისი, დამახასიათებელი; სტანდარტული.

ტიპობრივი პროექტი – საცხოვრებელი სახლის, საზოგადოებრივი ან სამრეწველო შენობის პროექტი, რომელიც უნიფიცირებულ კონსტრუქციებსა და არქიტექტურულ დეტალებზეა დაფუძნებული.

ტიპოლოგია (ბერძ. typos ანაბეჭდი, ფორმა, ნიმუში და lógos სიტყვა, გამონათქვამი, თანაფარდობა) – საგნების ან მოვლენების კლასიფიკაცია მათი საერთო ნიშან-თვისებების მიხედვით.

ტიპური ქალაქური სახლი – ქალაქის საერთო განაშენიანების ერთიან სივრცეში ჩართული სახლი.

ტირი – სპეციალურად მოწყობილი ადგილი (ღია ან ნახევრად დახურული) მიზანში ან სასწავლო სროლისათვის პერსონალური პნევმატიკური ან ცეცხლსასროლი იარაღიდან. ავტომატური, მსხვილკალიბრიანი ან საცდელი ცეცხლსასროლი იარაღისათვის გამოიყენება დასახლებული პუნქტებიდან დამორებული სასროლეთი – პოლიგონი.

ტირიფი (ლათ. salix) – ხის ჯიში; მიეკუთვნება ტირიფისებრთა ოჯახის ფოთოლმცვივან მცენარეთა გვარს (ნახ. 1). გვარი მოიცავს 600-მდე სახეობას, რომლებიც გავრცელებულია ჩრდილოეთ ნახევარსფეროს ზომიერი და ცივი ჰავის სარტყლებში. საქართველოში ბუნებრივად გავრცელებულია 17 სახეობა.

ნახ. 1

უმეტესობა მთის შუა, სუბალპურ და ალპურ სარტყლებში იზრდება. ეტანება მთის ჩრდილოეთ ფერდობებსა და ნოყიერ ტენიან ნიადაგს. დაბლობში კი, მდინარეთა ნაპირების გასწვრივ და ჭალის ტყეებში ხარობს. მეტწილად გავრცელებულია წნორი ანუ თეთრი ტ. მის ყვითელყლორტებიან ფორმებს "მანუელსა" და "ყვითელ ტირიფს" – საგანგებოდ აშენებენ და საკალათე წნელად და ჭიგოდ იყენებენ. ნამდვილი საკალათე ტ. – "მანუელი" ჩვენში ბუნებრივად იზრდება მხოლოდ ბაკურიანისა და ციხიჯვრის მიდამოებში. ტ. ძირითადად დეკორატიული ხეა. მშენებლობაში არ გამოიყენება.

ტირიფი თეთრი (ლათ. salix alba) – ფოთლოვანი ხის ჯიში, სიმაღლით 20-30 მ, აქვს მოყვითალო მერქანი და მომწვანო ქერქი (ნახ. 1). საქართველოში გავრცელებულია ყველგან – ზღვის დონიდან 1600 მ-მდე, ძირითადად, მდინარეთა ნაპირების გაყოლებით. ქერქი გამოიყენება მედიცინაში მთრიმლავი ნივთიერებების მისაღებად, წვრილი ტოტები – კალათების მოსაწნავად. დეკორატიულია. გამოიყენება ბაღებსა და პარკებში, როგორც შესანიშნავი სილამაზის დეკორატიული ხე.

ნახ. 1

ტიტანი (ლათ. titanium<ბერძ. titanos ტიტანი) – 1. დაბალი სიმკვრივის (4500 კგ/მ^3) და დიდი სიმტკიცის (700-1200 მპა) კოროზიამდეგი მოვერცხლისფრო-თეთრი ფერის მსუბუქი

ნახ. 1

ლითონი (ნახ. 1. ტიტანის ზოდი). მაღალი ღირებულებისა და დეფიციტურობის გამო ტიტანი (ძირითადად ტიტანის შენადნობები) მშენებლობაში გამოიყენება მხოლოდ უნიკალური ნაგებობებისათვის; 2. ბერძნულ მითოლოგიაში უკვდავი არსებები, გიგანტები, რომლებიც შეებრძოლნენ ოლიმპიელ ღმერთებს; 3. იტყვიან ძალიან დიდ მოაზროვნეზე, გენიოსზე; 4. პლანეტა სატურნის თანამგზავრი; 5. წყლის ასადუღებელი დიდი ჭურჭელი განსაკუთრებული მოწყობილობისა.

ტიტანის თეთრა – ტიტანის მეტალის ორჟანგი. გამოიყენება მშენებლობაში კედლების, ჭერის შესათეთრებელ ნივთიერებად.

ტიტანიტი – იხ. სფენი.

ტიტვრა – ნაკეთობის (სხეულის) ზედაპირზე რაიმე ნახატის დატანა.

ტიტული (ლათ. titulus წარწერა, საპატიო წოდება, სამართლებრივი საფუძველი) – 1. კაპიტალური მშენებლობის ხარჯთაღრიცხვის დასახელება იმ ობიექტების მიხედვით, რომლებიც შეტანილია სატიტულო სიებში; 2. წიგნის სათაური; წიგნის პირველი გვერდი, რომელზეც მოთავსებულია სათაური, ავტორის გვარი, გამოცემის ადგილი, წელი და სხვა; სატიტულო ფურცელი; 3. საგვარეულო ან ბოძებული საპატიო წოდება.

ტიუდორის ყვავილი – 1. კვადრატული ორნამენტი, რომელსაც საფუძვლად უდევს სუროს ოთხი ფოთლის სტილიზებული გამოსახულება; 2. დიდი ბრიტანეთის ტრადიციული ჰერალდიკური ემბლემა (ტიუდორების დინასტიის) შესრულებული ბუნებრივ ფერებში: თეთრი ყვავილი დადებული ალისფერ ყვავილზე (ნახ. 1).

ნახ. 1

ტიქსოტროპია (ბერძ. thixis შეხება და tropos მობრუნება) – პლასტიკურ-ბლანტი ნარევის უნარი, შეიცვალოს თავისი რეოლოგიური თვისება მექანიკური ზემოქმედების შედეგად და აღიდგინოს იგი ამ მოქმედების შეწყვეტის შემდეგ. ამ თვისებას იყენებენ ბეტონის ნარევის ტუმბოებით გადატანის, ვიბროშემკვრივებისა და ნაკეთობის დამზადების დროს.

ტიხარი – 1. სამგიდე, ძგიდე; ოთახის სივრცის გამომყოფი კედელი, რომელსაც კაპიტალური კედლისაგან განსხვავებით კონსტრუქციული დატვირთვები არ გადაეცემა; 2. შუა საუკუნეების არქიტექტურაში ხის კედელი კორიდორის ბოლოში, რომელიც, როგორც წესი, ამთავრებდა კორიდორს. ტიხარი შეიძლება იყოს: აგურის, ასაწყობი, ბადური, ბლოკის, გამყოფი, გასაწევი, ერთმაგი, თბომუღწევი, თიხაწული, მზიდი, მონოლითური, მოფიცრული, მრავალშრიანი, პანელური, რკინა-აგურის, სამფენოვანი, ყრუ, წყალშეუღწევი, ხანძარსაწინააღმდეგო, ხისა და სხვ.

ტიხარი კარკასული – შენობის მზიდი ნაწილის კარკასის სივრცეში მოწყობილი ტიხარი, რომელიც შედგება დგარების, შევსებისა და შემოსვისაგან (ნახ. 1).

ნახ. 1

ტიხარი საფილტრავი – ზედაპირი ნახვრეტებით (ღრეჩოებით) ან ზედაპირი ფორებიანი მასალისაგან, რომელიც ატარებს დისპერსიულ გარემოს, თხევადი არაერთგვაროვანი სისტემების გაყოფისას ფილტრებსა და ცენტრიფუგებში.

ტიხარი საფილტრავი არაკუმშვადი – საფილტრავი ტიხარი, რომელიც წნევის სხვაობის გაზრდისას არ განიცდის ფორების დეფორმაციას.

ტიხარი საფილტრავი კუმშვადი – საფილტრავი ტიხარი, რომელიც წნევის სხვაობის გაზრდისას განიცდის ფორების დეფორმაციას და მათი თავისუფალი კვეთის შემცირებას.

ნახ. 1

ტიხარი სტაციონალური – ტიხარი, აწყობილი ხის, ალუმინის, ფოლადის ან პოლივინილქლორიდის პროფილების კარკასზე, რომელზეც მიმაგრებულია პანელი (ნახ. 1. ყრუ სტაციონალური ტიხარი). ასეთი კონსტრუქციებს გამოარჩევს

ის, რომ ტ. ს. ემაგრება იატაკსა და ჭერს, რის შემდეგაც მათი კონფიგურაცია აღარ იცვლება.

ტკეპნა – 1. დაწოლით ან დარტყმით რისამე შემჭიდროება და მოსწორება; 2. გრუნტის, ხრეშის, ქვიშის და მისთ. შეუკავშირებელი მასალების ზედაპირული დარტყმითი შემჭიდროება.

ტკეჩადობა – მინერალის გახლეჩის უნარი ამა თუ იმ მიმართულებით, რომლის შედეგადაც მასზე წარმოიქმნება ბრტყელი ზედაპირები. ტკეჩადობის სიბრტყე მინერალის კრისტალური სტრუქტურის ყველაზე მჭიდრო ბადეების პარალელურია, ვინაიდან ქიმიური ბმის ძალები ასეთ ბადეებს შორის ყველაზე სუსტია. ტკეჩადობის სიბრტყის ორიენტაციაზე გავლენას ახდენს აგრეთვე ქიმიური ბმის ტიპიც (მაგ., ალმასისა და სფალერიტის სტრუქტურები მსგავსია, მაგრამ მათი ტკეჩადობის მიმართულება განსხვავდება იმის გამო, რომ ალმასში გვაქვს ბმის კოვალენტური ტიპი, სფალერიტში კი ნაწილობრივი იონური). მინერალოგიაში განასხვავებენ ტკეჩადობის 5 სახეს: ფრიად სრულს (მაგ., ქარსები, ქლორიტები), სრულს (მაგ., გალენიტი, კალციტი), საშუალოს (მაგ., მინდვრის შპატები), არასრულს (მაგ., აპატიტი, კასიტერიტი) და ფრიად არასრულს (მაგ., კორუნდი, ოქრო). ტკეჩადობა მინერალთა ერთ-ერთი დიაგნოსტიკური თვისებაა.

ნახ. 1

ტკეჩი – 1. სიგრძეზე ვიწროდ დაჭრილი თხელი ფიცრები (ნახ. 1. საბათქაშე ტკეჩი); 2. ზოგი ხის (თხილის, შინდისა და მისთ.) სწორი წვრილი ტოტის სიგრძეზე ანახეთქი; იხმარება კალათის (გოდრის) დასაწნავად.

ტკეჩი საკასრე – დაპობით ან დახერხით მიღებული ტკეჩი კასრის ტანის დასამზადებლად. ძირითადად გამოიყენება მუხის, ვერხვის, წიფლის, წაბლისა და წიწვოვანი ჯიშის მერქანი.

ტკეჩი საპარკეტი – დახერხილი ნამზადი-ფრიზა, რომლისაგანაც შემდეგ პარკეტი მიიღება. ამ მიზნით მაგარი ფოთლოვანი ჯიშის (მუხა, წიფელი, იფანი) მერქანი გამოიყენება, თუმცა ზოგჯერ ლარიქსისა და ფიჭვის მერქანსაც იყენებენ.

ტლუჯა (ლითონის) – ვიწრო ლითონის ლენტის მიღების ხერხი.

ტოლდიდი – ეკვივალენტური, ტოლი, ჰომოლოგრაფიკული, ერთნაირი.

ტოლდიდი ფიგურები – ბრტყელი ფიგურები ტოლი ფართობებით ან გეომეტრიული სხეულები ტოლი მოცულობებით.

ტოლი (ფრანგ. tôle ფურცლოვანი რკინა<ლათ. tabula ფირფიტა, ფიცარი) – 1. სახურავისა და კონსტრუქციების ჰიდროსაიზოლაციო მასალა, რომელიც მიიღება საბურთულე მუყაოს გაჟღენთვით ქვანახშირის ან ფიქალის კუპრით. გამოდის რულონების სახით (ნახ. 1). სხვა საბურთულე მასალებთან შედარებით (პერგამინი, რუბეროიდი) ტოლის

ნახ. 1

სამსახურის ვადა გაცილებით ნაკლებია, ამიტომ ის უპირატესად გამოიყენება დროებითი ნაგებობების ბურულის მოსაწყობად, სამაგიეროდ ფართოდ იყენებენ სამშენებლო კონსტრუქციების ჰიდრო- და ორთქლსაიზოლაციოდ; 2. ამხანაგი, მეგობარი, სწორი; თანაბარი, თანასწორი; 3. იგივეა, რაც ტრინიტროტოლუოლი.

ტოლმხარა – თანაბარმხრებიანი ბერკეტი.

ტოლუოლი (მეთილბენზოლი) (ინგლ. toluene<ესპ. tolu ტოლუანური ბალზამი, კოლუმბიის ქ. სანტიაგო დე ტოლუს სახელის მიხედვით) – არომატული უფერო თხევადი ნახშირწყალბადი, რომელიც შედის ქვანახშირის ფისის და ნავთობის შემადგენლობაში; გამოიყენება ორგანულ სინთეზში გამხსნელად, აგრეთვე, ფეთქებადი ნივთიერებების, საღებავების, სამკურნალო პრეპარატების წარმოებაში და სხვ.

ტოლფასი – იხ. ეკვივალენტი.

ტოლქმედი – სხეულზე მოდებული სამი და მეტი ძალის ძალთა სისტემის ეკვივალენტური ძალა, რომელიც სხეულის მოძრაობის სიჩქარეზე ისეთივე გავლენას ახდენს, როგორც ეს ძალთა სისტემა. ძალთა სისტემას აქვს ტ. მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მისთვის არსებობს დაყვანის ისეთი ცენტრი, რომლის მიმართ სისტემის მთავარი მომენტი ნულის ტოლია. წყვილძალას (ორი ძალის სისტემა) არ აქვს ტოლქმედი.

ტოლქმედი ძალა – ისეთი ერთი ძალა, რომელიც ძალთა მოცემული სისტემის ტოლფასია.

ტოლჩა (ინგლ. pewter<შუაფრანგ. peutre<წარმომავლობა უცნობია) – ნაცრისფერი ჭედადი ლითონური შენადნობი. ტრადიციულად შედგება 85-99% კალისა და სპილენძის, სტიბიუმის (სურმა), ბისმუტის და ზოგჯერ ტყვიისაგან. იშვიათად გამოიყენება ვერცხლიც. არქეოლოგიური ძიების შედეგების თანახმად, ტ. პირველად გამოყენებული იქნა ბრინჯაოს ხანაში ახლო აღმოსავლეთში, ხოლო ტოლჩისგან დამზადებული საგნები აღმოაჩინეს ძვ. წ. 1450 წლის ეგვიპტურ სარკოფაგში. თანამედროვე ტიპური ევროპული ტოლჩა შეიცავს 94% კალას, 5% ბისმუტსა და 1% სპილენძს (ტყვია საერთოდ ამოიღეს შენადნობიდან მომწამლავი თვისებების გამო, თუმცა შეიძლება შეგვხვდეს ანტიკვარულ ნაკეთობებში). კალაზე დამზადებული ასეთი ნაკეთობები (ძირითადად ჭურჭელი) ფართოდ გამოიყენებოდა ძველ ეგვიპტეში, რომსა და შემდეგ ევროპაში, ვიდრე ყოფაცხოვრებაში არ შემოვიდა ფაიფური, კერამიკა და მინა. XIX საუკუნიდან დღემდე ტოლჩისგან ამზადებენ (ჩამოსხმის გზით) ჩაიდნებს, მაღალყელიან დოქებს (საქართველოში ძირითადად გამოიყენება ღვინის ჩამოსასხმელად), სასანთლეებს, სანათურებს, სადგამებს, ნაკეთობებს მოვერცხლისათვის, სამკაულებს, სამშენისებსა და სხვ.

ტომბაკი (თითბრის ნაირსახეობა) (ფრანგ. tombac<მალ. tambaga სპილენძი) – სპილენძის შენადნობი თუთიასთან (3-12%), შეიცავს აგრეთვე ტყვიას, რკინას, ფოსფორს, დარიშხანს; კარგად მიედლეება ფოლადს, გამოიყენება ფოლადი-თითბრის ბიმეტალების მისაღებად. აქვს ოქროსფერი შეფერილობა; გამოიყენება მხატვრულ ნაკეთობათა, ორდენების, მედლების, ფურნიტურისა და სხვათა დასამზადებლად.

ტონა (ფრანგ. tonne<ლათ. tunna კასრი) – მასის მეტრული ერთეული (სისტემის გარეშე), რომელიც ერთეულთა საერთაშორისო SI სისტემაში გამოიყენება კილოგრამთან ერთად 1 ტ = 1000 კგ.

ტონა-ძალა – ძალისა და წონის ერთეული. მეტრული 1ტძ = 1000კგძ = 9,80665კნ.

ტონალობა – არქიტექტურაში ფერების შერჩევა, ერთი ტონის სიჭარბე.

ტონაჟი – 1. რაიმე საქონლის გამოშვება წონით; 2. სატრანსპორტო საშუალებათა ტვირთმზიდაობა; 3. გემის წყალწყვა ან ტვირთმზიდაობა.

ტონდო (იტალ. tondo წრიული) – წრიული ფორმის დეკორაციული დეტალი.

ტონი (ბერძ. tonos აწევა, ამაღლება<ბერძ. teino გაჭიმვა, გაძლიერება) – 1. საღებავის ელფერი, ხასიათი სიმკვეთრისა და კოლორიტის მიხედვით; 2. ფერწერაში სურათის ძირითადი ფონი; 3. ბგერა, რომელსაც იწვევს ჰაერის პერიოდული რხევა და აქვს გარკვეული სიმაღლე. ტონი შეიძლება იყოს: დაბალი, დამატებითი, დამთხვევის, კომბინაციური, მაღალი, მუსიკალური, ნაწილობრივი, პარციალური, სუბიექტური, სხვაობითი, ძირითადი, ჯამური და სხვ.

ტონირება – 1. ქანდაკების დეკორატიული გაფორმება; 2. შავ-თეთრი ფოტოსურათის ქიმიური რეაქტივებით დამუშავება მისთვის რაიმე გარკვეული ელფერის (ტონის) მისაცემად; 3. ქიმიური ნივთიერებებით მყარი სხეულის ზედაპირის დამუშავება.

ტოპაზი [ძვ. ფრანგ. topaze<ბერძ. topazos<ქვის სახელწოდება მომდინარეობს წითელი ზღვის კუნძულ ტოპაზოს (ამჟამად ზაგარბადი) სახელის მიხედვით] – ნახევრად ძვირფასი ქვა, ალუმინის სილიკატების ჯგუფის მინერალი. ქიმიური ფორმულა $Al_2SiO_4(F,OH)_2$; სიმკვრივე 34903570 კგ/მ³; სიმაგრე მოოსის სკალით 8. ფერი: უფერო, წყლისებრ-გამჭვირვალე, ყვითელი, მონაცრისფრო, მომწვანო, ყავისფერი, იშვიათად ვარდისფერი, იისფერი, მწვანე, ცისფერი, ჩალისებრ-ყვითელი (ნახ. 1). გამოირჩევა მაღალი მდგრადობით. არ იხსნება მჟავებში. იშლება ფოსფორის მარილში. გამოიყენება საიუველირო ხელოვნებაში, აგრეთვე სიმაგრის მინერალოგიური სკალის (მოოსის სკალა) ეტალონად, ფარდობითი სიმაგრის დასადგენად კაწვრის მეთოდით.

ნახ. 1

ტოპიარია (ბერძ. τόπος ადგილი) – ძველ რომში წარმოშობილი საბალო დეკორატიული ხელოვნება – ხეებისა და ბუჩქებისათვის სხვადასხვა ცხოველის, პირამიდებისა და მისთ. ფორმის მიცემა (ნახ.1. ლევენს ჰოლის ბაღი, ქ. კენდალი, ინგლისი).

ნახ. 1

ტოპო (ბერძ. topos ადგილი, ადგილმდებარეობა) – რთული სიტყვების პირველი შემადგენელი ნაწილი – ნიშნავს რაიმე ადგილთან დაკავშირებულს (მაგ., ტოპოლოგია, ტოპოგრაფია და სხვ.).

ტოპოგრაფია (ბერძ. τόπος ადგილი, მდებარეობა და gráphein წერა, ხატვა, კაწვრა) – გეოდეზიის ნაწილი, რომლის ამოცანას შეადგენს კარტოგრაფიის უზრუნველყოფა მაღალი სიზუსტის გეოდეზიური საფუძვლის ბაზაზე შექმნილი მსხვილმასშტაბიანი რუკებით; იმავე ბაზაზე საკუთარი საყრდენი საფუძვლის შექმნა შედარებით მცირე სივრცეებისათვის; ადგილის აგეგმვა; განაზომთა მათემატიკური დამუშავება გამონათვალთა გრაფიკულად გამოხაზვა ტოპოგრაფიული რუკებისა და გეგმების სახით. ტ. შეისწავლის აგრეთვე ტოპოგრაფიული რუკების დახაზვის მეთოდებს. ტ. სფეროს ინტერესებში შედის ტოპოგრაფიული რუკების შედგენა-განახლების მეთოდოლოგია, სიზუსტისა და კლასიფიკაციის საკითხებისა და ადგილის სხვადასხვა ინფორმაციის დამუშავება; 2. ქვეყნის ან ადგილის ზედაპირი და მისი ნაწილების, პუნქტების ურთიერთგანლაგება.

ტოპოგრაფიული აგეგმვა – სამუშაოების კომპლექსი, რომელიც მიზნად ისახავს ტოპოგრაფიული რუკის შედგენას, ადგილის დაგეგმარებასა და ტოპოგრაფიული ინფორმაციის მიღებას სხვა ფორმაში. აერთიანებს მიწისზედა და მიწისქვეშა კონსტრუქციებს. აგეგმვის საბოლოო პროდუქტია ადგილის ტოპოგრაფიული გეგმა, რომელიც წარმოადგენს რელიეფის ადგილისა და სიტუაციის ელემენტების კარტოგრაფიულ გამოსახულებას. მიწისზედა აგეგმვა არის გეგმური, სიმაღლებრივი და კომბინირებული. GPS-ისა და GLONASS-ის გამოჩენამ შესამჩნევად შეამსუბუქა ტოპოგრაფიული აგეგმვითი სამუშაოების ჩატარება. ტოპოგრაფიული გეგმის ძირითადი მახასიათებლებია: მასშტაბი (1:100 – 1:1000), რელიეფის კვეთის სიმაღლე (0,10 მ; 0,25 მ; 0,50 მ; 1,00 მ და ა.შ.), კოორდინატების სისტემა (ადგილობრივი, პირობითი და ა.შ.) და სიმაღლეების სისტემა (ბალტიის ზღვის, პირობითი).

ტოპოგრაფიული გადაღება – მშენებლობისათვის გამოყოფილი მიწის ნაკვეთის ზედაპირის გადაღება მისი შესწავლის მიზნით.

ტოპოგრაფიული მიმზომელი – ტოპოგრაფიული ხელსაწყო, დაყენებული მოძრავ ფუძეზე და აღჭურვილი მოწყობილობით წერტილის ადგილმდებარეობის მართკუთხა კოორდინატების ავტომატური განსაზღვრისათვის და გავლილი გზის გეგმაზე გამოსახაზად.

ტოპოგრაფიული სახაზავი – სახაზავი სამუშაო ზომებით, რომლითაც შესაძლებელია ტოპოგრაფიულ გეგმაზე მართკუთხა ბადის აგება (ნახ. 1). ასეთი სახაზავის გადაადგილება ხდება საწყისი მდგომარეობის პარალელურად.

ნახ. 1

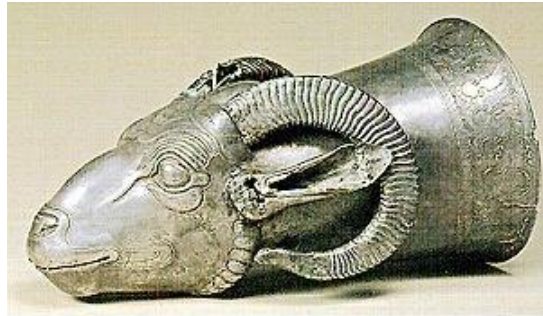
ტოპოლოგია (ბერძ. topos ადგილი, ადგილმდებარეობა და lógos სიტყვა, გამონათქვამი, თანაფარდობა) – მათემატიკის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის გეომეტრიული ფიგურების უზოგადეს თვისებებს.

ტოპონიმოლოგია (ბერძ. topos ადგილი, ადგილმდებარეობა და onyma სახელი) – 1. რაიმე ადგილის გეოგრაფიულ სახელთა (დასახლებული პუნქტების, მდინარეების, მთების, ხეობებისა და მისთ.) ერთობლიობა; 2. ლექსიკოლოგიის ნაწილი, რომელიც სწავლობს გეოგრაფიულ სახელებს.

ტორევტიკა (ბერძ. toreuo ვჭრი, ვთეგავ) – ლითონზე მხატვრული რელიეფის დამუშავების ხელოვნება. ლითონის საგნების რელიეფურად და მხატვრულ-სკულპტურულად დამუშავების, ჭედვის, კვერვის ხელოვნება, ოქრომჭედლობის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი დარგი, რომელიც უპირატესად ვერცხლის მჭედლობას გულისხმობს. ტ. გავრცელებული იყო უძველესი დროიდან (ბრინჯაოს ხანა) მცირე აზიაში, ასურეთში, ბაბილონში, საქართველოში (ნახ. 1. ვერცხლის თასი, თრიალეთის კულტურა, სავარაუდოდ ძვ.წ.-ის III ს.), სპარსეთსა (ნახ. 2. აქემენიდური ტორევტიკა, ვერცხლი, ძვ.წ.-ის V ს.) და სხვა ქვეყნებში.

ნახ. 1

ნახ. 2

ტორკრეტბეტონი (ლათ. tor ბათქაში, cret შემკვრივებული და ფრანგ. béton ბეტონი<ლათ. bitūmen მინერალური ფისი; ასფალტი) – ქვიშა-ცემენტის ნარევი დისპერსიული ჩანართებით, რომელთა მაქსიმალური ზომა არ აღემატება 8 მმ-ს და დატანილი მაღალი წნევის ქვეშ დასამუშავებელ ზედაპირზე. თუ შემვსების ზომაა 8-25 მმ, მაშინ საქმე გვაქვს ნაშხეფ-ბეტონთან, რომელიც ზედაპირზე დაიტანება შპრიც-მანქანის მეშვეობით. ტორკრეტბეტონის ნარევიში შედის შემდეგი კომპონენტები: 1. შემკვრელი კომპონენტი (უბრალო პორტლანდცემენტი ან პორტლანდცემენტი წიდით); 2. შემვსები, რომელიც წარმოადგენს სხვადასხვა ფრაქციის მთის ქანებს (ქვიშა, მსუბუქი შემვსები, ხრეში ან ღორღი); 3. მინერალური ან ქიმიური დანამატები, რომელთა დანიშნულებაა: ბეტონს მიაანიჭოს პლასტიკურობა, დააჩქაროს გამყარებისა და სტაბილიზაციის პროცესი და მიაღწიოს სხვა ეფექტებს (კალმაფლექსი, მიკროკაჟმიწა, ნაცარი); 4. წყალი, როგორც ამდულაბებელი; 5. ბოჭკოები, როგორც მაარმირებელი კომპონენტები (მავთული, ნადნობი, ფურცლის მოგრძო ნაჭრები და სხვ.); 6. პიგმენტი (საჭიროების შემთხვევაში ბეტონის დეკორატიული ზედაპირის მისაღებად). ამ ჩამონათვლიდან საჭირო კომპონენტების რაოდენობა განისაზღვრება პროექტის მიხედვით. ტორკრეტბეტონისათვის არსებობს მშრალი და სველი მეთოდი. მშრალი პროცესისათვის გამოიყენება მშრალი ცემენტი დანამატებით და წყალი წნევის ქვეშ. ამ ორი ფაზის შერევა და დატანა ზედაპირზე ხორციელდება გამფრქვევი მოწყობილობით, ხოლო სველისას – გამფრქვევ დანადგარს (ბეტონტუმბო) მიეწოდება წინასწარ მომზადებული ბეტონის ხსნარი. ორივე შემთხვევაში ტორკრეტბეტონი მიმდინარეობს რეზინის სპეციალური შლანგისა და შეკუმშული ჰაერის გამოყენებით. ბეტონის მინიმალური დანაკარგების მიზნით, შლანგის მიმართულება მართობული უნდა იყოს დასამუშავებელი ზედაპირის. ტორკრეტბეტონის გამოყენება საშუალებას იძლევა სწრაფად და ხარისხიანად დაიფაროს დიდი ფართობები და მივიღოთ მტკიცე და გლუვი ზედაპირი მინიმალური დანახარჯებით.

ტორკრეტირება (ლათ. tor ბათქაში და cret შემკვრივებული) – სპეციალური პნევმატიკური აპარატის ან ცემენტსატყორცის მიერ შეკუმშული ჰაერით მოწოდებული ცემენტის ხსნარის (ან ტორკრეტეტონის) ფენის დატანა რაიმე ზედაპირზე (ნახ. 1). ტ. იყენებენ დანადგარს, რომელშიც შედის ცემენტსატყორცი (ბეტონშპრიცმანქანა) და კომპრესორი. მიღებული შრის სისქეა 10-15 მმ. ტ. ფენილი გამოირჩევა მაღალი მექანიკური სიმტკიცით, სიმკვრივით, წყალშეუღწევადობითა და ყინვამდეგობით. შემავსებლის სისქის მიხედვით განასხვავებენ ტორკრეტეტონსა (10 მმ-მდე) და შპრიცბეტონს ანუ ნაშხეფბეტონს (25 მმ-მდე). ტორკრეტს იყენებენ თხელკედლიანი რკ.ბ.-ის კონსტრუქციების (გარსი, კამარა, რეზერვუარი და სხვ.) აგების, გვირაბის მოპირკეთების, ასაწყობი კონსტრუქციების ელემენტების ჰიდროიზოლაციისა და ნაკეთობების რემონტისა და გაძლიერებისას. ტორკრეტი, სისქით არანაკლებ 3 სმ-ისა, დაიტანება 2 ან 3 ფენად.

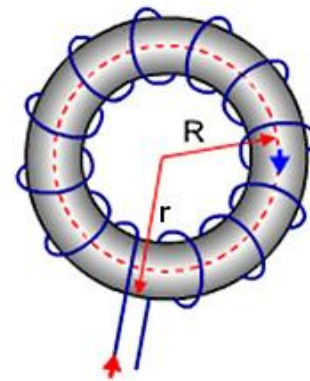
ნახ. 1

ტორნადო (ესპ. tronada ჭექა-ქუხილი) – ჰაერის მძლავრი მბრუნავი სვეტი, რომელიც ერთბაშადაა კონტაქტში დედამიწის ზედაპირთან და საავდრო ღრუბლებთან. ტ. უმეტესობა წარმოიშობა ატმოსფეროში ელჭექის დროს თბილი ტენიანი და მშრალი ცივი ჰაერის შეჯახებისგან გამოწვეული არასტაბილურობის გამო. ქარის მიმართულების ცვლა და მისი სიჩქარე, სიმაღლის ზრდასთან ერთად, წარმოქმნის უხილავ ჰორიზონტალურ ბრუნვის ეფექტს ატმოსფეროს ქვედა ფენებში. ყველაზე ძლიერ ტ. უდიდესი დამანგრეველი ძალა აქვს და ქარის სიჩქარე ამ დროს 500 კმ/სთ-საც კი აჭარბებს ხოლმე.

ნახ. 1

ტოროიდა – ზედაპირი, რომელიც მიიღება წრეწირის ბრუნვის შედეგად ამ წრეწირის სიბრტყეში მდებარე იმ წრფის გარშემო, რომელიც არ კვეთს მოცემულ წრეწირს (ნახ. 1). ტ. ზედაპირის ფართობი და მოცულობა გამოითვლება ფორმულებით: $S = 4\pi^2 Rr$; $V = 2\pi^2 Rr^2$, სადაც r – მოცემული წრეწირის რადიუსი, R – მანძილი წრეწირის ცენტრიდან ბრუნვის ღერძამდე.

ნახ. 1

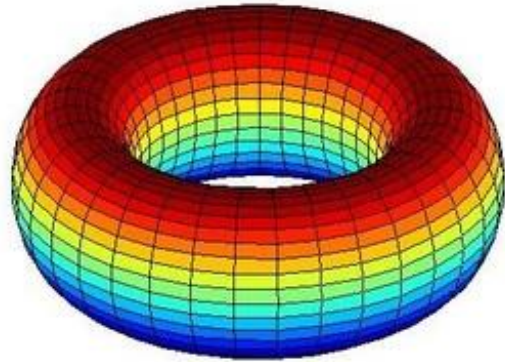
ტორსი (იტალ. torso გული, გულ-გული) – 1. რაიმე კონსტრუქციის ან ნაკეთობის ბოლოების განივი კვეთი; 2. ადამიანის სხეულის სკულპტურული ან ფერწერული გამოსახულება.

ტორსიონი (ფრანგ. torsion დაგრება, გრება) – დაბალი სიხისტის მოქნილი ლილვი ბრუნვის მომენტის გადასაცემად. არის ზამზარა ან თხელი ღერო, რომელიც მუშაობს გრებაზე. გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როცა მექანიზმში ხისტი ლილვის მონტაჟი კონსტრუქციული მოსაზრებით შეუძლებელია.

ტორუსი (ლათ. torus შესივება, ამოზნექილობა, მრგვალი სხმული, მუთაქა, კულული, ნასკვი, ღვედი) – 1. არქიტ. არქიტექტურული ნატეხი (წარბი) – ნახევარწრიული განივკვეთის ამოზნექილი დეტალი, რომელიც გამოიყენება სვეტის ბაზისის ქვედა ნაწილში; კლასიკური იონიური სვეტის ბაზისის ლილვი (ნახ. 1. ერექთეიონის იონიური მარმარილოს სვეტის ტორუსი, დაახლ. ძვ. წ. 421-406 წწ.). ტორუსი ასევე გვხვდება სხვა არქიტექტურულ ორდერებშიც; 2. ტოროიდი; გეომეტ. ბრუნვის ზედაპირი, რომელიც მიიღება წრეხაზის მსახველის ბრუნვით ისეთი ღერძის გარშემო, რომელიც ამ წრეხაზის სიბრტყეში მდებარეობს და არ კვეთს მას (ნახ. 2).

ნახ. 1

ნახ. 2

ტორუსი ბაგირისებრი [ინგლ. rope torus/twisted cord (cable)] – არქიტექტურული ნატეხი, ტორუსის ფორმის კარნიზი, რომელსაც სპირალურად დახვეული ბაგირის სახე აქვს (ნახ. 1).

ნახ. 1

ტორუსი კანელურებით (ინგლ. fluted torus) – არქიტექტურული ნატეხი, ტორუსის ფორმის კარნიზი, რომელსაც კანელურებიანი სახე აქვს (ნახ. 1).

ნახ. 1

ნახ. 1

ტორუსი ჩალის ძნულისებრი (ინგლ. reeded torus) –

არქიტექტურული ნატეხი, ტორუსის ფორმის კარნიზი, რომელსაც მიჯრით მიწყობილი ჩალის ღეროების სახე აქვს (ნახ. 1).

ტორფი (გერმ. torf<არაბ. turap მიწა) – მკვრივი მასა, წვადი სასარგებლო წიაღისეული, რომელიც წარმოქმნილია ჭაობის მცენარეების ლპობის შედეგად, ჭარბი დანესტიანებისა და თითქმის უჰაერობის პირობებში (ნახ. 1. ჭაობის შავი ტორფი; ნახ. 2. ტორფიანი გრუნტი). აქვს რთული ქიმიური შემადგენლობა. მისი წვადი ნაწილის ძირითადი კომპონენტებია: ნახშირბადი (50-60%), წყალბადი (5-6,5%), ჟანგბადი (30-40%), აზოტი (1-3%), გოგირდი (0,1-1,2%, ზოგჯერ 2,5%-მდე). ბუნებრივ პირობებში ჭარბად შეიცავს ტენს (88-96%) და ფორიანია (96-97%), აქვს ერთგვაროვანი ან შრეებრივი ტექსტურა; ყვითელი, მურა ან შავია. სიმკვრივე 300 კგ/მ³. თბოუნარიანობა (40%-იანი ტენიანობის დროს) 2650-3120 კკალ/კგ. თბოენერგეტიკის გარდა გამოიყენება სოფლის მეურნეობაში (სასუქი), მშენებლობაში (საწვავი, თბოსაიზოლაციო მასალა), ქიმიურ მრეწველობაში და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

ტორფსაიზოლაციო მასალები – საიზოლაციო მასალები, რომლებიც მიიღება ახალი ტორფისაგან პულპის მომზადების გზით, შემდეგი დაყალიბებითა და თბური დამუშავებით. საყალიბე მასა შედგება წყლისა და 5-10% ტორფისაგან; საშუალო სიმკვრივეა 200-300 კგ/მ³.

ტორფული კოქსი – მცირენაცრიანი ტორფის თერმული დაშლის მყარი ნახშირბადიანი ნარჩენები. გამოირჩევა იმით, რომ მცირე რაოდენობით შეიცავს გოგირდსა და ფოსფორს, შესაბამისად, წვისას ნაკლებად ტოქსიკურია. გამოიყენება ლითონების შედუღების და ჭედვისას, თუჯის გამოსადნობად, ფეროშენადნობებში, ნედლეულად რკინის მადნების აგლომერაციისათვის და სხვ.

ტორშერი (მვ. ფრანგ. torche ჩალის წნული<ლათ. torqua დაგრებილი რამ; გრებილი ლითონის საყელო<torquere დაგრება) – იატაკზე დასადგმელი მაღალფეხიანი სანათი არმატურა (ნახ. 1).

ნახ. 1

ტოტემი (ამერიკანიზმი<ოჯიბვეს ენა nindoodem ჩემი ტოტემი) – სათაყვანო საგანი (ხშირად ცხოველი ან მისი გამოსახულება), რომელსაც პირველყოფილ საზოგადოებაში მიეწერებოდა ოჯახის წარმომობა და კეთილდღეობა.

ტოტი – 1. ხის ან ბუჩქის გამონაზარდი; შტო, რტო; 2. გადატ. მდინარის განშტოება; 3. შედგენილი სვეტის ერთი ნაწილი.

ტოქსიკური ნივთიერებები – 1. ქიმიური ან ბიოლოგიური ნივთიერებანი, მათი შენაერთები ან შენაერთების ნარევი, რომლებსაც თავიანთი ფიზიკურ-ქიმიური თვისებებით შეუძლიათ მავნე ზემოქმედება მოახდინონ ადამიანის ჯანმრთელობაზე; 2. შხამიანი, მომწამვლელი.

ტრაექტორია (ლათ. trajectorius გადაადგილებასთან დაკავშირებული) – უწყვეტი წირი, რომელსაც აღწერს ნივთიერი წერტილი მოძრაობის დროს. თავისუფალი ნივთიერი წერტილის ტრაექტორიის სახე დამოკიდებულია მასზე მოქმედ ძალებზე, მოძრაობის საწყის პირობებზე, აგრეთვე იმაზე, თუ ათვლის რომელი სისტემის მიმართ განიხილება მოძრაობა. ის შეიძლება იყოს სწორხაზოვანი ან მრუდწირული. არათავისუფალი ნივთიერი წერტილისათვის ტრაექტორიის სახე დამოკიდებულია მექანიკურ ბმებზე. თუ წერტილის მოძრაობა განისაზღვრება დიფერენციალურ განტოლებათა სისტემით, მაშინ ლაპარაკია დიფერენციალურ განტოლებათა სისტემის ტრაექტორიაზე.

ტრაექტორია აბსოლუტური – წერტილის ტრაექტორია ათვლის უძრავი სისტემის მიმართ.

ტრაექტორია გლუვი – ტრაექტორია, რომლის წერტილის მხები რეაქცია ნულის ტოლია.

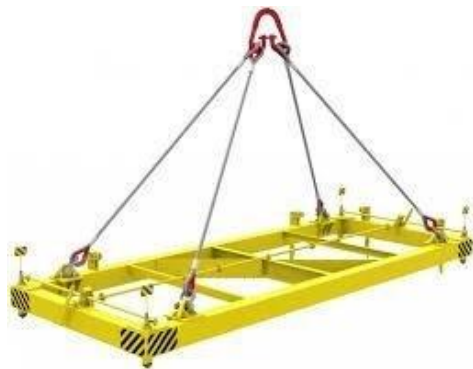
ტრაექტორია ფარდობითი – წერტილის ტრაექტორია ათვლის მოძრავი სისტემის მიმართ.

ტრაექტორიის რეაქცია – არათავისუფალ ნივთიერ წერტილზე მოქმედი პასიური ძალა, როდესაც წერტილი იძულებულია იმოძრაოს გარკვეული წირის გასწვრივ ან გარკვეულ ზედაპირზე.

ტრავეა (ლათ. trabs სხივი) – რომანულ და გოტიკურ არქიტექტურაში ნავის სივრცითი უჯრედი, შემოზღუდული 4 საყრდენით, რომლებზეც დაყრდნობილია ჯვრისებრი ან შეკრული კამარა (ნახ. 1).

ნახ. 1

ნახ. 1

ტრავერსა – დიდგაბარიტიანი სამშენებლო კონსტრუქციის ასაწევად გამოყენებული დამატებითი მოწყობილობა, რომელიც ჩამოეკიდება ამწის კავზე და საშუალებას იძლევა ასაწევ ტვირთს ბაგირი ჩაებას ორ (ან მეტ) წერტილში (ნახ. 1).

ტრავერსი (ფრანგ. traverse გადასვლა<ლათ. transversus განივი) – 1. ჰორიზონტალური ან სპეციალური ფორმის კოჭი, რომელიც ეყრდნობა ვერტიკალურ დგარებს. ის სხვადასხვა კონსტრუქციებისა და მანქანების ნაწილს წარმოადგენს ძირითადად სადგარებში. მაგ., ბეტონშემრევი კონუსური დასახრელი დოლით, შედგება ჩარჩოსაგან, რომელზეც სპეციალურ დგარებში ჩადგმულ საკისრებში დაყენებულია ტ., რომელსაც ეყრდნობა შემრევი დოლი; 2. დამცავი ნაგებობა; 3. ალპინ. მიმართულება, რომელიც მართობულია მთაზე ასვლის (დაშვების) მიმართულებით; 4. ალპინ. არანაკლები ორი მწვერვალის დალაშქვრა იმ პირობით, რომ დაშვება წინა

მწვერვალიდან უნდა მოხდეს შემდეგი მწვერვალის მიმართულებით და არ უნდა ემთხვეოდეს ასვლის მარშრუტს; 5. მიმართულება, მართობული ხომალდის მოძრაობის მიმართულების.

ტრავერტინი [იტალ. travertino<ლათ. Tibur ძვ. იტალიაში არსებული ქ. ტიბურის (ახლანდელი ტივოლი) სახელის მიხედვით] – 1. ფორიანი, მცირე სიმკვრივის ნახევრად კრისტალური მყარი წვრილმარცვლოვანი ქანი, რომელიც წარმოიქმნება ცხელი ან ცივი წყაროებისგან, კალციუმის კარბონატის (უფრო ხშირად არაგონიტის) დალექვის შედეგად. ხშირად შეიცავს მცენარეების ანაბეჭდებს, ხმელეთის ან მტკნარი წყლის მოლუსკების (გასტროპოდების) ნიჟარებს. სიმკვრივე 1400-1800 კგ/მ³. იყენებენ საშენ მასალად და კირის გამოსაწვავად. ხშირად ტ. გამოიყოფა მიწისქვეშა წყლებიდან და მღვიმეებში ქმნის სტალაქტიტებსა და სტალაგმიტებს. ტ. დაგროვებით ზოგ მღვიმურ მდინარეთა კალაპოტებში ბუნებრივი კაშხლებია გაჩენილი. საქართველოში ტ. კარგადაა გამოხატული თრუსოს ხეობაში. ასევე ფართოდ ცნობილია ბრითათის ტ. გვხვდება ასევე მდინარე პატარა ლიახვის სათავესა და მდინარე ლეხურას ხეობაში, ჯვრის უღელტეხილზე, რაჭაში, იმერეთსა და სვანეთში. დიდი რაოდენობით მოიპოვება რუსეთში (პიატიგორსკი, კამჩატკა), იტალიაში, ირანში, გერმანიაში, თურქეთში, ყირგიზეთში, ტაჯიკეთში, სომხეთში, აზერბაიჯანსა და სხვ. ძირითადად იყენებენ როგორც დეკორატიულ მასალას (მას რომაულ ქვასაც ეძახიან); 2. კირიანი ტუფი.

ნახ. 1

ტრაკაცია – წინასწარი წინადადება საქონლის გაყიდვის ან ყიდვის შესახებ, იმ მიზნით, რომ გაირკვეს დაინტერესებულ პირთა რეაქცია.

ტრამვაი (ინგლ. tramway<tram ვაგონი და way გზა) – ქუჩის რელსიანი საზოგადოებრივი ტრანსპორტის სახე, როგორც წესი, ელექტრო გაწევით; გამოიყენება მეტწილად ქალაქებში ფიქსირებულ მარშრუტებზე მგზავრების გადასაყვანად. შედგება ერთი ან რამდენიმე ვაგონისაგან.

ტრამპლინი (ფრანგ. tremplin<იტალ. trampolino<trampolo ოჩოფეხები) – 1. თხილამურებით ხტომისათვის გამოყენებული სპეციალური ასასხლეტი მოწყობილობა ხტომის სიგრძისა და სიმაღლის გასადიდებლად (ნახ. 1. ტრამპლინი ჰოლმენკოლბაკენი, ქ. ოსლო, ნორვეგია); 2. გადატ. საყრდენი, ამოსავალი პუნქტი რაიმე მოქმედებისათვის.

ნახ. 1

ტრანზიტი (ლათ. transitus გავლა) – ტვირთების გადაზიდვა, მგზავრების გადაყვანა შუალედური პუნქტის გავლით.

ტრანს (ლათ. trans -ით, გავლით) – რთული სიტყვების პირველი შემადგენელი ნაწილი – აღნიშნავს: 1) მოძრაობას რისამე გავლით (მაგ., ტრანსციმბირის მაგისტრალი), ფარგლებს გარეთ არსებობას; 2) რისამე საშუალებით გადაცემას ან აღნიშვნას.

ტრანსბორდერი [ლათ. trāns განივ, გასწვრივ, გაღმა მხარეზე და ძვ. ფრანგ. bordure ნაწიბური, ნაკერი, ფარის კიდე, საზღვარი<შუა ზემოგერმანული bort გვერდი (განსაკუთრებით გემისა), მხარე] – სარელსო ტრანსპორტის ძრავიანი ურიკა, რომელიც საამქროს ერთი მალიდან მეორე მალში ტვირთის გადასაადგილებლად გამოიყენება (ნახ. 1).

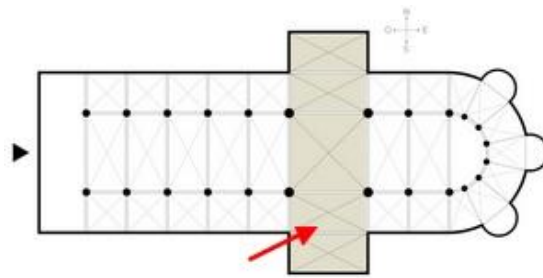

ნახ. 1

ტრანსეპტი (ლათ. trāns -ით, გავლით და saepēs ზღუდე, გაღვანი) – არქიტ. ბაზილიკის საკურთხევლის აფსიდსა და ნავეს (ნეფებს) შორის მოთავსებული განივი ნავი (ნეფი) (ნახ. 1. წმინდა პავლეს დიდი ტაძრის ტრანსეპტი, ქ. ლონდონი, ინგლისი; ნახ. 2. ტრანსეპტი ტაძრის გეგმაზე).

ნახ. 1

ნახ. 2

ტრანსვერსალურად იზოტროპიული მასალა – მასალა, რომლის ფიზიკურ-მექანიკური თვისებები მნიშვნელოვნად განსხვავდება ორი ურთიერთმართობი მიმართულებით.

ტრანსვერსალური (შუასაუკ. ლათ. transversālis<transverse განივი და -all ბოლოსართი) – ხაზი, რომელიც კვეთს ორ ან მეტ ხაზს.

ტრანსლიტერაცია – ერთი დამწერლობის ასოების გადმოცემა სხვა დამწერლობის ასოებით.

ტრანსმისია (ლათ. trānsmission გადაცემა, გადასვლა) – მოწყობილობა, რომელიც განკუთვნილია ბრუნვითი მოძრაობის გადასაცემად ძრავიდან ენერჯის მომხმარებელ სამუშაო მანქანამდე. ზოგჯერ ტრანსმისიას ძალურ გადაცემასაც უწოდებენ.

ტრანსნაციონალური კომპანია – ფორმა, რომელიც თავისი ოპერაციების ძირითად ნაწილს განახორციელებს ქვეყნის გარეთ.

ტრანსპაკეტი (ლათ. trāns -ით, გავლით და გერმ. pack ფუთა, შეკვრა) – გარკვეული რაოდენობის მასალა (ტვირთი), რომელიც სატრანსპორტოდაა შეკრული ან შეფუთული.

ტრანსპირაცია (ლათ. trāns -ით, გავლით და spiro სუნთქვა, ამოსუნთქვა) – წყლის აორთქლება მცენარეთა მიერ. მცენარე წყალს ძირითადად ფოთლებიდან აორთქლებს. წყლის ორთქლი

მეზოფილის უჯრედებიდან ატმოსფეროში გამოიყოფა ბაგეების ან ეპიდერმისის უჯრედების გარეთა კედლებიდან. ტ. უზრუნველყოფს ფესვებიდან ფოთლებისაკენ წყლისა და მასში გახსნილი ნივთიერებების მოძრაობას, იცავს ფოთლებს გადახურებისაგან.

ტრანსპორტი (ინგლ. trans- გაღმა მხარეზე, შორეულ მხარეზე, გადაღმა, მიღმა, გამჭოლად და portäre ტარება, გადატანა) – საშუალებების ერთობლიობა, რომელიც ახორციელებს მგზავრების, ტვირთის ან ინფორმაციის ერთი ადგილიდან მეორეში გადატანას. ტ. არის პირადი და საერთო გამოყენების, აგრეთვე სამრეწველო დანიშნულების. ტრანსპორტის მრავალი სახეობა არსებობს: საჰაერო, საწყლოსნო, სახმელეთო, მიწისქვეშა და მიწისზედა, პერიოდული და უწყვეტი, თვლებიანი და გრავიტაციული, სარელსო და საავტომობილო, ქარხნისა და საამქროსშიგა, ჰიდრავლიკური და პნევმატიკური, საბაგირო და მონორელსური და სხვ. მანქანები, რომლებიც სატრანსპორტო ქსელში მოძრაობს არის ავტომობილები, ავტობუსები, მატარებლები, თვითმფრინავები, გემები და სხვ., ხოლო მართვა მოიცავს ამ მანქანებისა და კონსტრუქციების ოპერირებასა და მასთან დაკავშირებულ პროცედურებს, როგორცაა ფინანსირება, პოლიტიკა და იურიდიული მომსახურება.

ტრანსპორტი გარე – ტრანსპორტის სახე, რომლითაც ტვირთები გადააქვთ საერთო სარგებლობის გზების გამოყენებით. ამ დროს კონსტრუქციების, მასალების, ტექნოლოგიური მოწყობილობების ტრანსპორტირება სამშენებლო მოედანზე ხდება კარიერებიდან, ქარხანა-მომწოდებლიდან, ცენტრალური საწყობებიდან ან საკუთარი სამრეწველო საწარმოებიდან.

ტრანსპორტი გორგოლაჭიანი – სატრანსპორტო საშუალება, რომელიც მოძრავი გორგოლაჭებითაა აღჭურვილი (გორგოლაჭებიანი ტრანსპორტიორი). ის ძირითადად, საცალო და ფხვიერი ტვირთების გადასაადგილებლად გამოიყენება.

ტრანსპორტი ვერტიკალური – სატრანსპორტო საშუალება მგზავრების ან ტვირთის ვერტიკალურად გადასაადგილებლად (ლიფტი, ელევატორი და სხვ.).

ტრანსპორტი ლენტური – სატრანსპორტო საშუალება, რომლის სამუშაო ორგანოა ფოლადის ან რეზინიანი ქსოვილისგან დამზადებული ლენტა. გამოიყენება ფხვიერი მასალის (ქვიშა, ნახშირი, ფქვილი, მარცვლეული და მისთ.) გადასაადგილებლად მცირე მანძილზე (400 მ-მდე).

ტრანსპორტი მილსადენის – პერსპექტიული ტრანსპორტის სახე. მისთვის დამახასიათებელია მცირე ოპერაციულობა, ნაკლები შრომატევადობა და პროცესის ავტომატიზაციის მაღალი ხარისხი. ამ სახის ტრანსპორტის უარყოფითი მხარეა მაღალი ენერგოტევადობა და მილსადენების ინტენსიური ცვეთა.

ტრანსპორტი რკინიგზის – თანამედროვე სატრანსპორტო საშუალება, რომლის განვითარებას ხელი შეუწყო სხვადასხვა სახის ენერჯის გამოყენების შესაძლებლობამ და მცირე ხარჯმა; მოძრავი შემადგენლობის სამსახურის შედარებით დიდმა ვადამ და მაღალმა სიმტკიცემ, მნიშვნელოვან მანძილზე ტვირთების ტრანსპორტირებამ; კლიმატური პირობებისაგან დამოუკიდებელმა მუშაობამ. მის წილად მოდის ტვირთების საერთო მოცულობის 13-18%. წყლის ტრანსპორტთან ერთად ის ტვირთების გადაზიდვის ყველაზე იაფი საშუალებაა.

ტრანსპორტი საავტომობილო – ტრანსპორტის სისტემის ნაწილი, რომელიც მოიცავს საავტომობილო ტრანსპორტირებას და მასთან დაკავშირებულ საქმიანობას: მგზავრთა გადაყვანას, ტვირთების გადაზიდვას, ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის სატრანსპორტო-საექსპედიციო და სხვა სახეობის მომსახურების გაწევას, ტვირთების დაცვასა

და სხვ. ტ. ს. ამავე დროს ის ძირითადი საშუალებაა, რომელიც სხვა სახის ტრანსპორტთან კომბინაციაში გამოიყენება.

ტრანსპორტი სალოკომოტივო – მიწისქვეშა ტრანსპორტის ძირითადი სახე, რომელიც გამოყენებულია ჰორიზონტალურ გვირაბებში მარგი წიაღისეულის, ფუჭი ქანისა და სხვა ტვირთის რკინიგზაზე მოძრავი ვაგონებითა და ლოკომოტივებით ტრანსპორტირებისათვის.

ტრანსპორტი საობიექტო – ყველა სახის ტრანსპორტი, რომელიც გამოიყენება უშუალოდ სამშენებლო მოედნის ფარგლებში.

ტრანსპორტი სატრაქტორო – ტრანსპორტის სახე, რომელიც გამოიყენება ტვირთების გადასაადგილებლად ცუდ გზებზე და უგზოობის პირობებში.

ტრანსპორტი საქალაქო – სხვადასხვა ტიპის ტრანსპორტის კომპლექსი (ტრამვაი, ტროლეიბუსი, ავტობუსი, სამარშრუტო მიკროავტობუსი, მეტროპოლიტენი, საბაგირო გზა და სხვ.), რომელსაც გადაჰყავს მოსახლეობა და გადააქვს ტვირთი ქალაქის ტერიტორიაზე და უახლოეს საგარეუბნო ზონებში, ასევე ასრულებს ქალაქის კეთილმოწყობის სამუშაოებს. ტ. ს. მოიცავს: სატრანსპორტო საშუალებებს (მოძრავი შემადგენლობა); საგზაო მოწყობილობებს (ლიანდაგის გზებს, გვირაბებს, ესტაკადებს, ხიდებს, გზაგამტარებს, სადგურებს, გაჩერებებს); ნავმისადგომებსა და ნავსადგურებს; ენერგომომარაგების საშუალებებს (საწევ ელექტროსადგურებს, საკაბელო და საკონტაქტო ქსელებს, გამწვობ სადგურებს; სარემონტო სახელოსნოებს, ქარხნებს, დეპოს, ფარეხებს, ტექნიკური მომსახურების სადგურებს; მანქანების გამშვებ პუნქტებს; ხაზოვან მოწყობილობებს (კავშირი, სიგნალიზაცია, ბლოკირება); სადისპეტჩერო სამმართველოს.

ტრანსპორტი საჰაერო – ტრანსპორტის სახე ტვირთების მისაწოდებლად დიდი ტვირთამწეობის თვითმფრინავებით რთულად მისადგომ რაიონებში. გამოიყენება შვეულმფრენები და დირიჟაბლები. თანამედროვე შვეულმფრენების ტვირთამწეობა 40 ტ-ს აღწევს, ხოლო დირიჟაბლებით შესაძლებელია ერთჯერადად ასობით ტონა ტვირთის გადატანა. ძირითადად გამოიყენება კავშირგაბმულობის სამხედრო დანიშნულების ობიექტების ასაგებად მაღალმთიან ადგილებში; მაგ., ანტენების, ანძების, კომპლექსების, რადიორეფლექტორების, სამშენებლო კონსტრუქციების, საცხოვრებელი კონტეინერებისა და მისთ. დამონტაჟება.

ტრანსპორტი სპეციალური – ტრანსპორტის სახე, რომელსაც მიეკუთვნება: საბაგირო გზა, მილსადენი, ლენტური ტრანსპორტიორი, ჰიდრო- და პნევმოტრანსპორტი. გამოიყენება ნავთობპროდუქტების, სამთო გამონამუშევრების, ფხვიერი მასალებისა და მისთ. დიდ მანძილზე გადასატანად. ტ. ს. მიეკუთვნება აგრეთვე ავტობეტონსაზიდი, ავტობეტონტუმბო, ავტობეტონსარევი და სხვა ტექნოლოგიური დანიშნულების სატრანსპორტო საშუალება.

ტრანსპორტი უწყვეტი მოქმედების – საკონვეიერო, ჰიდრაულიკური, დაკიდებული ბაგირგზები სარკინიგზო უსასრულო ბაგირით.

ტრანსპორტი შეკიდებული – სატრანსპორტო საშუალება, რომელიც ბაგირზე, რელსებსა ან ჭერზე ჩამოკიდებული (საბაგირო ტრანსპორტი, ტელფერი, ტალი და სხვ.).

ტრანსპორტი წყვეტილი მოქმედების – რკინიგზის ტრანსპორტი სალოკომოტივო წვეთითა და დაკიდებული ბაგირით, საავტომობილო, სატრაქტორო, კაბელ-ამწე, სასკიპე საწვევლა და სხვ.

ტრანსპორტი ჰიდრაულიკური (ჰიდროტრანსპორტი) – მყარი ფხვიერი მასალების გადატანა (ტრანსპორტირება) სითხის ნაკადის მიერ მილსადენებში, ღარებში, არხებსა და სხვ.

ტრანსპორტი ჰორიზონტალური – ტრანსპორტის სახე, რომლითაც ტვირთები გადააქვთ მიღების ადგილიდან სამშენებლო ობიექტამდე ან უშუალოდ სამშენებლო ობიექტზე, როდესაც მიმდინარეობს სამშენებლო კომპლექსის მშენებლობა. განასხვავებენ გარე და საობიექტო ჰორიზონტალურ ტრანსპორტს.

ტრანსპორტიორი (კონვეიერი) (ლათ. transporto გადამაქვს) – 1. ადამიანი ან მოწყობილობა, რომელიც გადაზიდავს რაიმეს; 2. დიდი სატრანსპორტო საშუალება ფხვიერი, დამსხვრეული ან საცალო ტვირთების გადასატანად, როგორც ჰორიზონტალურად, ასევე ვერტიკალურ სიბრტყეში (დახრილად). ტ. ფართოდ გამოიყენება კარიერებსა და ინერტული მასალების სასაწყობო მეურნეობაში, ქარხნისა და საამქროს შიგნით ტვირთების გადასატანად და სხვ. ტრანსპორტიორი შეიძლება იყოს: ბაგირ-დისკური, ბაქნიანი, გამაუწყლოებელი, განივი, განმტვირთავი, გრძივი, გორგოლაჭიანი, დახრილი, თეფშა, ლენტური (ნახ. 1), მარცვლის, მიმღები, მკვებავი, მოძრავი, პნევმატიკური, პორტალური, საკიდლიანი, საკრები, სანგრევის, სატყორცნი, სიგრძივი, ტილო-თამასოვანი, ფირფიტებიანი, ღარიანი, ჩამტვირთავი, ჩამჩიანი, ციცხვიანი, ხვეტია, ხრახნული, ჯაჭვთამასოვანი, ჯაჭვიანი, ჰიდრაულიკური და სხვ.

ნახ. 1

საკიდლიანი, საკრები, სანგრევის, სატყორცნი, სიგრძივი, ტილო-თამასოვანი, ფირფიტებიანი, ღარიანი, ჩამტვირთავი, ჩამჩიანი, ციცხვიანი, ხვეტია, ხრახნული, ჯაჭვთამასოვანი, ჯაჭვიანი, ჰიდრაულიკური და სხვ.

ტრანსპორტიორი (ლათ. transportare გადმა მხარეზე გადატანა<ლათ. trāns -ით, გავლით და portāre ტარება, გადატანა) – ნახაზებზე კუთხეების ასაგები და გასაზომი ხელსაწყო, რომელსაც აქვს გრადუსებად დაყოფილი ნახევარწრე.

ნახ. 1

ტრანსსასაზღვრო წყლის ობიექტი – სახელმწიფოს სასაზღვრო ზოლში განლაგებული მდინარე, ტბა და სხვა ზედაპირული წყალსატევი, რომლის ნაპირების მხოლოდ გარკვეული ნაწილი ეკუთვნის ამ სახელმწიფოს.

ტრანსფეკარი – თვითმავალი რკინიგზის ვაგონი, რომლის ხვიმირი ფხვიერი მასალებისთვისაა განკუთვნილი.

ტრანსფერი – 1. უცხოური ვალუტის ან ოქროს გადაგზავნა ერთი ქვეყნიდან მეორეში; 2. სახელობით ფასიან ქაღალდებზე უფლების გადაცემა ერთი პირის მიერ მეორისათვის; 3. სახელმწიფოთა შორის მოსახლეობის გაცვლა საერთაშორისო შეთანხმების საფუძველზე, მოქალაქეობის ავტომატური შეცვლა; 4. სპორტსმენების (მაგ., ფეხბურთელების) ყიდვა-გაყიდვა; 5. სწავლებისა და აზროვნების ფუნდამენტური უნარი, რომელიც თან ახლავს ცოდნის შექმნას, სტრატეგიების გააზრებასა და განწყობათა გამოხატვას – ყველაფერს, რასაც შევისწავლით ერთი კონტექსტისთვის, ხოლო გამოყენება შესაძლებელია განსხვავებულ

ვითარებაში გახდეს საჭირო. ტ. შეიძლება იყოს ახლო და შორი, პოზიტიური და ნეგატიური, მარტივი და რთული, კაპიტალური და სპეციალური, მიზნობრივი და გამოთანაბრებითი და სხვ.

ტრანსფერი გამოთანაბრებითი – ექსკლუზიურ უფლებამოსილებათა განხორციელების უზრუნველსაყოფად ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულის ბიუჯეტისათვის საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ფინანსური დახმარების სახით გამოყოფილი სახსრები, რომელთა გამოყენების მიმართულებებს დამოუკიდებლად განსაზღვრავს ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლობითი ორგანო.

ტრანსფერი კაპიტალური – ტრანსფერის სახეობა, რომელიც გამოიყოფა კაპიტალური პროექტის განსახორციელებლად. ის არის სახელმწიფო, ავტონომიური რესპუბლიკის რესპუბლიკურ და თვითმმართველი ერთეულების ბიუჯეტებს შორის გაწეული ფინანსური დახმარება, რომელიც დაკავშირებულია ტრანსფერის მიმღების არაფინანსური აქტივების ზრდასთან.

ტრანსფერი მიზნობრივი – დელეგირებულ უფლებამოსილებათა განსახორციელებლად ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულის ბიუჯეტის მიერ საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ან/და ავტონომიური რესპუბლიკების რესპუბლიკური ბიუჯეტებიდან ფინანსური დახმარების სახით მიღებული სახსრები.

ტრანსფერი სპეციალური – ტრანსფერის სახეობა, რომელიც გამოიყოფა სტიქიური მოვლენების, ეკოლოგიური და სხვა სახის კატასტროფების, საომარი მოქმედებების, ეპიდემიების და სხვა საგანგებო სიტუაციების შედეგების (ზიანის) სალიკვიდაციოდ, აგრეთვე სხვა ღონისძიებების განსახორციელებლად. სპეციალური ტრანსფერი არის სახელმწიფო, ავტონომიური რესპუბლიკის რესპუბლიკურ და თვითმმართველი ერთეულების ბიუჯეტებს შორის გაწეული ფინანსური დახმარება.

ტრანსფერკარი (ინგლ. transfercar<ლათ. trānsfero გადამაქვს, გადავადგილებ და ინგლ. car ვაგონი, ურიკა) – თვითგანტვირთადი ელექტროძრავიანი ნახევარვაგონი; უპირატესად იყენებენ მეტალურგიულ ქარხნებში.

ტრანსფინიტური რიცხვები – უსასრულო სიმრავლისათვის რიგობითი რიცხვის ცნების განზოგადება. ტრანსფინიტური ინდუქცია ხდება ტრანსფინიტური რიცხვებით.

ტრანსფორმატორი (ლათ. transformo გარდამქმნელი<trāns -ით, გავლით და formo სახის მიცემა) – სტატიკური ელექტრომაგნიტური მოწყობილობა, რომელიც გამოიყენება ელექტრომაგნიტური ინდუქციის საშუალებით ცვლადი დენის წრედში ერთი ძაბვის მეორე ძაბვად გარდაქმნისთვის, სიხშირის შეუცვლელად და მცირე სიმძლავრის დანაკარგებით (ნახ. 1). ტ. შედგება ერთი ან რამდენიმე კოჭისაგან, რომელზეც დახვეულია იზოლირებული გამტარები და მოქცეულია ერთიან მაგნიტურ ველში. ეს გამტარები დახვეულია მაგნიტურ გულარზე, რომელიც დამზადებულია ფერომაგნიტური მასალისგან. თუ ტ. შედგება ერთი კოჭისაგან მას ავტოტრანსფორმატორი ეწოდება. არსებობს ტრანსფორმატორის სახეები: ავტო, ანოდური,

ნახ. 1

ბაზისური, ბრუნვის, გადასვლითი, გამოსავალი, დაბალი სიხშირის, დამწვევი, დასექციებული, დატვირთვის, დენის, დიფერენციალური, ვარვარის, ზეთის, იმპულსური, კავშირის, კასკადის, მათანხმებელი, მაღალი სიხშირის, მიკროფონის, მცირე სიმძლავრის, ორგრაგნილიანი, პიკური, რეზონანსული, საზომი, საკომუტაციო, სამუხტავი, სამფაზიანი, სამშემდუღებლო, საცდელი, საჰაერო, სიხშირის, სტაციონარული, ტონალური, ტოროიდული, ღეროიანი, ღუმლის, შესავალი, შუალედური, ჩამამიწებელი, ძაბვის, ძალური, წევის, ხაზისა და სხვ.

ტრანსფორმაცია – გარდაქმნა, სახეცვლილება.

ტრანსფორმირებადი ტიხარი – საოფისე ტიხრები, რომლებიც გამოიყენება საოფისე სათავის ოპერატიული გადაგეგმარებისათვის. ასეთი ტიხრები არის ჭერზე შეკიდებული (ან იატაკზე გორგოლაჭებით დაყრდნობილი) დასაკეც-გასაშლელი კონსტრუქციები (ნახ. 1).

ნახ. 1

ტრანსცენდენტური – მათემ. რასაც ალგებრულად ვერ გამოიანგარიშებენ, რაც ალგებრულად არ გამოისახება.

ტრანსციმბირის სარკინიგზო მაგისტრალი [რუს. Транссибирская железнодорожная магистраль (Транссиб), Великий Сибирский Путь (ისტორიული სახელი)] – ელექტროფიცირებული რკინიგზა, რომელიც ევრაზიის კონტინენტს ჭრის და რუსეთის დედაქალაქს მოსკოვს აკავშირებს აღმოსავლეთ ციმბირისა და შორეული აღმოსავლეთის უმსხვილეს სამრეწველო ქალაქებთან. მაგისტრალის სიგრძეა 9288,2 კმ. ის ყველაზე გრძელი რკინიგზაა მსოფლიოში (ნახ. 1). მისი მშენებლობა დაიწყო 1891 წელს და სრულად დამთავრდა 2002 წელს. მაგისტრალის უმაღლესი წერტილია იაბლონის უღელტეხილი (1019 მ ზღვის დონიდან). ტ. ს. მ. საწყისი პუნქტია მოსკოვი (იაროსლავის სადგური), ხოლო საბოლოო – ქ. ვლადივოსტოკი. გამტარუნარიანობა შეადგენს 100 მლნ. ტ. ტვირთს წელიწადში. მაგისტრალის მშენებლობაში გარკვეული წვლილი აქვთ შეტანილი ქართველ მშენებლებსაც, რომლებმაც ციმბირულ მონაკვეთში დააარსეს მშენებელთა დაბა ნია-გრუზინსკაია.

ნახ. 1

ტრანშეა (ფრანგ. tranchee თხრილი) – ვიწრო და გრძელი, საშუალო სიღრმის თხრილი, რომელსაც მრავალგვარი გამოყენება აქვს: სამხედრო დანიშნულების (ნახ. 1. სათავდაცვო ტრანშეა); სამთომადნო მრეწველობაში ღია, ტრაპეციული კვეთის ამონაღები; ლენტური საძირკვლის მოსაწყობად (ნახ. 2); მილებისა და კაბელების ჩასაწყობად (ნახ. 3), სადრენაჟო (ნახ. 4) და სხვ. ტრანშეის გასათხრელად იყენებენ სატრანშეო და შებრუნებულციცხვიან ექსკავატორებს. არსებობს ტრანშეას სახეები: ამოსასვლელი, დანაწევრებული, გამხსნელი,

კაბელის, მაკუმულირებელი, მთავარი, მოსამზადებელი, მოქმედი, მრუდხაზოვანი, სწორხაზოვანი, შესავალი, წყალამოსადვრელი, წყალსაგდები, წყალსარინი და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

ნახ. 4

ტრანშესათხრელი – მანქანა, რომელიც გამოიყენება ვერტიკალურკედლებიანი ტრანშეის გასათხრელად. სამუშაო ორგანოს მოწყობილობის მიხედვით ტ. არის ხვეტია სამუშაო ორგანოთი, ჯაჭვური მრავალციცხვიანი, როტორული მრავალციცხვიანი და როტორული უციცხვო (ფრეზერული). დამატებით იხ. ექსკავატორი სატრანშეო.

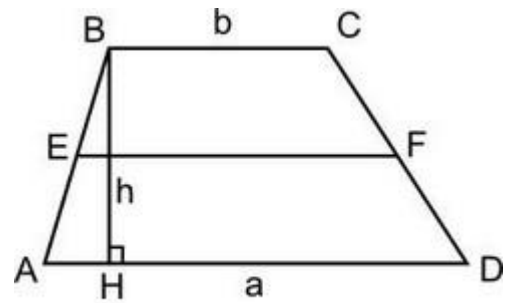
ტრაპეზი (ბერძ. trapeza მაგიდა) – 1. ქრისტიანულ ტაძარში ღვთისმსახურების უსისხლო მსხვერპლშეწირვის ადგილი, საიდანაც ხდება კურთხევა. ბიზანტიურისგან განსხვავებით ძველი ქართული ტრადიციით, ტრაპეზად მოიაზრება, როგორც საკურთხევლის ნაწილი, ისე თავად ოთხკუთხა ქვის ან ხის მაგიდა, რომელიც საკურთხევლის შუაგულში მდებარეობს (როგორც ნიშანი ყველგანმყოფი ერთი ღმერთისა) ან უშუალოდ აღმოსავლეთ კედელთანაა მიდგმული. ტრაპეზზე საიდუმლოდ, უხილავად სუფევს თვით უფალი, როგორც მეუფე და მბრძანებელი ტაძრისა. მასთან მიახლება და ამბორი მხოლოდ ღვთისმსახურებისთვისაა დასაშვები. ტრაპეზი ოთხკუთხა და მირონცხებული მაგიდაა ძვირფასი ქსოვილით შემკული. მასზე ასვენია ლიტურგიისათვის აუცილებელი სიწმინდეები: ოდიკი, სახარება, წმიდა სანაწილე, ჯვარი, შვიდსანთლა (ნახ.

ნახ. 1

1); 2. მაგიდა, სუფრა; 3. საერთო მაგიდა მონასტერში, საკვების მისაღებად.

ტრაპეცია (ლათ. trapezium<ბერძ. trapezion პატარა მაგიდა<trapeza მაგიდა) – 1. ამოზნექილი ABCD ოთხკუთხედი (ნახ. 1), რომლის ორი გვერდი AD და BC პარალელურია (ფუძეები), ორი AB და CD არაპარალელური (ვერდები). ტრაპეციის შუა ხაზი EF მისი ფუძეების ნახევარჯამის ტოლია. ფუძეების შემაერთებელ BH მართობს ტრაპეციის სიმაღლე ეწოდება; 2. ცირკში – ტანვარჯიშული იარაღი – წყვილი ბაგირით, თოკით ჩამოკიდებული ჰორიზონტალური ღერძი.

ნახ. 1

ტრაპეციოიდი (ბერძ. trapezion ტრაპეცია და eidos მსგავსება) – ტრაპეციის მსგავსი ოთხკუთხედი პარალელური გვერდების გარეშე.

ტრაპი (შვედ. trappa კიბე) – 1. წყლის მიმღები და გადამყვანი მოწყობილობა საკანალიზაციო ქსელში (ნახ. 1); 2. საჭიროებისამებრ მისადგმელი კიბე გემზე, თვითმფრინავზე (ნახ. 2); 3. სცენაზე ასასვლელი კიბე.

ნახ. 1

ნახ. 2

ტრასა (გერმ. trasse გზის მიმმართველი ხაზი<ფრანგ. trace ხაზი, შემომფარგვლელი) – 1. ხაზი, რომელიც აღნიშნავს რისამე (მაგ., გზის, არხის, მილსადენისა და მისთ.) მიმართულებას; გეზნიშანი; 2. გზა, მარშრუტი ზოგი სპორტული შეჯიბრების ჩასატარებლად (ფორმულა ერთის სარბოლო ტრასა, სათხილამურე ტრასა [ნახ. 1. სათხილამურე ტრასა, გუდაური, საქართველო), მარათონის ტრასა და სხვ.]; 3. კვალი, რომელსაც ჰაერში ტოვებს სატრასირებელი ტყვია ან ჭურვი; 4. ავიაციაში – ზოლი, რომლის თავზეც გადის საავიაციო ხაზი – თვითმფრინავების რეგულარული ფრენის მარშრუტი.

ნახ. 1

ტრასატი (გერმ. trassat<იტალ. trassare გაანადღოს თამასუქით) – პირი, რომელიც ვალდებულია გადაიხადოს თანხა გადასაპირებელი თამასუქის მიხედვით (თამასუქი გაანადღოს).

ტრასი (იტალ. terrazzo ფენილი) – ვულკანური წარმოშობის ფორებიანი ტრაქიტული ტუფი, რომელსაც მშენებლობაში ხშირად უწოდებენ პემზას. გამოიყენება ცემენტისა და მსუბუქი ბეტონების წარმოებაში, იატაკების თბოსაიზოლაციოდ და სხვ. დამატებით იხ. პემზა.

ტრასირება (ფრანგ. trais ნიშანი) – 1. გზის, სარწყავი არხის, მილსადენის ან სხვა ხაზოვანი ნაგებობის დაპროექტება და გაყვანა ადგილზე; 2. ტრანშეის გრძივი ღერძის დადგენილი მდგომარეობა გეგმასა და პროფილში; 3. ვალის გადახდის ხერხი უცხოურ ვალუტაში.

ტრაფარეტი (იტალ. traforetto გახვრეტილი) – 1. თხელი ფირფიტა, რომელშიც ამოჭრილია რაიმე სახე ან ასოები; იყენებენ, მაგ., კედლის მოსახატად, წარწერების გასაკეთებლად; 2. გადატ. ერთხელ და სამუდამოდ მიღებული, გაცვეთილი ფორმა, მზა ნიმუში, შაბლონი.

ტრაქელიუმი (კაპიტელის ყელი) (ბერძ. trachēlos კისერი, ყელი) – კლასიკურ დორიულ და იონიურ ორდერებში სვეტის კაპიტელის ყელის სახელი (ნახ. 1). ტ. არის სივრცე ექინის ანულეტებსა და სვეტის კაპიტელისა და ტანის შეერთების განმსაზღვრელ ღარებს შორის. დამატებით იხ. ჰიპოტრაქელიუმი.

ნახ. 1

ტრაქიტი (ბერძ. trachys მქისე, ხორკლიანი) – ეფუზიური პორფირული ქანი (ნახ. 1). ვულკანურ მინაში ჩართული პორფირული გამონაყოფები და მიკროლითები. წარმოადგენს პლაგიოკლასს, ბიოტიტს, პიროქსენს ან ანფიბოლს. საშუალო ქიმიური შედგენილობა: SiO₂ (58-64%), TiO₂ (15-20%), Fe₂O₃ (2-3%), FeO (2-3%), MgO (1-2%), CaO (2-4%), Na₂O (3-6%), K₂O (4-6%). არსებობს ტრაქიტული შედგენილობის მქონე ვულკანური მინა და პემზა. გამოიყენება მშენებლობაში საშენ მასალად, აგრეთვე დეკორატიულ და სანახელავო ქვად.

ნახ. 1

ტრაქტატი (ლათ. tractatus განხილვა) – საერთაშორისო ხელშეკრულება, შეთანხმება.

ტრაქტი (ლათ. tractus ადიდვა, გამოჭიმვა<traho მივათრევ) – 1. შუა საუკუნეებში გაუმჯობესებული გრუნტის გზა, აგრეთვე დიდი, ფართო გზა, რომელიც აერთებდა მნიშვნელოვან დასახლებულ პუნქტებს. ტრაქტის საშუალებით ხდებოდა მგზავრების რეგულარული გადაყვანა, ტვირთისა და ფოსტის გადატანა. ბოლო შემთხვევაში ტ. ეწოდებოდა საფოსტო ტრაქტი, შესაბამისად, გზებზე გაჩნდა საფოსტო სადგურები. ტ. ინფრასტრუქტურის ელემენტებს შეადგენდა მუდმივი ეზოები (სამიკიტნოები), გზისპირა სასტუმროები სასაუზმეებით. ინტენსიურმა მოძრაობამ ტრაქტების გასწვრივ გამოიწვია დასახლებული და საცხოვრებელი პუნქტების გაჩენა, რამაც დასაბამი მისცა ახალი დიდი ქალაქების მშენებლობას. XIX საუკუნიდან, როცა დაიწყო ტრაქტზე მყარი საფარვის მოწყობა, სახელი შეეცვალა და დღემდე უწოდებენ გზატკეცილს; 2. ტელეკომუნიკაციის

ორგანიზების ელემენტი (ტრაქტების ფენა); 3. ცოცხალი ორგანიზმის ღრუ ბგერის წყაროს ახლოს, რომელშიც იფილტრება ბგერა.

ტრაქტორი (ლათ. tractor<traho მივათრევ) – თვითმავალი მანქანა, რომელიც განკუთვნილია მასთან მისაბმელი ან მასზე დაკიდებული მანქანა-იარაღების (მოწყობილობების) მოქმედებაში მოსაყვანად, საბიძგებლად, გამწევებად. სავალი ნაწილის კონსტრუქციის მიხედვით ტ. არის მუხლუხა და თვლებიანი. ტრაქტორებზე ძირითადად ყენდება დიზელის ძრავა, იშვიათად კარბურატორიანი შიგაწვის ძრავა, ხოლო ტრანსმისიად გამოიყენება მექანიკური და ჰიდრომექანიკური გადაცემები.

ტრევერი – მოწყობილობა გეოდეზიური ინსტრუმენტის (თეოდოლიტი, ტაქომეტრი და სხვ.) დასამაგრებლად სადგამზე (შტატივზე) (ნახ. 1).

ნახ. 1

ნახ. 1

ტრევირა (ლავსანი) – პლასტმასის ნაირსახეობა, რომელიც წარმოადგენს ცეცხლმდეგ პოლიესტერის ბოჭკოს და გამოიყენება ქსოვილების წარმოებაში (ნახ. 1. საავეჯე ტრევირას ქსოვილი). ტ. მიესადაგება ნებისმიერ დიზაინერულ კონცეფციას, უზრუნველყოფს კომფორტის უმაღლეს დონეს და შესანიშნავი მასალაა სასტუმროს, ბარის, რესტორნის,

დამის კლუბის, კაზინოს, სილამაზის სალონის ინტერიერის მოსაწყობად (კედელი, რბილი ავეჯი, დახლი, მაგიდის გადასაფარებელი, ფარდა, ზეწარი და სხვ.).

ტრეიდერი (ვაჭარი) (ინგლ. trader ვაჭარი) – საბროკერო ფირმის მუშაკი, რომელიც უშუალოდ მონაწილეობს საბირჟო ვაჭრობაში; ნებისმიერი იურიდიული ან ფიზიკური პირი, რომელსაც ბირჟაზე გარიგების დადების უფლება აქვს. ტ. სამუშაო პირობები – სახლი, ოფისი, კომპიუტერი, ინტერნეტი, ხელშეკრულება ბროკერთან, ცოდნა. ის ყიდულობს და ყიდის ფასიან ქაღალდებს (აქციები, ვალუტა, ობლიგაციები) ერთადერთი მიზნით – შექმნას შემოსავალი. ტ. მუშაობს ფინანსურ ორგანიზაციაში და ასრულებს გარიგებებს კომპანიის და კლიენტების ფინანსებითა და ინტერესებით. დამოუკიდებელი ტ. გარიგებებს ასრულებს საკუთარი ფინანსებით.

ტრეიდერი პოზიციური – ტრეიდერი, რომელიც ახდენს მოკლევადიან (რამდენიმე დღიან) გარიგებებს.

ტრეილერი (ინგლ. trailer<trail თრევა, ზიდვა) – მრავალღერძიანი ღია ან დახურული მისაბმელი, რომელსაც ტვირთის გადასაზიდად იყენებენ შორ მანძილებზე (ნახ. 1).

ნახ. 1

ტრეკი (ინგლ. track კვალი, გზა) – სპორტული ნაგებობა წრიული (ოვალური) ტრასით ველო- და მოტოსპორტში შეჯიბრებათათვის.

ტრეკი სარბოლო – ავტოდრომი, სასპორტო ნაგებობა, სადაც ტარდება შეჯიბრი ველო- და მოტოსპორტში (ნახ. 1), სპორტულ სიარულსა და სირბილში, ცხენოსნობაში და სხვ.

ნახ. 1

ტრელაჟი (ფრანგ. treillage<ლათ. trilix სამფენოვანი) – 1. მსუბუქი ცხაური ხვიარა მცენარეებისათვის საბაღე არქიტექტურაში (ნახ. 1). დახურული ფანჩატური ან კედელი, შექმნილი მის სამირკველთან დარგული ხვიარა ან მოსაფენი მცენარეებისაგან (ყურძენი, სვია, სურო და სხვ.), რომლებიც მოედება ცხაურის ზედაპირს. ტ. დასაშაადებლად გამოიყენება ხის, ბამბუკის, თოკის, ლითონის კონსტრუქციები, თუმცა ამ უკანასკნელს ერიდებიან, რადგან ზაფხულში მზის სხივები აცხელებს ლითონს, რაც ხელს უშლის მცენარის ზრდა-განვითარებას; 2. ავეჯის ნაკეთობა – მაგიდა დასაკეცი სამნაწილიანი სარკით (ნახ. 2).

ნახ. 1

ნახ. 1

ტრენინგი (ინგლ. training სწავლება, აღზრდა) – წვრთნა, წვრთნის რეჟიმი; მენეჯერებისა და პერსონალის კვალიფიკაციის ასამაღლებელი მომსახურება სწავლების აქტიური ფორმებით: საქმიანი თამაშები, სიტუაციის ანალიზი და სხვ.

ტრეპელი (კროკუსი, მთის ფქვილი, ინფუზორული მიწა) (გერმ. tripel<ჩრდილოეთ აფრიკის ქ. ტრიპოლის სახელის მიხედვით) – წვრილფორებიანი ფხვიერი ან სუსტად შეცემენტებული დანალექი ქანი (ნახ. 1). ძირითადად შედგება ოპალის, ზოგჯერ ქალცედონის სფერული ფორმის 0,01-0,02 მმ ზომის ნაწილაკების – გლობულებისაგან. მეტად მსუბუქია. იყენებენ საიზოლაციო,

ნახ. 1

აბრაზიულ და საშენ მასალად, აგრეთვე როგორც შთანთქმელს და კატალიზატორს.

ტრესტი (ინგლ. trust რწმუნება) – 1. მეწარმეთა გაერთიანება, რომლის შემადგენლობაში შემავალი საწარმოები კარგავენ წარმოებრივ, კომერციულ და იურიდიულ დამოუკიდებლობას და ერთიან მმართველობას ექვემდებარებიან; 2. სოციალისტური მრეწველობის ორგანიზაციის ერთ-ერთი ფორმა ყოფილ საბჭოთა კავშირში, რომელიც აერთიანებდა რაიმე დარგის საწარმოებს (ფაბრიკებს, ქარხნებს, შახტებს, სამშენებლო სამმართველოებსა და მისთ.).

ტრეჩენტო (იტალ. trecento სამასი) – XIV საუკუნის იტალიური დასახელება, რომელიც კულტურისა და ხელოვნების ისტორიაში გამოიყენება იტალიური აღორძინების ხელოვნების განვითარების პროტორენესანსული პერიოდის აღსანიშნავად. ტრეჩენტო არის პროტორენესანსული პერიოდის დასასრული.

ტრი (ბერძ. tri- სამი) – რთული სიტყვების პირველი შემადგენელი ნაწილი – ნიშნავს სამი რისამე შემცველს, სამი რამისაგან შემდგარს (მაგ., ტრიპლექსი, ტრიპტიხი და სხვ.).

ტრიალი – 1. მოძრაობა რისამე ირგვლივ, წრიულად ან საკუთარი ღერძის გარშემო; ბრუნვა; 2. გადატ. მუშაობა, გარჯა, საქმიანობა; 3. ფულის მიმოქცევა.

ტრიანგულაცია (ლათ. triangulum სამკუთხედი) – 1. გეოდ. საყრდენი გეომეტრიული პუნქტების ქსელის შექმნის ერთ-ერთი მეთოდი, რომელიც ითვალისწინებს ადგილმდებარეობის პუნქტების სამკუთხა ქსელის აგებას (ნახ. 1), სადაც გაზომილია ყველა კუთხე და ზოგიერთი ბაზისური გვერდების სიგრძეები (ადგილის ტოპოგრაფიული გადაღებისთვის); 2. მათემ. ზედაპირის დაყოფა სამკუთხედებად; 3. ნებისმიერი კონსტრუქცია, დაფუძნებული მეზობლად განლაგებული სამკუთხა სისტემაზე, ამ კონსტრუქციისათვის მედეგობის (მდგრადობის) მისანიჭებლად.

ნახ. 1

ტრიანგულაციური პუნქტი (გეოდეზიური პუნქტი) – გეოდეზიური ნიშანი კოორდინატებიტა და აბსოლუტური სიმაღლის აღმნიშვნელით. განლაგებულია ისე, რომ პუნქტიდან იმზირებოდეს მინიმუმ ორი მეზობელი პუნქტი. როგორც წესი, ტ. პ. იდგმება მაღლობზე (მთის წვერზე). კონსტრუქცია შეიძლება იყოს ხის, ლითონის (ნახ. 1), ბეტონის (ნახ. 2) ან ქვის.

ნახ. 1

ნახ. 2

ტრიბოლოგია (ბერძ. tribos ხახუნი და lógos სიტყვა, გამონათქვამი, თანაფარდობა) – სამეცნიერო მიმართულება, რომელიც შეისწავლის ერთმანეთის მიმართ გადაადგილებადი ზედაპირების ურთიერთქმედებას, როდესაც ისინი განიცდიან ხახუნის მოქმედებას. ტ. სწავლობს ხახუნის პროლემებს გამოყენებითი თვალსაზრისით, რათა გაახანგრძლივოს მანქანის სამუშაო ელემენტების ფუნქციონირება.

ტრიბოლუმინესცენცია (ბერძ. tribos ხახუნი და lumenescencia სუსტი სინათლე) – ნათება, რომელიც წარმოიქმნება ხახუნით, რისამე გატეხით, გაჭყლეტითა და სხვ.

ტრიბოტექნიკური ნაერთი – ნივთიერება, რომლის შეტანა ორი სხეულის ხახუნის სიბრტყეში ძირეულად ცვლის იქ მიმდინარე პროცესებს კონტაქტში მყოფი ზედაპირების თვისებების შეცვლით. ტ. ნ. არ წარმოადგენს საპოხ ნივთიერებას, რომელიც ანცალკევებს ხახუნის ზედაპირებს.

ტრიბუნა (ლათ. tribuna<ლათ. tribunus ტომის ბელადი) – 1. ამაღლებული ადგილი ორატორისათვის (ნახ. 1); 2. სტადიონებზე, მოედნებზე ნაგებობა, რომელსაც აქვს საფეხურებივით ამაღლებული რიგები მაყურებელთათვის (ნახ. 2. ქ. ფოთის სტადიონის ტრიბუნა, საქართველო); 3. გადატ. ადგილი, სფერო, საშუალება, რომელსაც იყენებენ პოლიტიკური, პუბლიცისტური, საზოგადოებრივი მოღვაწეობისათვის.

ნახ. 1

ნახ. 2

ტრიბუნა გადახურული – ორი ან ორზე მეტი რიგის სიმაღლის ტერასულად განთავსებული დასაჯდომები, რომლებიც ეყრდნობა მათთვის აგებულ ნაგებობას. იგი შენობის ელემენტად არ ითვლება.

ტრიგა – სამცხენიანი ეტლის ქანდაკება, რომელიც ზოგჯერ აგვირგვინებს ტრიუმფალურ თაღს ან შენობას (ნახ. 1).

ნახ. 1

ტრიგლიფი (ბერძ. triglyphos<ბერძ. treis სამი და gluphē ჩუქურთმა, ამოჭრა) – კლასიკური დორიული ორდერის ფრიზზე – მეტოპის შემცვლელი ნაწილი, რომელიც წარმოადგენს ოთხკუთხა პროფილის ვერტიკალურ ოდნავ გამოწეულ ფილას, რომელსაც აქვს ორი მთელი და კიდეებში ნახევარ-ნახევარი ღარაკი (ნახ. 1).

ნახ. 1

ტრიგლიფონი – იგივეა, რაც ფრიზი (ტრიგლიფონი ძველი ბერძნული სახელია). დორიული ორდერის ანტაბლემენტზე ტრიგლიფონი არის ტრიგლიფებისა და მეტოპების ერთობლიობა.

ტრიგონომეტრია (ბერძ. trigonon სამკუთხედი და métron გაზომვა) – მათემატიკის განყოფილება, რომელიც შეისწავლის ტრიგონომეტრიულ ფუნქციებს: სინუსს, კოსინუსს, ტანგენსს, კოტანგენსსა და სხვ.

ტრიედრი (ბერძ. tri- სამი და hēdra ფუძე, წახნაგი) – ერთი წერტილიდან გამოსული სამი ურთიერთმართობი ერთეულოვანი ვექტორის ერთობლიობა (სისტემა).

ტრიერი (ფრანგ. trieur არჩევა, დახარისხება) – სასოფლო-სამეურნეო მანქანა მარცვლეულის დასახარისხებლად და გასაწმენდად მინარევებისაგან.

ტრივიალური – სიახლეს მოკლებული, არაორიგინალური, გაცვეთილი, ბანალური, უფერული, უხამსი, ვულგარული.

ტრიკლინიუმი (ლათ. triclinium<ბერძ. triklinion<triklinos ოთახი სამი ტახტით<tri- სამი და klinē ტახტი; სარეცელი) – სასადილო ოთახი რომაულ საცხოვრებელ სახლში (ნახ. 1. რომაული ტრიკლინიუმი მიუნხენის არქეოლოგიურ კოლექციაში, გერმანია).

ნახ. 1

ნახ. 1

ტრიკონქი (ბერძ. treis სამი და kónkhē ორკარედი ნიჟარა, საჭმელად ვარგისი მოლუსკი, ნიჟარის მსგავსი ღრუ) – სამაფსიდიანი ნაგებობა; ჯვრის სამი მკლავი (აღმოსავლეთის, სამხრეთის და ჩრდილოეთის); შუა საუკუნეების ქრისტიანული ტაძრის ტიპი (მისი აღმოსავლეთი ნაწილი), რომლის სამფურცლოვანი (სამაფსიდიანი) გეგმა შედგენილია ტაძრის შიგა კვადრატულ გეგმაზე სამი მხრიდან მიკედლებული

ავსიდებით (ნახ. 1. წმინდა გიორგის სახელობის ტაძარი ვორონეცის მონასტერში, ქ. გურა ჰუმორულუი, რუმინეთი).

ტრიკოტაჟი (ფრანგ. tricotage ნაქსოვი ნაკეთობა) – ტექსტილური მასალა (ტრიკოტაჟის ტილო) ან მზა ნაკეთობა ტრიკოტაჟის ტილოსგან, აგრეთვე მთლიანად მოქსოვილი ნაკეთობა, რომლის სტრუქტურა წარმოადგენს მარყუჟებით შეერთებული ძაფების ერთობლიობას. ტრიკოტაჟული ნაკეთობისათვის დამახასიათებელია გაჭიმვალობა, ელასტიკურობა და სირბილე.

ტრილატერაცია (ლათ. trilaterus სამგვერდიანი) – გეოდეზიური პუნქტების ადგილმდებარეობის განსაზღვრის მეთოდი ადგილზე მოსაზღვრე სამკუთხედების აგების გზით, სადაც იზომება სამკუთხედების გვერდების სიგრძეები. წარმოადგენს ადგილზე გეოდეზიური კოორდინატების განსაზღვრის ერთ-ერთ მეთოდს ტრიანგულაციისა (იზომება შესაბამისი სამკუთხედების კუთხეები) და პოლიგონომეტრიის (იზომება კუთხეები და მანძილები) მეთოდებთან ერთად.

ტრილიონი (ფრანგ. trillion) – ათასი მილიარდი, ანუ რიცხვი 10^{12} (ზოგიერთ ქვეყანაში რიცხვი 10^{18}).

ტრიმერი (ინგლ. trimmer<trim წესრიგში მოყვანა) – 1. გამოსატყორცნი კონვეიერი, თვითმავალი დამტვირთავ-განმტვირთავი მანქანა, რომელიც ანიჭებს ტვირთს (მაგ., გრუნტს) კინეტიკურ ენერგიას როტორის ფრთების, დისკის ან მოძრავი ლენტის საშუალებით. ტვირთი გადაიტყორცნება 30 მ მანძილამდე; 2. სახერხი დანადგარი, რომელიც ერთ ღერძზე დამაგრებული რამდენიმე ხერხისაგან შედგება. გამოიყენება მორებისა და ფიცრების განივად დასახერხად. აღჭურვილია მექანიკური ან პნევმატიკური მიმწოდი მოწყობილობით.

ტრინიტროტოლუოლი (ტროტილი) – მყარი კრისტალური ან ფხვნილისებრი ძლიერფეთქებადი ნივთიერება (ტროტილი). გამოიყენება აფეთქებითი სამუშაოებისათვის, საბრძოლო მასალების წარმოებაში.

ტრიპ-ფოლადი – 0,3% ნახშირბადის შემცველი საკონსტრუქციო ფოლადი, რომელიც დამატებით ქრომს, ნიკელს, მანგანუმს, სილიციუმს და მოლიბდენს შეიცავს.

ტრიპლეტი (ფრანგ. triplet<ლათ. triplus სამმაგი) – 1. სამი ნაწილისაგან შემდგარი რაიმე სისტემა, მოწყობილობა; 2. რაიმე ნივთის მესამე ეგზემპლარი.

ტრიპლექსი (ლათ. triplex სამმაგი) – მინა, რომელიც შედგება გამჭვირვალე პლასტმასით (ავსკით, სპეციალური სითხით) დაწებებული ორი ან სამი ფენისაგან; დაზიანებისას ნამსხვრევები არ სცვივა.

ტრიპლიკატი (ბერძ. tri- სამი და ლათ. plicatus დაკეცილი) – დოკუმენტი, რომელიც შედგენილია სამ ეგზემპლარად. საერთაშორისო ვაჭრობაში: კონტრაქტის მესამე ეგზემპლარის ბეჭდით დამოწმება.

ტრიპოლისი (ბერძ. tri- სამი და polis ქალაქი) – სამი ქალაქის ჯგუფი.

ტრისკელიონი (ტრისკელი, "სიცოცხლის სპირალი") (ბერძ. triskelés სამფეხა; სამფეხი<tri- სამი და skélos ფეხი) – ორნამენტული მოტივის დეტალი, სადაც გამოსახული სამმაგი სპირალი ერთგვარ მბრუნავ სიმეტრიას ქმნის (ნახ. 1. ფერადი ლითონებისგან დამზადებული, ტრისკელიონის ფორმის თანამედროვე ნაკეთობები) სამმაგი სპირალი შეიძლება შედგებოდეს ურთიერთდაკავშირებული არქიმედეს სპირალებისგან ან გამოსახავდეს ადამიანის სამ მოხრილ ფეხს. ამ მისტიკურ სიმბოლოში კარგად იყო შერწყმული სილამაზე (სიმეტრია, გეომეტრია) და ენერგია. ტ.

ნახ. 1

გავრცელებული იყო ძველი მალტის კულტურაში, ცნობილი იყო თანამედროვე ევროპისა და ცენტრალური აზიის ძველ მკვიდრთათვის, ასევე კრეტა-მიკენელთა (ეგეოსის კულტურა), ეტრუსკთა და იაპონელთათვის. ითვლება, რომ ტრისკელიონი ერთ-ერთი უძველესი სიმბოლოა ირლანდიაში. იქ უძველესი კელტური ტ. აღმოჩენილია ნიუგრენიჯში (კორიდორული სამარხი – აგებულია დაახლ. ძვ. წ. მე-4, მე-3 ათასწლეულების მიჯნაზე; ზოგიერთი წყაროს მიხედვით დაახლ. ძვ. წ. 3200 წელს; მდებარეობს ქ. დუბლინის სამხრეთით, დაახლ. 40 კილომეტრში) – წინაისტორიული, ნეოლითური, არქეოასტრონომიული მეგალითური ძეგლის ქვის ლოდების [ნახ. 2. შესასვლელის ქვა (მეგალითური ხელოვნების ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი ნიმუში) ზედაპირზე ამოკვეთილი ტრისკელიონით, მითის საგრაფო, ირლანდიის რესპუბლიკა]. ტრისკელიონი აგრეთვე ტრადიციული სიცილიური (ხმელთაშუაზღვის უდიდესი კუნძული, იტალიის რესპუბლიკის დამოუკიდებელი რეგიონი) სიმბოლოა. ის გამოსახულია სიცილიის დროშასა და გერბზე.

ნახ. 2

ტერმინი წარმოიშვა ძვ. წ. VIII საუკუნეში, ხმელთაშუა ზღვაში ახალი ტერიტორიების აღმოჩენის მიზნით წარგზავნილი ბერძნული ექსპედიციის მიერ კუნძულ სიცილიის აღმოჩენის შემდეგ. შემორჩენილია ძველი ბერძნული კერამიკული ნაკეთობანი, რომლებზედაც გამოსახულ მებრძლთა ფარებზე ტრისკელიონი ჰერალდიკური ემბლემის ფორმითაა ნაჩვენები.

ტრისტელი (ბერძ. tri- სამი და stylos სვეტი, ბოძი) – ანტიკური ტაძრის კლასიკური პორტიკი სამი სვეტით მთავარ ფასადზე (ნახ. 1. რომაული ტაძრის სამსვეტიანი პორტიკის ნანგრევები, ქ. ტრიპოლი, ლივანის რესპუბლიკა).

ნახ. 1

ტრიუმი – 1. სათავსი თეატრის სცენის ქვეშ; 2. გემის ნაწილი ფსკერსა და ქვედა გემბანს შორის.

ტრიუმო (ფრანგ. trumeau ხბოს, ნუკრის ფეხი) – 1. ორნამენტებით მორთული კედელი ფანჯრებს შორის (შუაკედლისი); 2. შუაკედლისზე ან იატაკზე განთავსებული მაღალი სარკე; 3. შენობის ცოკოლის შესასვლელის ცენტრალური შვეული ქვის საყრდენი.

ტრიუმფი [ლათ. triumphus<ბერძ. thriambos სადღესასწაულო სვლა ღვინისა და მხიარულობის ღმერთის ვაკხას (ბახუსის) პატივსაცემად] – 1. გამარჯვებული ჯარის საზეიმო შესვლა ძველ რომში. ეწყობოდა სენატის გადაწყვეტილებით და წარმოადგენდა მხედართმთავრისათვის უმაღლეს ჯილდოს; 2. გადატ. დიდი წარმატება, ბრწყინვალე გამარჯვება.

ტრიუმფული (სატრიუმფო, ტრიუმფალური) – ტრიუმფის ხასიათისა, საზეიმო, სადღესასწაულო; რასაც დიდი წარმატება ხვდა წილად; ჭიშკრის მსგავსი ერთ- ან სამთაღიანი არქიტექტურული ნაგებობა ქუჩის, მოედნის დასამშვენებლად (ძველ რომში – გამარჯვებული სარდლის, იმპერატორის პატივსაცემად და უკვდავსაყოფად).

ტრიუმფული თალი (სატრიუმფო თალი, ტრიუმფალური თალი) (ფრანგ. Arc de Triomphe) – ცალკე მდგომი სტაციონალური ან დროებითი მემორიალური ნაგებობა თავისებური კარიბჭის სახით, ერთ ან სამთაღიანი თაღოვანი გასასვლელით, აგებული რომელიმე გამოჩენილი პიროვნების უკვდავსაყოფად ან რაიმე ისტორიული ამბის აღსანიშნავად [ნახ. 1. პარიზის ტრიუმფული თალი (სრული სახელი: ფრანგ. Arc de triomphe de l'Étoile – ვარსკვლავის სატრიუმფო თალი; შენდებოდა 1806-1836 წწ.). პირველად გაჩნდა ძველ რომში და შემდეგ ფართოდ გავრცელდა რენესანსის ეპოქაში.

ნახ. 1

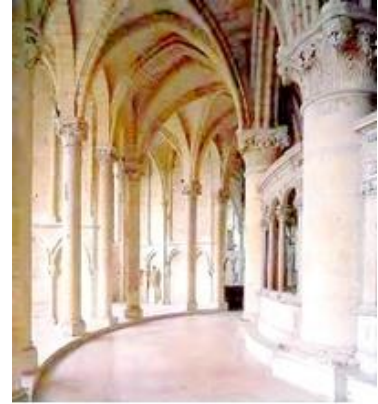
ტრიფოლიუმი (სამყურა) (ლათ. trifolium<trēs სამი და folium ფოთოლი) – 1. ტაძრის ტიპი სამი აფსიდით; 2. ორნამენტული მოტივი სამყურა ფოთლის სახით; გოტიკურ ხელოვნებაში მიიღება სამკუთხედის წვეროებზე შემოწერილი წრეხაზებით.

ტრიფორა (იტალ. trifora<ბერძ. tri- სამი და ლათ. foris კარს მიღმა, გარეთ<fores კარი) – რომანულ-გოტიკური არქიტექტურის ეპოქის სამფრთიანი ფანჯარა, რომლის ღიობი სამადაა გაყოფილი შუა სვეტებით და დაგვირგვინებულია წრიული ან ისრისებრი მოხაზულობის თაღებით. განაპირა ფრთების თაღების ქუსლები ეყრდნობა შუა სვეტების ანალოგიურ ნახევარსვეტებს, ხოლო ფანჯრის მთელი ღიობი დაგვირგვინებულია ერთი საერთო თაღით – ტიპმანით, რომლის სივრცე შევსებულია წრიული, ფიგურული ნახვრეტებით, დეკორატიული სამშვენისებით ან გერბებით (ნახ. 1. ტრიფორა წმინდა მარკოზის ბაზილიკაზე, ქ. ვენეცია, იტალიის რესპუბლიკა).

ნახ. 1

ტრიფორიუმი (საქცეველი) (ბერძ. tri- სამი და ლათ. foris კარს მიღმა, გარეთ<fores კარი) – რომაულ და გოტიკურ არქიტექტურაში ვიწრო გრძივი გალერეა ტაძრის გრძივი ნაგებობის გამყოფი თაღების თავზე კედლის სისქის გარგლებში, რომელიც იხსნება ცენტრალურ ნეფში სამმაგი ან ორმაგი თაღის ღიობებით (ნახ. 1. ტრიფორიუმი ბენედიქტეს სააბატო სენ-რემიში, ქ. რეიმსი, საფრანგეთის რესპუბლიკა). ტ. ხშირად დეკორატიული დანიშნულება აქვს.

ნახ. 1

ტროგი (მყინვარული ხეობა) (გერმ. trog ვარცლი) – მყინვარის მიერ გამომუშავებული მაღალმთიანეთის ხეობა, რომელიც გამოირჩევა ვარცლისებრი მოხაზულობით (U-სებრი) და დამუშავებულია მყინვარის მიერ. ტროგული რელიეფი განეკუთვნება ძველი გამყინვარების რელიეფის ფორმებს. იგი გავრცელებულია მსოფლიოს მრავალ ადგილას (გამყინვარების მხარეებში). ტ. სხვა მყინვარულ ფორმებთან ერთად იქმნება მყინვარული ეროზიის შედეგად. დამახასიათებელია ფართო ძირი და ციცაბო ფერდობები. წარმოადგენს მთის ხეობას, რომელშიც მოძრაობდა მყინვარი და რომელმაც გამოიმუშავა ალუვიური ტერასები და ბრტყელი კალაპოტი (ნახ. 1). ხშირად ჩაკეტილია მყინვარული ცირკებითა და მორენებით. იქ, სადაც მყინვარი აღწევს ან აღწევდა ზღვის დონეს, ტროგული ხეობა გრძელდება ფიორდის სახით, რომელიც თავის მხრივ, ზღვითაა დამირული.

ნახ. 1

საქართველოში ტროგული ფორმები საკმაოდ ფართოდაა გავრცელებული, განსაკუთრებით კავკასიონის მაღალმთიან ქედებზე: გაგრის, ზოიფის, კოდორის, ლეჩხუმის, გერმუხის, ქართლისა და სხვ. მცირე ტროგები გვხვდება სამხრეთ საქართველოშიც.

ტრომელი – ცხავი, ცხრილი, საცერი, დოლი და მისთ., რომლებიც გრანულირებული (ფხვნილოვანი) მასალების დასაცალკეებლად გამოიყენება.

ტრომპი (ფრანგ. trompe რქა, ხორთუმი) – ნახევარძაბრის, კონუსის ნაწილის ან სფერული გუმბათის ნაოთხალის ფორმის კამარა, რომელიც მოთავსებულია სათავსის კუთხეში და მართკუთხა გეგმიანი მოცულობიდან წრიულ ან მრავალწახნაგა გუმბათის ყელზე და რვაკუთხა ან თექვსმეტკუთხა ზედა ნაწილზე გადასვლის საშუალებას იძლევა (ნახ. 1).

ნახ. 1

ტროსტიტი (ფრანგ. troostite ფრანგი ქიმიკოსის ლ. ჯ. ტროსტის სახელის მიხედვით) (ტროსტიტი, ტრუსტიტი) – რკინანახშირბადიანი შენადნობების (თუჯი, ფოლადი) სტრუქტურული მდგენელი; მაღალდისპერსიული პერლიტი. ტ. წარმოიქმნება აუსტენიტის დაშლის შედეგად 600°C-ზე დაბალ ტემპერატურაზე

დიფუზური გზით. დაშლის პროცესში შეიცავს ცემენტიტს ან მარცვლოვან ცემენტიტს. პერლიტს, სორბიტი და ტროსტიტი ერთნაირი სტრუქტურებია, რომელთაც აქვთ ერთნაირი ბუნება (ფერიტი + ცემენტიტი), თუმცა განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან დისპერსიულობის ხარისხით.

ტროპოპაუზა (ბერძ. *trópos*<*tropé* გარდამტეხი და *paúsis* შეჩერება) – დედამიწის ატმოსფეროს ფენა, ეგრეთ წოდებული გარდამავალი ფენა ტროპოსფეროსა და სტრატოსფეროს შორის. სისქე რამდენიმე ასეული მეტრიდან 2-3 კმ-მდე. ტ. სიმაღლე დამოკიდებულია გეოგრაფიული განედზე (პოლარულში დაბლაა, ტროპიკულში მაღლა), წელიწადის დროზე (ზაფხულში უფრო მაღლაა, ვიდრე ზამთარში), აგრეთვე ციკლონურ მოქმედებაზე (ციკლონებში უფრო დაბლაა, ვიდრე ანტიციკლონებში).

ტროპოსფერო (ბერძ. *trópos*<*tropé* გარდამტეხი და *sphaira* სფერო, ბირთვი) – დედამიწის ატმოსფეროს ქვედა ნაწილი, რომელშიც სიმაღლის მატებასთან ერთად ეცემა ტემპერატურა. ტ. საშუალო სიმაღლეა: პოლარულ განედებში 8-10 კმ, ზომიერში – 10-12 კმ, ტროპიკულში – 16-18 კმ. ტ. თავზე განლაგებულია სტრატოსფერო, რომლისგანაც იგი გამოყოფილია გარდამავალი ფენით – ტროპოპაუზით, რომელშიც სიმაღლის მატებასთან ერთად ტემპერატურა აღარ იცვლება. ტ. განთავსებულია ატმოსფეროს ჰაერის მასის 80%-ზე მეტი, ძლიერ გავრცელებულია ტურბულენტობა და კონვექცია, თავმოყრილია წყლის ორთქლის უმეტესი ნაწილი, ჩნდება ღრუბლები, წარმოიშობა ციკლონები და ანტიციკლონები, აგრეთვე სხვა პროცესები, რომლებიც განსაზღვრავენ ამინდსა და კლიმატს. ტ. ნაწილს, რომელშიც დედამიწის ზედაპირზე შესაძლებელია მყინვარებისა და თოვლნარების წარმოშობა, უწოდებენ ჰიონოსფეროს.

ტროსი – თოკის, კანაფის, ბაგირის, ფოლადის მავთულის ან ბოჭკოვანი მასალისგან დამზადებული ნაკეთობების საერთო დასახელება.

ტროტილი – ფეთქებადი ნივთიერება. იგივეა, რაც ტრინიტროტოლუოლი.

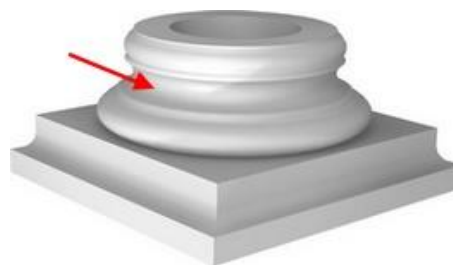
ტროტუარი (ფრანგ. *trottoir*<*trotter* ჩქარი სიარული) – ოდნავ შემადღებული საქვეითო გზა ქუჩის, მოედნის კიდეებზე, მოასფალტებული ან ქვის ფილებით დაფენილი (ნახ. 1).

ნახ. 1

ტროფი (ბერძ. *tropaion* ძეგლი, მტრის იძულებითი გაქცევის აღსანიშნავად) – 1. დეკორატიული ელემენტი მოგროვილი სამხედრო იარაღის სახით, როგორც გამარჯვების სიმბოლო; 2. მონადირის ან მეთევზის ნადავლი; 3. სპორტულ შეჯიბრში მოპოვებული ჯილდო; 4. რამე ძეგლი ისტორიული გამარჯვების აღსანიშნავად.

ტროქილი – ასტრაგლებით დამუშავებული იონიური ორდერის სვეტის ბაზისის ფოსო (ნახ. 1).

ნახ. 1

ტრულო (იტალ. trullo<აპულიური დიალექტი truddu<გვიანდ. ბერძნული trýllos გუმბათი<ლათ. trulla ციცხვი, ჩამჩა) – ტრადიციული ქვის ფიჭური საცხოვრებელი სახლი იტალიაში, აპულიის რეგიონის დასახლებებში, რომელსაც ჰქონდა კონუსური ქვის სახურავი და აგებდნენ წინასტორიული ტექნოლოგიით – მშრალი წყობით, დუღაბის გარეშე. როგორც წესი, ტრულო გამოიყენებოდა დროებით თავშესაფრად, სამეურნეო საწყობად ან როგორც სოფლის მშრომელების მუდმივი საცხოვრებელი სახლი. დღემდე შემორჩენილი ყველაზე ძველი ტრულო, რომლის აგების წელი (1559 წ.) შენობის კედელზეა ამოჭრილი, აპულიის რეგიონში, იტრიას ველზე მდებარეობს. ამავე რეგიონის კომუნა ალბერობელოში ტრულოების მთელი უბანია (ნახ. 1), რომელიც შეტანილია UNESCO-

ნახ. 1

ს მსოფლიო მემკვიდრეობის სიაში (1996 წ.).

ტრულოები განსაკუთრებით პოპულარული იყო XIX საუკუნის ბოლო ათწლეულებში, როდესაც რეგიონში ძლიერ განვითარდა მევენახეობა.

ტუალეტი (ფრანგ. toilette<toile ტილო<ლათ. tela ქსოვილი) – 1. საპირფარეშო; 2. სარკიანი მაგიდის სახეობა; 3. ჩაცმულობა, მორთულობა (უპირატესად ქალისა).

ტუბი – თავსახურიანი რბილი მილი (პლასტმასის, ტყვიის, თუთიისა და სხვ.), რომელშიც მოთავსებულია პასტა, მალამო, კრემი, ზეთის საღებავი ან სხვა რამ მისთანა; შიგთავსი გამოდის ხელის მოჭერით.

ტუბინი (ინგლ. tubing<tube მილი) – სეგმენტის სახის ლითონის (ნახ. 1) ან რკინაბეტონის ფილა, რომელსაც იყენებენ მალაროებისა და გვირაბების გასამაგრებლად. ყველაზე მეტად გავრცელებულია გვირაბის კედლების ამოსაფენი (სამაგრი) ტუბინები, ჩვეულებრივ წრიული ფორმისა.

ნახ. 1

ტუია (ლათ. Thuja) – წიწვოვან მცენარეთა გვარი კვიპაროსისებრთა ოჯახისა. სიმაღლე 20-60 მ. აქვს ბრტყელი ყლორტები, ქერქლისებრი მოპირისპირედ განლაგებული წიწვები, პატარა და მოგრძო გირჩა. გვარი შეიცავს 5 სახეობას, რომლებიც ბუნებრივად არის გავრცელებული ჩრდილოეთ ამერიკასა და აღმოსავლეთ აზიის სუბტროპიკული ზომიერი ჰავის სარტყლებში. საქართველოში მის ინტროდუცირებულ სამ სახეობას იყენებენ მწვანე მშენებლობაში (ნახ. 1). შესანიშნავი დეკორატიული ხეა. მერქანი რბილია, მაგრამ გამძლე. ტ. ამზადებენ ბოძებსა და შპალებს, ხმარობენ ქაღალდის მრეწველობაში.

ნახ. 1

ნახ. 1

ტუმბა (ბერძ. tymbos ყორღანი) – 1. დაბალი მასიური ბოძი, ბოძკინტი, რომელიც ტროტუარს გამოჰყოფს ქუჩისგან; 2. პატარა დაბალი კარადა საწოლთან დასადგამად (ნახ. 1) ან საწერი მაგიდის საყრდენად; 3. მრგვალი ნაგებობა აფიშებისა და განცხადებების გასაკრავად; 4. ძვ. ბერძ. საფლავსზედა ძეგლი.

ტუმბლერი (ინგლ. tumbler<tumble გადაბრუნება) – ელექტრული დენის მცირეგაბარიტული მექანიკური გადამრთველი ორ ან სამ მდგომარეობაში.

ტუმბო – ჰიდრომანქანა, რომელიც მიყვანილ ენერგიას გარდაქმნის სითხის ნაკადის ჰიდრავლიკურ (მექანიკურ) ენერგიაში. ტუმბო-დანადგარით წარმოებს აგრეთვე ჩაკეტილი მოცულობიდან აირების გამოდევნა. არსებობს ტუმბოს მრავალი სახეობა: ალვეიერის, ამომწოვი, ბალანსირული, ბენზინის, გრიგალური, დაკიდებული, დამხმარე, დგუშიანი, დიაგონალური, დიაფრაგმიანი, დიფერენციალური, დიფუზიური, ელექტრომაგნიტური, ერთსაფეხურიანი, ეტალონური, ექსცენტრიკული, ვერცხლისწყლიანი, ზეთის, თვითშემწოვი, ინდუქციული, ინჟექტორული, კაფსულიანი, კბილა, კბილანა, კონდენსატის, მარტივი ქმედების, მაუხშობელი, მაღალვაკუუმური, მაღაროს, მაჩქარებელი, მბრუნავი, მემბრანიანი, მექანიკური, მიმწოდი, მკვებავი, მოცულობითი, მრავალსაფეხურიანი, ნავთობის, ნელსვლიანი, ორთქლის, ორთქლჭავლური, ორმაგი ქმედების, ორყვინთა, პნევმატიკური, პულპის, რადიალურ-დგუშიანი, როტაციული, საბურღე, საკანალიზაციო, საკონდენსაციო, საქრევი, საწვავის, საჭირხნი, სახანძრო, სითბური, სიღრმითი, სპირალური, სორბციული, სწრაფსვლიანი, უდგუშო, ფეკალური, ფრთიანი, ქსლის, ღერძული, ყვინთიანი, შემწოვი, შლამის, შნეკური, ჩამოსასხამი, ჩაყვინთული, ცალმაგი, ცენტრიდანული, ციბრუტა, ძრავიანი, წყალამოსადვრელი, წყალჭავლური, წყლის, ჭავლური, ხელის, ჰაერისა და სხვ.

ტუმბო გრიგალური – 1. ვაკუუმური ტუმბო, რომლის მუშაობის პრინციპია დაბალი წნევის შექმნა გრიგალის ღერძზე, რომელიც იქმნება სამუშაო გაზის ნაკადის გავლით აგრიგალელებული კამერის მხების მიმართულებით. ტ. გ. გაზის გაუხშოების დონეა 3 კპა-მდე (≈20 მმ ვერცხლ. წყ. სვ.); 2. ჰიდრავლიკური მანქანა, რომელიც ენერგიას გადასცემს სითხის აგრიგალეებით სამუშაო ღერძის საშუალებით.

ტუმბო დგუმიანი – ტუმბო დგუშის უკუქცევით-წინსვლითი მოძრაობით, რომლის სამუშაო ორგანოებია ერთი ან რამდენიმე დგუში (ნახ. 1). ძირითადად გამოიყენება წყალმომარაგების სისტემებში, კვებისა და ქიმიურ მრეწველობაში, ყოფაცხოვრებაში, ბენტონიტის ხსნარის გადასატუმბად (სიმკვრივით არაუმეტეს 25 კგ/მ³) და სხვ.

ნახ. 1

ტუმბო ვაკუუმური – ჭურჭლიდან გაზისა და ორთქლის მოსაცილებელი მოწყობილობა გაუხშობელი გაზის (ვაკუუმის) მისაღებად. არსებობს ტ. ვ. შემდეგი ნაირსახეობები: მექანიკური (დგუშებიანი, წყალრგოლიანი, მოლეკულური), ჭავლური (დიფუზიური, ორთქლზეთიანი), სორბციული, იონური, კრიოგენული (კონდენსაციური) და კომბინირებული სორბციული (გეტერულ-იონური). ტ. ვ. ძირითადი პარამეტრებია: ზღვრული ვაკუუმი და ამოტუმბვის სიჩქარე.

ტუმბო ინდუქციული – ტუმბო, რომელიც გამოიყენება დენგამტარი სითხეების გადასადგილებლად ელექტრომაგნიტური ძალების მეშვეობით, რომლებიც წარმოიშობა ტუმბოს ინდუქტორისა და ინდუქცირებული სითხის მაგნიტური ველების ურთიერთქმედებით. გამოიყენება თხევადი ტუტე მეტალების (1000°C-ზე მეტი ტემპერატურით) მისაწოდებლად მეტალურგიაში, ატომურ ენერგეტიკასა და ტექნიკის სხვა დარგებში.

ტუმბო მოცულობითი – ტუმბო, რომელშიც სითხეების ან აირების გადაადგილება ხორციელდება სამუშაო კამერის მოცულობის პერიოდული ცვლილებით. ძირითადი სახეებია: დგუშიანი, დიაფრაგმული, ფრთიანი, როტორული და სხვ.

ტუმბო პულპის – სატუმბავი აგრეგატი პულპის გადასადგილებლად მილებში წნევის ქვეშ. გადასატანი მასალის მიხედვით მას აგრეთვე უწოდებენ ნახშირმწოვს, მადანმწოვს, მიწისმწოვსა და ა.შ.

ტუმბო რადიალურ-დგუშიანი – როტორული ტუმბო, როტორის ბრუნვითი და დგუშის უკუქცევით-წინსვლითი მოძრაობით (ნახ. 1). როტორის ბრუნვის ღერძი დგუშის ღერძთან ადგენს 45-დან 90°-მდე კუთხეს, წნევა 10 მპა-მდე. გამოიყენება მაღალი წნევის ჰიდრავლიკურ სისტემებში.

ნახ. 1

ტუმბო სიღრმითი (სიღრმული, ჩაძირული) – ცენტრიდანული დგუშიანი ან სხვა ტიპის ვერტიკალური ელექტროტუმბო, რომელიც ჩვეულებრივ ყენდება ჭაბურღილებში ჩაძირულ მდგომარეობაში. ტ. ს. აქვს შედარებით მცირე განივი ზომები. გამოიყენება მიწისქვეშა წყლით წყალმომარაგების, მშენებლობაზე მიწისქვეშა წყლის დონის დაწვევის, ნავთობმოსაპოვებელი სამუშაოებისათვის და სხვ. (ნახ. 1).

ნახ. 1

ტუმბო სორბციული – ვაკუუმური ტუმბო, რომლის მოქმედება დაფუძნებულია აირშთანთქმელების მიერ ქიმიურად აქტიური აირების შთანთქმაზე (სორბციაზე). სორბციული ტუმბოს ნაირსახეობებია: ადსორბციული, ჰეტერული და კრიოგენური.

ტუმბო ღერძული – ტუმბო, რომელშიც სითხე გადაადგილდება სამუშაო თვლის ღერძის გასწვრივ. გამოირჩევა კონსტრუქციის სიმარტივით, მცირე გაზარიტებითა და მაღალი მ.ქ.კ. - ით. ტ. ღ. ჰაერისა და აირების გადასადგილებლად უწოდებენ ვენტილატორს ან კომპრესორს.

ტუმბო ყვინთიანი – დგუშიანი ტუმბო, რომლის სამუშაო ორგანოა წაგრძელებული დგუში (ყვინთა). გამოიყენება მცირე ნაკადებისთვის, როცა სისტემაში მოითხოვება მაღალი წნევა და ერთდროულად სითხის ზუსტი დოზირება.

ტუმბო შნეკური – ხახუნის ტუმბო, რომელშიც თხევადი გარემო გადაადგილდება ხრახნული შნეკის დახმარებით მისი ღერძის მიმართულებით.

ტუმბო ჭავლური – ტუმბო, რომლის მოქმედება დაფუძნებულია ამოსაქაჩი (გადასაქაჩი) სითხის წატაცებაზე სხვა სითხით, გაზით ან ორქთლით (ნახ. 1. ჭავლური ტუმბოს სქემა: 1-კონუსური შესაყარი საცმი; 2-შემწოვი მილყელი; 3-შერევის კამერა; 4-დიფუზორი). აირით ან სითხით რეზერვუარების დამჭირხნ ჭავლურ ტუმბოს უწოდებენ იჟექტორს, გამოსატუმბს – ეჟექტორს, ხოლო ჰიდრონარევის ტრანსპირტირებისას – ჰიდროელევატორს. ჭავლის ნივთიერების აგრეგატულ მდგომარეობაზე დამოკიდებულებით არსებობს თხევადჭავლური, გაზჭავლური და ორთქლჭავლური ტუმბოები.

ტუმბო-ფრქვევანა – ინდივიდუალური ერთყვინთიანი საწვავის ტუმბო გაერთიანებული ერთ აგრეგატში ფრქვევანასთან. გამოიყენება დიზელის საწვავ კამერაში საწვავის შესაფრქვევად. ტუმბოსა და ფრქვევანას ერთ აგრეგატში გაერთიანება ამცირებს საწვავის კუმშვადობის გავლენას და დრეკად რხევებს ტუმბოში ჩვეულებრივ საწვავის მიმწოდებელ სისტემასთან შედარებით.

ტუნდრა (ინგლ. tundra<ფინ. tunturi უტყეო, შიშველი მაღლობი) – დედამიწის არქტიკული სარტყლის სამხრეთი ზონა – უტყეო სივრცე, სადაც მარადი გაყინულობაა.

ტუნელი (ფრანგ. tonele<tonnelle ძაბრისებრი ქსელი) – ჰორიზონტალური მიწისქვეშა გვირაბი, რომელსაც აქვს ორი ურთიერთსაწინააღმდეგო გამოსასვლელი მიწის ზედაპირზე და ემსახურება ტრანსპორტის მოძრაობას, წყლის გატარებას, საკომუნიკაციო ხაზებსა და ა.შ. (მაგ., მიწისქვეშა გადასასვლელი, გასასვლელი სპორტულ სტადიონზე, საიდანაც მოთამაშეები ამოდიან სათამაშო მინდორზე და სხვ.).

ტურბე – საძვალე ნაგებობა მუსლიმანური აღმოსავლეთის ქვეყნებში.

ტურბინა (ფრანგ. turbine<ლათ. turbo გრიგალი, ბრუნვა დიდი სიჩქარით) – პირველადი ძრავა სამუშაო ორგანოს, როტორის ბრუნვითი მოძრაობით და უწყვეტი სამუშაო პროცესით – გარდაქმნის სამუშაო სხეულის (ორთქლი, აირი, წყალი) კინეტიკურ ენერგიას მექანიკურში. ის ნიჩბებიანი მანქანაა: მრუდხაზოვან ნიჩბებზე, რომლებიც როტორზეა დამაგრებული, მოხვედრილი აირის, ორთქლის, წყლის ჭავლის ზემოქმედებით ბრუნვით მოძრაობაში მოდის როტორი. ტ. ფართოდ იყენებენ ელექტრული გენერატორების ამძრავებად.

ტურბოგენერატორი – გენერატორი, რომელსაც ამძრავებს ორთქლის ტურბინა.

ტურბოკომპრესორი – 1. ტურბოკომპრესორიანი ძრავის ძირითადი აგრეგატი, რომელიც შედგება მექანიკურად დაკავშირებული კომპრესორისა და საავიაციო აირტურბინისაგან; 2. აირების შესაკუმში და მისაწოდებელი ნიჩბოვანი კომპრესორი, რომელიც უზრუნველყოფს დგუმიან კომპრესორზე მაღალ მარგი ქმედების კოეფიციენტს და გამორიცხავს მიწოდებული აირის წნევის პულსაციას.

ტურბომატარებელი – ერთი ან რამდენიმე ვაგონისაგან შემდგარი მატარებელი, რომელიც აღჭურვილია აირტურბინული ძრავით.

ტურბულენტობა – მცირე მოცულობის გრიგალისებრი, ქაოტური მოძრაობა ქარის საერთო ნაკადში, რომელიც იწვევს ტურბულენტური სითბოს გაცვლას დედამიწის ზედაპირსა და ატმოსფეროს შორის.

ტურბულენტური დინება – სითხის ან აირის დინება, რომლის დროსაც სითხის ნაწილაკები მოძრაობს მოუწესრიგებლად, ქაოტურად, რთული ტრაექტორიით.

ტურელი (ფრანგ. tourelle<ლათ. turris კოშკი) – 1. არქიტექტურული ელემენტი კედლიდან ან სახურავიდან გამოშვებული პატარა კოშკის სახით (ნახ. 1); 2. სამხ. ტყვიამფრქვევის ან ავტომატური ქვემეხის დასამაგრებელი მოწყობილობა.

ნახ. 1

ტურმალინი (ფრანგ. tourmaline<სინგ. turmali სარდიონი) – სხვადასხვა ფერის მინერალი, ალუმინისა და ბორის სილიკატი (ნახ. 1); მისი გამჭვირვალე კრისტალები განეკუთვნება ძვირფას ქვებს; იყენებენ აგრეთვე ზუსტი ხელსაწყოებს დასამზადებლად და რადიოტექნიკაში. 450-650°C ტემპერატურაზე გაცხელებით მიიღება გაკეთილშობილებული ძვირფასი ქვა (წითელ-ყავისფერი ხდება ვარდისფერი, ხოლო მწვანე – ზურმუხტისფერი). ხელოვნური ტ. არ არსებობს; გვხვდება მისი იმიტაცია მინისაგან.

ნახ. 1

ნახ. 1

ტურნიკეტი (ფრანგ. tournique<tourner ტრიალი, ბრუნვა) – მოწყობილობა მბრუნავი ჯვრის სახისა (პარკების, სტადიონების, სადგურებისა და მისთ. შესასვლელებში) მიმსვლელთა თითო-თითოდ გასატარებლად (ნახ. 1).

ტუფბეტონი – მსუბუქი ბეტონი, რომლის შემვსებია ვულკანური ტუფი. სიმკვრივე – 1200-1800 კგ/მ³. გამოიყენება საკედლე პანელების დასამზადებლად, აგრეთვე მსუბუქი ბეტონისა და რკინაბეტონის კონსტრუქციების დასამზადებლად.

ტუფი (იტალ. tufo<ლათ. tōfus) – მკვრივი ვულკანური წვრილმარცვლოვანი ქანი, რომელიც წარმოიქმნება ვულკანის ამოფრქვევის დროს ამოსროლილი მასალის (ვულკანური ფერფლი, წიდა, ლაპილები) შეცემენტების შედეგად. ზოგჯერ დანალექი ფოროვანი ქანია. აქვს სხვადასხვა ფერი. ძვირფასი საშენი მასალაა (ნახ. 1). გამოიყენება როგორც მსუბუქი საკედლე მასალა და მსუბუქი ბეტონის შემავსებელი. საქართველოში ცნობილია ტ. მრავალი სახესხვაობა, რომელთაგან აღსანიშნავია: თეძმის, ბოლნისის, აკაურთის (მწვანე ტუფი), გორიჯვრის, ზემო სკრის (იისფერი ტუფი), სამშვილდის (ყვითელი ტუფი) და სხვ. საბადოები. ტუფის გათლილი ფილებითა და კვადრებითაა მოპირკეთებული საქართველოს მთავრობის სასახლე, თბილისის სიონის ტაძარი, საქართველოს ფოსტა (ბოლნისის ტუფი), ფოკის წმინდა ნინოს დედათა მონასტრის ეკლესია, ელიას მთაზე მდებარე წმ. ელია წინასწარმეტყველის სახელობის ტაძარი (წითელი ტუფი) (ნახ. 2) და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

ტუფი ბოლნისის – ვულკანური ქანი. კვარცპორფირული შედგენილობის ტუფლავა ან ლავა. ყვითელ ფონზე სხვადასხვა ტონის ყავისფერი კლაკნილი ზოლები, რომელსაც რკინის ჰიდროქსანგი აჩენს, ორიგინალურ იერს და სილამაზეს სძენს მას (ნახ. 1). საბადო მდებარეობს თბილისიდან 60 კმ-ზე ბოლნისის რაიონის სოფლების ხატისოფლის, სარაჩლოს, ფახრალის, შიხალის, ქვეშის, ზედა გულავერის მიდამოებში.

ნახ. 1

პროდუქტიული ფენა წარმოადგენს ზედაცარცული ასაკის ვულკანოგენური წყების ერთ-ერთ ჰორიზონტს. ფიზიკურ-მექანიკური თვისებები: სიმკვრივე – 1975-2280 კგ/მ³, დროებითი წინაღობა გაჭყლეტაზე მშრალ მდგომარეობაში – 403-1229 კგ/სმ², წყალშთანთქმა – 3,5-10,35%, ყინვაგამძლეობა – ნორმალური. კარგი დეკორატიული თვისებების გამო ტ. ბ. ფართოდ იყენებენ მონუმენტურ ნაგებობათა მშენებლობაში. ბოლნისის ტუფის საბადოს ჯერ კიდევ შორეულ წარსულში ამუშავებდნენ.

ტუფი თემის – ვულკანური ფერფლისგან შემდგარი დაახლოებით ანდეზიტური შედგენილობის ეოცენური ასაკის ნაცრისფერი, ალაგ-ალაგ მომწვანო ფერის ქანი. თემის ტუფი ნაწილობრივ გათიხებული და გაცეოლითებულია. ადვილად იფიტება. იყენებენ სამშენებლო მიზნებისათვის, გავრცელებულია თემის ხეობაში. აქ გვხვდება ანდეზიტ-ბაზალტური შედგენილობის მოიისფრო და მომწვანო ფერის ტუფიც, რომელიც სასიამოვნო შესახედავია. გამოყენებულია ქართლის ისტორიულ ძეგლებსა (მაგ., სვეტიცხოვლის ტაძრის გუმბათი) და თანამედროვე ნაგებობებში, როგორც მოსაპირკეთებელი მასალა.

ტუფი კლინოპტილოლითური – საშუალო სიმკვრივის საშენი მასალა, რომელიც შეფერილია თეთრ, ნაცრისფერ, მომწვანო და ვარდისფერ ფერებში. ქანებში მათი შემცველობა ჩვეულებრივ 50-90%-ია. ქ. კ. ძირითადად შედგება მინარევებისაგან, როგორცაა მონტმორილონიტი, ქლორიტი, სელადონიტი, კვარცი და სხვ.

ტუფიტი – ვულკანოგენურ-დანალექი ქანი, რომელიც შედგება ვულკანის ამოფრქვევის დროს ამოსროლილი (წიდა, ფერფლი, პემზა, ქანის ნატეხები) და მასთან შერეული დანალექი (10-50%) მასალისაგან. ნატეხები შეცემენტებულია კარბონატული ან თიხოვანი მასით. გამოიყენება საშენ მასალად (ნახ. 1. სომხური სეკვარული ტუფიტი).

ნახ. 1

ტუფლავა – ვულკანური ქანი, რომელიც წარმოადგენს შედუღებულ ლავას, ვულკანურ ფერფლსა და ვულკანურ მინის ნატეხებს. გარდამავალი ქანია ლავასა და ტუფს შორის. გამოიყენება საშენ მასალად.

ტუში – სპეციალური წყლის საღებავი შავი ან წითელი ფერისა, რომელსაც იყენებენ სახაზავად, სახატავად, საწერად და სხვ.

ტყე – 1. მეტნაკლებად ვრცელი ფართობი ხეებით დაფარული; 2. გეოგრაფიული ლანდშაფტის ნაწილი, რომელიც მოიცავს კანონმდებლობით ტყისთვის მიკუთვნებული ხეების, მათი გავრცელების არეალში მოქცეული მიწის, აგრეთვე ბუჩქების, ბალახების, ცხოველებისა და სხვათა ერთობლიობას, რომლებიც თავიანთი განვითარების პროცესში ურთიერთდაკავშირებულნი არიან ბიოლოგიურად და გავლენას ახდენენ გარემოზე.

ტყე მეორე ჯგუფის – ტყე, რომელიც გაშენებულია მჭიდროდ დასახლებულ რაიონებში და აქვს დამცავი და შეზღუდული საექსპლუატაციო მნიშვნელობა.

ტყე მესამე ჯგუფის – უხვტყიანი რაიონი, რომელსაც ასაექსპლუატაციო დანიშნულება აქვს და გამოიყენება სახალხო მეურნეობის მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად მერქანზე.

ტყე პირველი ჯგუფის – ტყე, რომელიც ასრულებს წყალდაცვის, ფერდოს გამაგრების, ქარსაფრისა და სხვ. ფუნქციებს.

ტყე ტროპიკული – ტყე, არსებული დედამიწის ზედაპირის იმ ნაწილში, სადაც ყოველწლიურად, სულ მცირე, 1500 მმ ნალექი მოდის (ეკვატორული, სუბეკვატორული და ტროპიკული სარტყლები). ამ ტყეებს დედამიწის ზედაპირის ფართობის მცირე პროცენტი უჭირავს, მაგრამ ჟანგბადის 40%-ს გამოიმუშავენ.

ტყე-პარკი – კეთილმოწყობილი ტყის მასივი, ორგანიზებული განსაზღვრული ლანდშაფტურ-მოცულობით-დაგეგმარებითი სისტემით ნარგავების თანდათანობითი რეკონსტრუქციისათვის, სავალი გზების, სასეირნო ხეივნების, საცალფეხო ბილიკების, მდელოების, წყალჩასაღვრელებისა და სხვ. ორგანიზებით. გამოიყენება მოსახლეობის ხანმოკლე დასვენებისათვის ბუნებრივთან მიახლოებულ გარემოში.

ტყეთმოწყობა – სახელმწიფო ტყის ფონდის აღრიცხვის სისტემის შემადგენელი ნაწილი.

ტყეკაფი – ტყის ფონდის უბანი, რომელზეც განსაზღვრულია მოსაჭრელი ხეების რაოდენობა და მონიშნულია მოსაჭრელი ხეები. ტ. ფართობი მიიღება 7-15 ჰა.

ტყეკაფის ათვისება – ხე-ტყის (მათ შორის, ძირნაყარი) დამზადება, ნარჩენებისაგან ტყეკაფის გაწმენდა და დამზადებული ხე-ტყის სახელმ წი ფო ტყის ფონდიდან გამოზიდვა.

ტყეკაფის მონიშვნა – ტყეკაფის გამიჯვნა მოსაზღვრე ტერიტო რიისაგან, დასამზადებელი ხე-ტყის აღრიცხვა, ტყეკაფის აღრიცხვის უწყისის, ტყეკაფის პასპორტისა და შესაბამისი კარტოგრაფიული მასალის შედგენა.

ტყვია – მონაცრისფრო-ცისფერი რბილი და მძიმე ლითონი (ნახ. 1. თვითნაბადი ტყვია; ნახ. 2. ტყვიის გრანულები). სიმბოლო – Pb; სიმკვრივე – 11341,5 კგ/მ³; დნობის ტემპერატურა – 327,46°C; დუღილის ტემპერატურა – 1749°C; აორთქლებას იწყებს 400-500°C ტემპერატურაზე. ტ. ძირითადად მიიღება გალენიტის შემცველი მადნისაგან ფლოტაციის მეთოდით. გამოიყენება: აკუმულატორების, კაბელების, საკისრების შენადნობების (ბაბიტების), საფანტის, ცეცხლსასროლი იარაღის ტყვიის; ქიმიური პროცესებისათვის ჭურჭლისა და კამერების; ქიმიური აპარატურის ამონაგის, γ- და რენტგენის სხივებისაგან დამცავი ტანსაცმლის, სათვალის, იზოტოპების შესანახი და გადასატანი კონტეინერების დასამზადებლად; ტეტრაეთილტყვიისა და ტყვიის პიგმენტის მისაღებად და სხვ.

ნახ. 1

ნახ. 2

ტყვიის თეთრი – თეთრი პიგმენტი, რომლის შერევით ოლიფასთან თეთრი ფერის საღებავი მიიღება.

ტყვიის მწვანა – პასტა, რომელიც მიიღება მშრალი ტყვიის კრონის, მშრალი რკინის ლაჟვარდის, შემცვებისა და ოლიფის შერევით. გამოიყენება ატმოსფერმედეგი საფარვლების წარმოებაში.

ტყით დაფარული ფართობი – 0,3 ჰა და მეტი ფართობი, რომელიც წარმოდგენილია 2 მეტრი და მეტი სიმაღლის ხეებით ან 1,5 მეტრი და მეტი სიმაღლის მერქნიანი ბუჩქოვანი მცენარეების ერთობლიობით, რომელთა ვარჯების პროექცია შეადგენს ფართობის 30%-ს და მეტს.

ტყითმოსარგებლე – ქვეყნის კანონმდებლობით უფლებამოსილი პირი, რომელიც ახორციელებს ტყითსარგებლობას.

ტყითსარგებლობის სახეები – ქვეყნის ტყის ფონდის ტერიტორიაზე განხორციელებული ტყითსარგებლობის სახეებში შედის: ხე-ტყის დამზადება; სატყეო პლანტაციური მეურნეობის წარმოება; ტყის მერქნიანი მცენარეების პროდუქტისა და ხის მეორეხარისხოვანი მასალების (თესლის, ნაყოფის, ძირკვის, ლაფნის, ფიჭვის, ნეკერის და სხვ.) დამზადება; ტყის არამერქნული რესურსებით (სოკოებით, სამკურნალო და ტექნიკური ნედლეულით, სხვა ბალახეული, ბუჩქოვანი მცენარეებითა და მათი პროდუქტებით) სარგებლობა; სასოფლო-სამეურნეო მიზნით ტყითსარგებლობა; სპეციალური, სამეცნიერო-კვლევითი, სასწავლო, საკურორტო, რეკრეაციული, სპორტული და სხვა კულტურულ-გამაჯანსაღებელი მიზნით სარგებლობა; სამონადირეო და თევზის მეურნეობის მოწყობა; ნადირობა; სახელმწიფო ტყის ფონდში მიწის ნაყოფიერი ფენის მოხსნა; არასასოფლო-სამეურნეო მიზნით სარგებლობა; ცხოველთა თავშესაფრებისა და სანაშენების მოწყობა და სხვ. მოსახლეობის ტყეში ყოფნა ტყითსარგებლობად არ ითვლება.

ტყის აღდგენა – სატყეო-სამეურნეო ღონისძიებათა მრავალწლიანი ციკლი, რომლის მიზანია ტყით დაუფარავ ფართობებზე, დაბალი სიხშირისა და დეგრადირებულ კორომებში ბუნებრივი განახლების ხელშეწყობა, ტყის გაშენება და გაშენებული ნარგაობის მრავალწლიანი მოვლა.

ტყის განახლება – ახალი თაობის ტყის წარმოქმნის პროცესი განაკაფებზე, ნახანძრალეებზე, დამრეცებზე და სატყეო მიწების სხვა კატეგორიებზე. განასხვავებენ ბუნებრივს და ხელოვნურს. ტ. გ. პროცესის დასაჩქარებლად, ხელსაყრელი პირობების შემთხვევაში, მიმართავენ ბუნებრივ განახლებას ხელოვნურის ელემენტების ჩართვით (ახალი ნერგების დარგვა, გადარგვა, გამოხშირვა, გასუფთავება, ქიმიური ღონისძიებები და სხვ.), რაც კარგ შედეგებს იძლევა. ხელოვნური განახლება ძირითადად გამოიყენება კლიმატური კატასტროფების (გვალვა, ხანძარი, მეწყერი, ღვარცოფი, წყალმოვარდნა და სხვ.) შედეგად განადგურებული ტყის მასივების აღსადგენად, რაც ითვალისწინებს ტერიტორიის გასუფთავებას და მასზე ახალი ტყის გაშენებას.

ტყის გაწმენდა – სატყეო-სამეურნეო სამუშაოების კომპლექსი, რომელიც მოიცავს ტყიდან და ტყეკაფიდან ყოველგვარი ზედმეტის გატანას (მაგ., ტყის ჭრის ნარჩენები, გამხმარი ხეები, ბუნებრივად ჩამოცვენილი ტოტები და სხვ.).

ტყის კულტურები – თესვით ან დარგვით გაშენებული ტყის მერქნიან სახეობათა ნარგავები.

ტყის მოვლა – სატყეო-სამეურნეო ღონისძიებათა სისტემა, რომლის მიზანია ტყის მდგრადი და მაღალპროდუქტიული კორომების ჩამოყალიბება, ტყის ბუნებრივი სასარგებლო თვისებებისა და სანიტარიული მდგომარეობის გაუმჯობესება, ტყის ფონდის დაცვა ხანძრების, ბიოლოგიური მავნებლებისა და ფიტო დაავადებებისაგან.

ტყის მოწყობა – ღონისძიებების ერთობლიობა, მიმართული სატყეო მეურნეობის რაციონალურ გამოყენებაზე. მისი შემადგენელი ნაწილია ტყის ფონდის ინვენტარიზაცია, რომლის მონაცემებზე დაფუძნებულია ტყის სახელმწიფო აღრიცხვა.

ტყის რესურსი – ტყის ფონდში არსებული მიწის ნაყოფიერი ფენა, მერქნიანი და არამერქნიანი მცენარეების პროდუქტები, არამერქნული რესურსი და ხის მეორეხარისხოვანი მასალები.

ტყის სანერგეები – ტყის მიწების კატეგორია, რომელშიც შედის ნაკვეთები, სადაც გამოჰყავთ მცენარეთა ნერგები შემდეგში სატყეო კულტურის შესაქმნელად (ნახ. 1).

ნახ. 1

ტყის საწყობები – არასატყეო მიწების კატეგორია, გამოყენებული ტყის პროდუქციის შესანახად.

ტყის სერტიფიცირება – კომპეტენტური ფიზიკური ან იურიდიული პირის მიერ ტყის ეკოლოგიური მდგომარეობის, მისი რესურსების, ტყის დაცვის ღონისძიებებისა და სხვათა საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობის აღიარება.

ტყის სიმწიფის ასაკი – მდგომარეობა, რომელიც შეესაბამება ტყის ფუნქციურ დანიშნულებას. ამ პერიოდში შესაძლებელია ტყეში ხეების გამოხშირვითი ჭრა, რომლის დაწყება დამოკიდებულია ხეების ჯიშზე და წლოვანების მიხედვით შეადგენს: ფიჭვი სამხრეთის რაიონების – 65, ფიჭვი ჩრდილოეთის რაიონების – 70-80, ლარიქსი – 60, ნაძვი და სოჭი – 80-90, მუხა – 60-120, კოპიტა – 60, რცხილა – 80, არყის ხე – 70, ვერხვი – 50, თხმელა – 40 წელი და სხვ.

ტყის სუბალპური ზოლი – ტყის სუბალპური ზონის მიმდებარე 300 მეტრი სიგანის ტყის გავრცელების არეალი.

ტყის ფონდი – სახელმწიფო ტყის ფონდი, გარდა სახელმწიფო ტყის ფონდის დაცული ტერიტორიებისა.

ტყის ფონდის მონიტორინგი – ტყის ფონდის შეფასების, მისი მდგომარეობის დინამიკაზე უწყვეტი დაკვირვების, ანალიზისა და პროგნოზირების სისტემა.

ტყის წარმომქმნელი ჯიშები – ხის ჯიში, რომელიც თავისი არეალის ზღვრებში ქმნის ნარგავების ძირითად იარუსს, რომელიც გამოირჩევა ბიოლოგიური და მორფოლოგიური მდგრადობით და სპეციფიკური კომპლექსით თანმხლები მცენარეებისა და ცხოველების მიმართ.

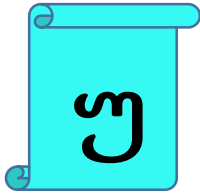
ტყის ჯგუფი – სატყეო კანონმდებლობით გათვალისწინებული სახელმწიფო ტყის ფონდის ნაწილი. არსებობს ტყის სამი ჯგუფი: I – დამცავი ფუნქციების მქონე, რომელშიც შედის ტყეები,

განლაგებული მდინარეების, ტბების, წყალსაცავების ნაპირებზე, რკინიგზის მაგისტრალების, საავტომობილო ცენტრალური გზების, არხების გასწვრივ; ეროზიის საწინააღმდეგო და სახელმწიფო დამცავი ზოლები, მთიანი ტერიტორიები, ნაციონალური ნაკრძალები და პარკები, საკურორტო ზონები, განსაკუთრებით ძვირფასჯიშის ტყის მასივები; II – ტყეები, გაშენებული მჭიდროდ დასახლებულ და განვითარებულ სატრანსპორტო ქსელის მქონე რეგიონებში; III – ტყეები საექსპლუატაციო დანიშნულების. ტყეების დაყოფა ჯგუფებად ეყრდნობა ეკოლოგიურ მოთხოვნებს და ითვალისწინებს ბუნების დაცვით ფუნქციებს.

ტყრუშული ღობე – ძვ. მსხვილი წნელის ღობე (ნახ. 1).

ნახ. 1

უადი – სეზონური მდინარე არაბეთისა და ჩრდილოეთ აფრიკის უდაბნოებში.

უაიტ-სპირიტი – ნავთობის ფრაქცია. გამოიყენება ლაქებისა და საღებრების გამხსნელად.

უარყოფითი – 1. რაც გამოხატავს უარყოფას, უკუგდებას, ცუდს, ჩრდილოვანს და მისთ.; 2. მათემ. ნულზე მცირე, რაც აღინიშნება "მინუს" ნიშნით; 3. ელექტრობის იმ სახეობასთან დაკავშირებული, რომლის მატერიალურ ნაწილაკებს ეწოდებათ ელექტრონები.

უბანი – 1. დასახლებული ადგილი (ქალაქის, დაბის ან სოფლის ნაწილი); 2. ამა თუ იმ დანიშნულების ფართობი (მაგ., სამშენებლო უბანი, ავეჯის დამამზადებელი უბანი, საწარმოო უბანი და სხვ.); 3. გადატ. საზოგადოებრივი საქმიანობის გარკვეული სფერო, დარგი; 4. ასაშენებელი ობიექტის ნაწილი, რომლის საზღვრებშიც ვითარდება და ერთმანეთს უთავსდება საობიექტო ნაკადის შემადგენლობაში შემავალი სპეციალიზებული ნაკადები.

უბე – 1. სამკუთხედის ფორმასთან მიახლოებული ზედაპირი, შექმნილი თაღის აწვევის ისრითა და მართკუთხა ღიობით, რომელშიც ეს თაღია ჩაწერილი (ნახ. 1); 2. ორ განსხვავებულ გარემოს შორის მოქცეული ადგილი (მაგ., მაღლობებს შორის ვაკე; მოხსულფართობებს შორის მოუხნავი ფართობი და სხვ.); 3. ოკეანის, ზღვის, ტბის, წყალსაცავის ხმელეთში შეჭრილი მცირე ნაწილი; ყურე; მსოფლიოში ცნობილი უბეებია: მეკლენბურგის, ლიუბეკის, კილის, ვისმარის, პომორის, ჩეშის, სამსუნის, სენის, ზიენტიაუს, პროას და ა.შ.

ნახ. 1

უბედური შემთხვევა – 1. ტრავმით დამთავრებული უეცარი და დაუგეგმავი შემთხვევა; 2. ტექნოლოგიური (კონსტრუქციული, საწარმოო, სატრანსპორტო, საექსპლუატაციო და სხვ.) მიზეზებითა და გარე შემთხვევითი ხასიათის ზემოქმედებათა შედეგად გამოწვეული საგანგებო შემთხვევა, რომელსაც მოსდევს ადამიანების ტრავმა, ნაგებობებისა და ტექნიკურ მოწყობილობათა დაზიანება, მწყობრიდან გამოსვლა ან ნგრევა და სხვ.

უბისის მონასტერი (უბისის სამონასტრო კომპლექსი) (ინგლ. Ubisa Monastery) – IX-XII საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, წმინდა გიორგის სახელობის ტაძარი და სამონასტრო კომპლექსი (ნახ. 1, ნახ. 2: საერთო ხედი). მდებარეობს იმერეთში, ხარაგაულის მუნიციპალიტეტში, ქ. ზესტაფონიდან აღმოსავლეთით 15 კმ-ის დაშორებით, სოფელ უბისას ჩრდილო-აღმოსავლეთით (ნახ. 3. ადგილმდებარეობის რუკა). კომპლექსში შემავალი

ნაგებობებია: წმინდა გიორგის ეკლესია მინაშენებით, კოშკი ("უბისის სვეტი"), კარიბჭე და ახალი გალავანი.

ნახ. 1

უბისის სამონასტრო კომპლექსის მშენებლობას საფუძველი ჩაეყარა IX საუკუნეში და იგი ცნობილი მწიგნობრისა და საეკლესიო მოღვაწის გრიგოლ ხანძთელის სახელთანაა დაკავშირებული, რომელმაც აფხაზთა მეფის მოწადინებით, მშენებლობის ადგილად უბისა შეარჩია. 1141 წელს, საქართველოს მეფე დიმიტრი I-ის დროს, მონასტერი განახლდა, ხოლო გვიან შუა საუკუნეებში (XIV ს.) წმ. გიორგის სახელობის მთავარი ტაძარი უნიკალური ფრესკებით შეიმკო. XVI-XIX საუკუნეებში უბისის საონასტრო კომპლექსის მოვლისა და

განახლების ეტაპი დაკავშირებულია იმერეთის მთავრების – აბაშიძეების მოღვაწეობასთან.

კომპლექსის გალავნის ცენტრში აღმართული მთავარი ნაგებობაა წმინდა გიორგის სახელობის დარბაზული ეკლესია (ნახ. 4), რომელსაც გეგმაში მართკუთხა ფორმა აქვს მინაშენებით სამხრეთიდან, დასავლეთიდან და ჩრდილოეთიდან. შირიმის ქვით ნაგები ეკლესიის კედლები სადადაა გადაწყვეტილი, რაც კომპლექსის მშენებლობის ეპოქის დამახასიათებელი ნიშანია. კარგად თლილი მოყვითალო ქვების წყობა ზუსტი და სიმეტრიულია. ეკვდერები უშუალოდ ტაძარზეა შემოყოლებული და სამეკლესიანი ბაზილიკის ტიპის ნაგებობის შესახედაობას ანიჭებს მას. ჩრდილო ეგვტერი თავისი შესასვლელით უშუალოდ ეკლესიასთან არის დაკავშირებული, ხოლო სამხრეთ ეკვდერში დამოუკიდებელი

ნახ. 2

კარით შეიძლება მოხვედრა. თავად ტაძარი მაღალია, მინაშენები კი მასზე ბევრად დაბალი. შიდა დანაწევრებული სივრცე შექმნილია პილასტრებზე დაყრდნობილი თაღებით. აღმოსავლეთი ფასადი შემკულია ლომის ბრტყელი რელიეფური გამოსახულებიანი ჩადგმული ფილით. სამხრეთი ეკვდერის სარკმლის თავსართი გამშვენებულია სადა, ქვაზე ამოტვიფრული, ბადისებრი ნაქარგობის მსგავსი ჩუქურთმით (ნახ. 5. სამხრეთი ეკვდერის სარკმლის თავსართის რელიეფი).

ნახ. 3

უბისის ტაძრის მხატვრობამ ქართული ფერწერული სკოლის უნიკალური ნიმუშები

შემოგვინახა. იგი XIV საუკუნეშია შესრულებული და მხატვარ დამიანესა და მის მოსწავლეს გერასიმეს ეკუთვნის. ამაზე მეტყველებს ერთ-ერთი კომპოზიციის („საიდუმლო სერობა“) ქვედა ნაწილში შემორჩენილი წარწერა (შ. ამირანაშვილი, ვ. ბერიძე). ტაძრის ფრესკულ მხატვრობაში გამოვლენილია რეალისტური ახალი სტილი, მიმართულება. წმინდანთა სახის გადაწყვეტაში იკონოგრაფიული მეთოდი ადგილს უთმობს უფრო ცხოვრებისეულ მანერას, პეზაჟი უფრო ემსგავსება ნამდვილს. მოხატულობაში წარმოდგენილია ყველა საუფლო დღესასწაულის კომპოზიციები: ხარება (ნახ. 6), ბზობა, ჯვარცმა, აღდგომა, ნათლისღება, მამა ყოვლისმპყრობელი (ნახ. 7) და სხვ. ფრესკებს შორის გამოირჩევა

ნახ. 4

„უბისის წმინდა გიორგის ფრესკა“ (ნახ. 8) და „საიდუმლო სერობა“ (ნახ. 9). გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ უბისას ტაძრის ფრესკები ქართული საეკლესიო მხატვრობისა და კულტურის ფასდაუდებელი ნიმუშია.

სამონასტრო კომპლექსში გამორჩეულია კოშკი („უბისის სვეტი“) (ნახ. 10), რომელიც ჩვენამდე გადაუკეთებლადაა მოღწეული. სვეტში შესასვლელი პირველი სართულიდან ყოფილა. პირველ სართულშია საკუჭნაო (2,20×2,20 მ), ღრმა და ფართო დარაბებიანი განჯინებით. იქ მისადგმელი კიბით ჩადიოდნენ მეორე სართულიდან, რომელიც საცხოვრებელ ოთახს წარმოადგენდა (2,55×3,00 მ), დიდი ბუხრით, განჯინებითა და საპირფარეშოთი. კარგად ყოფილა გაშუქებული სამი სარკმელითა და ფართო კარით. ამ ოთახიდან ქვის მოსახერხებელი კიბის საშუალებით მესამე სართულის ოთახში (3,05×3,30 მ) ადიოდნენ, რომელიც სალოცავად და სამუშაოდ იყო განკუთვნილი. მის სამ კედელში თითო სარკმელია დატანებული. აქვე ყოფილა ღრმა ნიშები, ალბათ, სქელტანიანი ხელნაწერი წიგნების დასაწყობად. ამ სართულის ოთახის კუთხეში მეოთხე სართულზე ასასვლელი ხვრელია. ეს თავდასაცავად განკუთვნილი სართულია სალოდეებით. ცნობილია, რომ თამარ მეფეს დიდად ჰყვარებია უბისის სამონასტრო კომპლექსი და მუდმივად ზრუნავდა მის კეთილმოწყობაზე. მონასტერში საუკუნეების განმავლობაში ხდებოდა წიგნების გადაწერა, არსებობდა ჭედურობისა და ხატწერის სკოლები.

ნახ. 5

ნახ. 6

ყურადღებას იქცევს მდ. ძირულას მარცხენა მხარეს, ტაძრის სიახლოვეს, "ყინციბოურის" მაღალ გორაკზე შემორჩენილი ნანგრევები, სადაც დაცულია წყლისა და ღვინის შესანახი 100-200 ფუთიანი ტევადობის ქვევრები.

ნახ. 7

ნახ. 8

ნახ. 9

ნახ. 10

უდაბნო – 1. განმარტოებით მდგარი ძველი მონასტერი; 2. გაუკაცრიელებული უწყლო და უმცენარო ტერიტორია; 3. VI საუკუნის ქართული მონასტერი შუა საუკუნეების დავითგარეჯის სამონასტრო კომპლექსში (საქართველო, საგარეჯოს მუნიციპალიტეტი).

უზორიტი – დეკორატიულ-მოსაპირკეთებელი ფილები მინის წარმოების ნარჩენებისაგან. გამოიყენება კედლების გარე და შიგა ზედაპირების, კოლონების მოსაპირკეთებლად, იატაკების მოსაწყობად, შენობების ფასადების და ინტერიერების გასაფორმებლად, საბაღე ავეჯის (ნახ. 1) დასამზადებლად და სხვ.

ნახ. 1

უზუფრუქტი – უფლება სხვისი ქონებითა და მისი შემოსავლით სარგებლობისა იმ პირობით, თუ ამ ქონებას არაფერი დააკლდება; უძრავი ნივთის გადაცემა სხვა პირის სარგებლობაში. პირი

უფლებამოსილია, როგორც მესაკუთრემ, გამოიყენოს ეს ნივთი და არ დაუშვას მესამე პირთა მიერ მისით სარგებლობა, თუმცა მესაკუთრისაგან განსხვავებით, მას არ აქვს ამ ნივთის გასხვისების, დაგირავების ან მემკვიდრეობით გადაცემის უფლება. ამ ნივთის გაქირავების ან გადაცემისთვის საჭიროა მესაკუთრის თანხმობა. უზუფრუქტის გაუქმების შემდეგ მესაკუთრე ხდება არსებული ქირავნობის ან იჯარის ურთიერთობის მონაწილე; უზუფრუქტი შეიძლება იყოს სასყიდლიანი და უსასყიდლო, დროებითი ან მისი მიღების (უზუფრუქტუარის) სიცოცხლის ხანგრძლივობის მანძილზე.

უთო (სპარს.) – 1. გლუვძირიანი, სახელურიანი გასახურებელი ხელსაწყო ქსოვილის გასასწორებლად (ნახ. 1. ელექტროუთო; ნახ. 2. ძველებური ნახშირის უთო); 2. მეტალოპლასტმასის კონსტრუქციების საამწყოზო საამქროს დანადგარი, რომელიც ახდენს პლასტმასის პროფილების კუთხურ შეერთებას (ნახ. 3).

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

უკანასაყრდენი – კედელი ან ზედაპირი, რომელზეც მაგრდება მოსაპირკეთებელი მასალა.

უკმარამოჭმა – ნაგლის ზედაპირის დეფექტი ლაქების ან ზოლების სახით, რომელიც ამოჭმის ტექნოლოგიური პროცესის დარღვევისას წარმოქმნება.

უკმარგახეხილი – გახეხილი მასალის ზედაპირის გაუხეხავად დარჩენილი უბანი.

უკმარტვირთული – 1. არასრულად დატვირთული; 2. სატრანსპორტო სშუალების ტვირთამწეობის ნაწილობრივი გამოყენება.

უკონდიციო – უხარისხო, საჭირო კონდიციის არმქონე, გამოსაყენებლად უვარგისი.

უკოჭო გადახურვა – სართულშუა ბრტყელი გადახურვა კოჭებისა და რიგელების გარეშე. მასში შედის 3 ძირითადი ელემენტი: კაპიტელი, სვეტებსშორისი ფილა და ცენტრალური ფილა. კაპიტელი ეყრდნობა სვეტის გაფართოებას, სვეტებსშორისი ფილა – კაპიტელს, ხოლო ცენტრალური ფილა – სვეტებსშორის პანელს. გამოიყენება შენობებში ბრტყელი ჭერით

(მრავალსართულიანი საწყობი, მაცივარი, ხორცკომბინატი და სხვ.), სადაც საჭიროა დიდი შიდა სივრცე და დატვირთვები თანაბრადაა განაწილებული გადახურვაზე.

უკუგამოსყიდვა (ბაიბეკი) (ინგლ. buyback გამოსყიდვა) – საქონელგაცვლის გრძელვადიანი ოპერაცია, რომლის დროსაც მანქანა-მოწყობილობების მისაწოდებლად გაცემული კრედიტი შემდეგში იფარება მათი მეშვეობით წარმოებული პროდუქციით.

უკუპროპორციული სიდიდეები – სიდიდეები, რომელთა ნამრავლი მუდმივია.

უკუქმედება – ძალა, რომლითაც ნიუტონის მესამე კანონის თანახმად მეორე ნივთიერი წერტილი მოქმედებს პირველზე.

უკუწნევა – მილსადენების არმატურაში ჭარბი წნევა არმატურის გამოსასვლელში (დამცავ სარქველში, კონდენსატარინში და სხვ.). უ. არის ჯამი გამოსაშვებ სისტემაში სტატიკური წნევისა და წნევისა, რომელიც გამოწვეულია სამუშაო გარემოს მოძრაობის წინააღმდეგობით.

ულვაშა ხოჭო – საკმაოდ მოზრდილი მწერი (სიგრძე 25-35 მმ), რომელიც ჭუპრებთან ერთად აზიანებს ხის შიგა ნაწილს და ზედაპირზე არ გამოდის.

ულტიმო – კომერციულ და საბირჟო პრაქტიკაში: თვის ბოლო დღე, რომელიც დადგენილია როგორც გარიგების დამთავრების ვადა.

ულტრა (ლათ. ultra უფრო, მეტი, ზე-, გარეშე) – რთული სიტყვის პირველი შემადგენელი ნაწილი. აღნიშნავს რისამე ფარგლებს გარეთ მყოფს, უკიდურესს (ულტრაიისფერი სხივები), ულტრამოკლეს (ტალღები) და სხვ.

ულტრაბგერა – 16-20 კჰც-ზე მაღალი სიხშირის რხევები, რომლებსაც ადამიანის ყური ვერ აღიქვამს. უ. სიმძლავრე რამდენიმე კილოვატს აღწევს. ხშირად გვხვდება ბუნებაში – ახლავს ფოთლების შრიალს, ზღვის მოქცევის ხმაურს, შედის ქარის ხმაურში, მას გამოსცემენ ღამურები, თევზები, მწერები. უ. შეიცავს მანქანის ხმაურს. ცხოველთა სამყაროში მისი დახმარებით სრულდება მთელი რიგი სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი ფუნქციები: ღამურების ექოლოკაცია, მწერების სიგნალები და სხვ. ულტრაბგერული რხევა ფართოდ გამოიყენება მრეწველობაში (მყარ და მსხვრევად მასალათა მექანიკური დამუშავება, შედუღება, მოკალვა, ლითონის ზედაპირიდან ჭუჭყისა და ცხიმის მოშორება, შენადნობთა მიღება, რჩილვა, კომპოზიტური მასალების მექანიკური დამუშავება, დეფექტოსკოპია, აირთა ანალიზი, ტექნოლოგიური პროცესების ტექნიკური კონტროლი, გაზომვები და ა.შ.) და მედიცინაში. ზოგჯერ ულტრაბგერის წარმოქმნა თან ახლავს ზოგი მოწყობილობის (რეაქტიული ძრავის, აირტურბინის, მძლავრი პნევმოძრავის და სხვ.) მუშაობას, როგორც თანაური პროცესი. დაბალსიხშირული უ. მაღალსიხშირულ ხმაურთან ერთად კარგად ვრცელდება ჰაერში, მაგრამ სმენადი ბგერითი ტალღებისაგან განსხვავებით მნიშვნელოვნად სუსტდება რხევის წყაროდან დაშორებასთან ერთად და ახასიათებს საჰაერო სივრცეში არათანაბარი ინტენსივობა.

ულტრალამი (ინგლ. Laminated Veneer Lumber დახერხილი მასალა დაწებებული შპონისაგან)) – მაღალი სიმტკიცის ამერიკული წარმოების კომპოზიტური ერთგვაროვანი კონსტრუქციული მასალა (ფიცარი, ძელი, ფილა), დამზადებული 3 მმ სისქის ბუნებრივი მერქნის ანათალი შპონებისაგან და გაუმჯობესებული ტექნოლოგიურად (ნახ. 1). უ. ტექნიკური მახასიათებლები მნიშვნელოვნად აჭარბებს მთლიანკვეთიანი, დაწებებული მერქნის თუ უმაღლესი ხარისხის დახერხილი ხის მასალის პარამეტრებს. ფანერისგან განსხვავებით მასში შპონების ბოჭკოების

მიმართულება პარალელურია. მაღალი დრეკადობის მოდული, წინაღობა ღუნვაზე, ბიომედეგობა, ეკოლოგიურობა და სხვა ფიზიკური მახასიათებლები უზრუნველყოფენ

ნახ. 2

ულტრალამისგან დამზადებული კონსტრუქციების მაღალ მზიდუნარიანობას და დამსახურებულად აყენებენ მას თანამედროვე მშენებლობაში გამოყენებული ყველაზე პერსპექტიული ტექნოლოგიური კონსტრუქციული მასალების გვერდით. შპონების შესაწებებლად გამოიყენება ფენოლფორმალდეჰიდური, ფენოლ-რეზორცინული და სხვ. სახის წებოები. დადებითი თვისებები: ერთგვაროვნება, მაღალი სიმტკიცე, წყალმედეგობა,

ცეცხლმედეგობა, ატმოსფერომედეგობა, მანკების გავლენის დაბალი დონე, ბზარმედეგობა, ხანგრძლივად გეომეტრიული ფორმის შენარჩუნება, საწყის ნედლეულად შედარებით დაბალი ხარისხის მერქნის გამოყენება, ადვილდამუშავებადობა, საიმედოობა მუშაობაში და სხვ. უარყოფითი თვისებები: შედარებით მაღალი ფასი (დაახლოებით 1,5-ჯერ ძვირია ჩვეულებრივ მერქანთან შედარებით).

მასალა პირველად შეიქმნა აშშ-ის ტყითსარგებლობის ფედერალურ ლაბორატორიაში 1935 წელს, ხოლო მისი კომერციული წარმოება დაიწყო 1960-იან წლებში (კომპანია „ვეიზერჰაუზერი“). ევროპაში LVL-ის დამზადება, სავაჭრო მარკით Kerto, პირველად დაიწყო ფინურმა კომპანიამ Metsa Wood და ამჟამად წელიწადში ნაწარმის მოცულობა დაახლოებით შეადგენს 200 ათას მ3-ს. 2009 წლიდან ქარხანა (Талион Терра) მუშაობს რუსეთშიც (ქ. ტორჟოკი) წარმადობით 150 ათასი მ3 პროდუქცია წელიწადში, შემდეგ ანალოგიური ქარხანა ამუშავდა ქ. ნიაგანშიც (ЛВЛ Югра).

ნახ. 1

ცნობილია ულტრალამის 5 სახეობა: Ultralam Rb, Ultralam Rs, Ultralam R, Ultralam X და Ultralam I. მათი დრეკადობის მოდულის მნიშვნელობები სახეობების მიხედვით იცვლება ზღვრებში: 16000-12700 მპა, ხოლო საანგარიშო წინაღობა ღუნვასა და კუმშვაზე ბოჭკოების გასწვრივ – 23,5-22 მპა.

გამოყენების სფერო: დაბალსართულიანი შენობების მზიდი კარკასის ელემენტები (სვეტი, რიგელი, კოჭი, ნივნივი, გრძივი), კარ-ფანჯრები, ტიხრები, აივნისა და კიბის მოაჯირები, მაუერლატები, სასოფლო დანიშნულების შენობები (ნახ. 2), კანოე, ბაიდარკები და იახტები (ნახ. 3), კარკასული სახლები (ნახ. 4), საცხენოსნო-სპორტული კომპლექსები, მრავალბინიანი სახლები, კარის კარკასები, სართულშუა გადახურვები, კარკასულ-პანელური სახლები (ნახ. 5), ხიდები (ნახ. 6), სამშენებლო სისტემები, მანსარდები, დაშენებები, დროებითი ნაგებობები, სტრუქტურული კონსტრუქციები (ნახ. 7), გუმბათები (ნახ. 8), ენერგოეფექტური სახლები და სხვ.

ნახ. 3

ნახ. 4

ნახ. 5

ნახ. 6

ნახ. 7

ნახ. 8

ულტრამარინი (ბერძ. ultramarin<ლათ. ultra უფრო, მეტი, ზე-, გარეშე და marinus ზღვის) – სინთეზური არაორგანული ცისფერი პიგმენტი, რომელიც არის გოგირდის შემცველი ნატრიუმის ალუმინსილიკატი.

ულტრამეტამორფიზმი (ლათ. ultra უფრო, მეტი, ზე-, გარეშე და ბერძ. metamorphō გადავაქცევ) – დედამიწის ქერქის ღრმა ფენებში სამთო ქანების რეგიონული მეტამორფიზმი, რომელსაც თან ახლავს მიგმატიტების განვითარება.

ულტრამიკროსკოპი (ინგლ. ultramicroscope<<ლათ. ultra უფრო, მეტი, ზე-, გარეშე, ბერძ. mikrós პატარა, მცირე და skopein ყურება, შესწავლა) – ოპტიკური ხელსაწყო ძალიან მცირე ზომის (2^{10} ნმ-მდე) ნაწილაკების აღმოსაჩენად, რომელთა აღმოჩენა ჩვეულებრივი მიკროსკოპით შეუძლებელია. უ. საშუალებით შესაძლებელია მათი კონცენტრაციისა და საშუალო ზომის

დადგენა. გამოიყენება დისპერსიული სისტემების გამოსაკვლევად, ჰაერისა და წყლის სისუფთავის საკონტროლოდ და სხვ.

ულტრამოკლე – ზღვრულად მოკლე.

ულტრამატი დიატომიტი – მასალა, დამზადებული კაჟმიწის ორგანული დანალექი ქანების (დიატომიტი, ტრეპელი) საფუძველზე, რომელიც ძირითადად შედგება ამორფული კაჟმიწისაგან ორგანული ამოწვადი დანამატით. ნაკეთობის ფორმირებას ახდენენ პლასტიკური მეთოდით ლენტურ წნეხებზე შემდეგი შრობითა და გამოწვით. საშუალო სიმკვრივე 400-500 კგ/მ³.

ულტრამატი ქაფდიატომიტი – უმჩატესი კერამიკული მასალა, დამზადებული დიატომიტური შლიკერისა და ტექნიკური ქაფის შერევით შემდგომი ფორმირებით, შრობითა და გამოწვით. საშუალო სიმკვრივე 300-400 კგ/მ³.

ულტრადვარცოფული ნაკადი – გრანდიოზული მასშტაბის ღვარცოფული ნაკადი.

ულუმბოს მონასტერი (ინგლ. Slumbo Monastery) – XIX საუკუნის ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი, სამონასტრო კომპლექსი ქართლში, მდინარე ჭერათხევის მარჯვენა შენაკადის, ალისწყლის ხეობაში, ხაშურის მუნიციპალიტეტში, სოფელ ალის მახლობლად (ნახ. 1. ადგილმდებარეობის რუკა). ვახუშტი ბაგრატიონის ცნობით, მონასტერი VI საუკუნის შუაწლებში დაუარსებია საქართველოში მოსული 13 ასურიელი მამათაგან ერთ-ერთს მიქაელ ულუმბოელს (დაკრძალულია იქვე). როგორც წერილობითი წყაროებიდან ირკვევა (ამირეჯიბთა სიგელი), XIII საუკუნეში აქ უკვე დიდი ტაძარი მდგარა. XIV-XV საუკუნეებში მონასტერი საქართველოს მნიშვნელოვან კულტურულ კერას წარმოადგენდა. ხორეზმელი ემირის თემურ-ლენგის ლაშქრობის შედეგად დანგრეული ტაძარი 1400-1415 წლებში ალის ხეობის მფლობელს ქუცნა ამირეჯიბს ხელახლა აუშენებია. ამჟამად მის ადგილზე ღთისმშობლის დარბაზული ეკლესია დგას (ნახ. 2. ღთისმშობლის ეკლესია), რომელიც, როგორც სამხრეთის შესასვლელის (კარის) თავზე მოთავსებულ მხედრულ წარწერაშია ნათქვამი, 1871 წელს სანახევროდ დანგრეული ძველი ეკლესიის (სავარაუდოდ სიგრძით 24 მ) აღმოსავლეთ მონაკვეთის კედლებზე დაუშენებიათ. ახლანდელი ეკლესია (16,0x9,3 მ) ძველზე უფრო პატარაა. ნაგებია ნატეხი ქვითა და ქვიშაქვის კვადრებით. აქვს ორი მოქმედი კარი – სამხრეთისა (ნახ. 3. სამხრეთის კარი) და დასავლეთის, რომელთაგან სამხრეთის კარი ძველ ეკლესიას ეკუთვნის. განირჩევა 2 სამშენებლო ფენა. ტაძრის კედლებში ჩართულია სანახევროდ მიწით დაფარული ძველი ეკლესიის ფრაგმენტები,

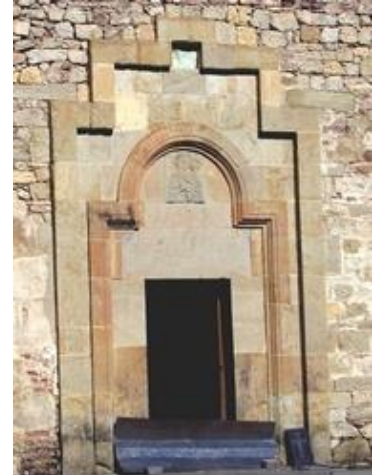

ნახ. 1

ნახ. 2

რომელთა მიხედვით დადგენილია, რომ ძეგლს ჩუქურთმები და მოხატულობა ამკობდა (სავარაუდოდ XI საუკუნის). შიდა სივრცის გადახურვა თაღოვან-კამაროვანია. ეკლესიას 6 სარკმელი აქვს: ორ-ორი სამხრეთ და ჩრდილოეთ კედლებში და თითო-თითო დასავლეთით და აღმოსავლეთით (ანათებს აფსიდიან საკურთხეველს). მხატვრობის საყურადღებო მცირე ფრაგმენტები შეიმჩნევა ჩრდილოეთის კედელზე.

ნახ. 3

ულუსი (მონღ. ulus ბანაკი, ურდო) – 1. გვარ-ტომობრივი გაერთიანება განსაზღვრული ტერიტორიით, რომელიც ემორჩილებოდა ხანს (ბელადს) შუა და ცენტრალური აზიის ქვეყნებში ფეოდალიზმის პერიოდში; 2. ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეული რუსეთში (ბურიატიაში, კალმიკეთსა და იაკუტიაში); 3. მონღოლური თემი ქ. ქაბულში (ავღანეთის ისლამური რესპუბლიკა).

უმალესი – ყველაზე მაღალი, დიდი, უდიდესი, ყველაზე სრულყოფილი, ყველაზე განვითარებული, შედარებით მაღალი, ყველაზე მაღალი ინსტანციისა.

უმბრა (ლათ. umbra ჩრდილი) – თიხოვანი წარმომავლობის ყავისფერი მინერალური პიგმენტი შეფერილი რკინისა და მანგანუმის ჟანგით. გამოირჩევა ამაღლებული სინათლემდეგობითა და მედეგობით ტუტეებისა და ატმოსფერული ზემოქმედების მიმართ. უძველესი დროიდან იყენებდნენ ფერწერაში, როგორც პიგმენტს. მოიხმარება საღებავების, ლინოლეუმის, მუშაბისა და სხვათა წარმოებაში.

უმტყუნებლობა – 1. მაქსიმალური ალბათობა, რომლის დროსაც მოვლენა (შეცდომა) ითვლება პრაქტიკულად შეუძლებლად; 2. ტექნიკაში, ობიექტის თვისება შეინარჩუნოს სამუშაო მდგომარეობა განსაზღვრულ დროში. გამოიყენება უ. შემდეგი მაჩვენებლები: უმტყუნებლად მუშაობის ალბათობა (ალბათობა იმისა, რომ მოცემული ნამუშევრის ზღვრებში ობიექტის მტყუნება არაა მოსალოდნელი); გამა-პროცენტული ნამუშევარი მტყუნებამდე (ნამუშევარი, რომლის განმავლობაში ობიექტის მტყუნება არ ხდება პროცენტებით გამოხატული ალბათობით); საშუალო ნამუშევარი მტყუნებამდე (ობიექტის ნამუშევარის მათემატიკური მოლოდინი პირველ მტყუნებამდე); საშუალო ნამუშევარი მტყუნებაზე (აღდგენადი ობიექტის ჯამური ნამუშევრის ფარდობა მტყუნებების რიცხვის მათემატიკურ მოლოდინთან ამ ნამუშევრის განმავლობაში); მტყუნებების ინტენსივობა (ობიექტის მტყუნებების გაჩენის ალბათობის პირობითი სიმკვრივე, რომელიც განისაზღვრება იმ პირობით, რომ დროის განსახილველ მომენტამდე მტყუნება არ ხდება); მტყუნებების ნაკადის პარამეტრი (აღდგენადი ობიექტის საკმაოდ მცირე ნამუშევრის მოსალოდნელი მტყუნებების რიცხვის მათემატიკური მოლოდინის ფარდობა ამ ნამუშევრის მნიშვნელობასთან); მტყუნებების ნაკადის გასაშუალებელი პარამეტრი (აღდგენადი ობიექტის საბოლოო ნამუშევრის მოსალოდნელი მტყუნებების რიცხვის მათემატიკური მოლოდინის ფარდობა ამ ნამუშევრის მნიშვნელობასთან).

უმფორმერი (გერმ. umformer გარდამქმნელი) – ელექტრული მანქანა, რომელიც მუდმივ დენს გარდაქმნის ცვლად დენად.

უმცირეს კვადრატთა მეთოდი – მათემატიკური მეთოდი, რომელიც გამოიყენება სხვადასხვა ამოცანების ამოსახსნელად, დაფუძნებული კვადრატების ჯამის მინიმალიზაციაზე, ზოგი ფუნქციის უცნობი ცვლადების გადახრებით.

უმცირესი სიმრუდის პრინციპი (ჰერცის პრინციპი) – მექანიკის ვარიაციული პრინციპი, რომლის თანახმად, აქტიური ძალების არარსებობისას ნივთიერი წერტილის მოძრაობის ყველა კინემატიკურად შესაძლო (ზმებით განპირობებული) ტრაექტორიებს შორის ნამდვილი იქნება უმცირესი სიმრუდის მქონე ტრაექტორია.

უნგრული პარკეტი – პარკეტის სახეობა, რომლის ელემენტების პირით ზედაპირს არ აქვს როკები და ბზარები, თუმცა დასაშვებია წერტილოვანი 1 მმ-მდე ზომის როკების არსებობა ფართობის არაუმეტეს 3%-ისა. ფერი დამოკიდებულია მერქნის ჯიშზე.

უნივერმალი (უნივერსალური მაღაზია) – სავაჭრო დიდი მაღაზია საქონლის ფართო ასორტიმენტით, განლაგებული ცალკე შენობაში ან სავაჭრო ცენტრში (ნახ. 1. უნივერმალის ინტერიერი). გამოირჩევა მაღალი რენტაბლობით, საქონელბრუნვითა და დაბალი საექსპლოატაციო ხარჯებით შენობის შენახვაზე. ერთი უ. მშენებლობა გაცილებით ნაკლებია ჯდება, ვიდრე იმავე ფართობის რამდენიმე მაღაზიისა. უმეტესად აშენებენ დიდი ქალაქის ცენტრალურ რაიონებში.

ნახ. 1

უნივერსალი (ინგლ. universal<ლათ. universalis საერთო, საყოველთაო) – 1. პირი, რომელიც თავისი პროფესიით ყველა სპეციალობას ფლობს; 2. ავტომობილის ძარის ტიპი (სამი რიგი სავარძლებითა და ხუთი კარით).

უნივერსალური – მრავალმხრივი, ყოველმხრივი, ყოვლისშემცველი; სხვადასხვა მიზნით გამოსაყენებელი.

უნივერსალური ელექტროძრავა – თანამიმდევრობითი აგზნების ერთფაზიანი კოლექტორული ძრავა, რომელიც მუშაობს, როგორც ცვლად, ისე მუდმივ დენზე. ორივე შემთხვევაში აქვს თითქმის ერთნაირი სამუშაო მახასიათებლები.

უნივერსალური სერიული მაგისტრალი (კომპ.) [ინგლ. Universal Serial Bus (USB)] – პერიფერიული მოწყობილობების კომპიუტერთან მიერთების სტანდარტიზებული ტექნოლოგია. სხვადასხვა თავსებადი მოწყობილობების მისაერთებლად გამოიყენება კომპიუტერის შესაბამისი პორტი.

უნივერსალური სერიული მაგისტრალის ფლემ-მეხსიერება (კომპ.) (ინგლ. USB flash drive) – მცირე ზომის, პორტატიული მონაცემების შენახვადი მოწყობილობა, რომელიც უერთდება კომპიუტერის უნივერსალურ სერიულ მაგისტრალს (USB). ფლემ-მეხსიერებების ტევადობები, მონაცემების ჩაწერისა და წაკითხვის სიჩქარეები განსხვავებულია.

უნივერსალი (ლათ. universalis საერთო) – სუპერმარკეტის პრინციპზე აგებული მაღაზია, რომელშიც საქონელი განთავსებულია ღია ვიტრინებში (ნახ. 1) და მყიდველს საშუალება აქვს მისთვის საჭირო პროდუქცია აიღოს დამოუკიდებლად, ხოლო ფულს გამოსვლისას იხდის სალაროში. სუპერმარკეტისაგან განსხვავდება შედარებით მცირე ზომებით. უ. უმეტესობა სპეციალიზებულია კვების პროდუქტებზე.

ნახ. 1

უნივერსიტეტი (ლათ. universitas ერთობლიობა, ერთობა) – 1. უმაღლესი სასწავლებელი და სამეცნიერო დაწესებულება, რომელსაც აქვს სხვადასხვა ჰუმანტარული და საბუნებისმეტყველო-მათემატიკური განყოფილებანი (ფაკულტეტები); 2. სახელწოდება დაწესებულებისა, რომელიც განკუთვნილია ზოგადსაგანმანათლებლო და სამეცნიერო-პოპულარული ცოდნის ასამაღლებლად. უნივერსიტეტის კურსდამთავრებულებს ენიჭებათ აკადემიური ხარისხი. ითვლება, რომ პირველი უმაღლესი სასწავლებელი – აკადემია დაფუძნებული იყო ძვ. წ. 387 წელს ბერძენი ფილოსოფოსი პლატონის მიერ აკადემოსში ათენთან ახლოს და ასწავლიდნენ ფილოსოფიას, მათემატიკასა და ტანვარჯიშს. ის მიიჩნევა თანამედროვე ევროპული უნივერსიტეტების წინაპრად. უძველეს დროში უნივერსიტეტების არსებობდა ისეთ ქვეყნებსი, როგორებიცაა ჩინეთი, ეგვიპტე და ინდოეთი. შუასაუკუნეების ევროპის პირველი უნივერსიტეტი იყო მანგანის უნივერსიტეტი კონსტანტინოპოლში (ამჟამად სტამბოლი, თურქეთის რესპუბლიკა) დაფუძნებული 849 წელს, შემდეგ მას მოჰყვა ბოლონიის უნივერსიტეტი ბოლონიაში (იტალიის რესპუბლიკა) და პარიზის უნივერსიტეტი პარიზში (საფრანგეთის რესპუბლიკა). შემდეგ გავრცელდა პრაქტიკულად ყველა ქვეყანაში. ახალგაზრდა მამაკაცები უნივერსიტეტში შედიოდნენ ტრივიუმისა (მოსამზადებელი კლასი გრამატიკაში, რიტორიკასა და ლოგიკაში) და ქვადრივიუმის (მოსამზადებელი კლასი არითმეტიკაში, გეომეტრიაში, მუსიკასა და ასტრონომიაში) შესწავლის დასრულების შემდეგ.

ნახ. 1

საქართველოში ფუნქციონირებს 15 სახელმწიფო და 23 კერძო უნივერსიტეტი, რომელთაგან მაღალი რეიტინგით გამოირჩევიან: თბილისის სახელმწიფო (ნახ. 1), საქართველოს ტექნიკური, ქუთაისის სახელმწიფო, ბათუმის შოთა რესთაველის სახელმწიფო, თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტები და სხვ.

უნივერსალური ათობითი კლასიფიკაცია (უაკ) (ინგლ. Universal Decimal Classification) – ყველა ბეჭდვითი საინფორმაციო წყაროს ათობითი კლასიფიკაციისა და ინდექსაციის ერთიანი საერთაშორისო უნივერსალური სისტემა. ის წარმოდგენილია ცხრილების სახით, რომლის ათ ძირითად განყოფილებაში (კლასში) ჩამოთვლილია მეცნიერების, ტექნიკის, ლიტერატურის, ხელოვნების ყველა ნაწილი. ამ ცხრილების მიხედვით ნებისმიერ ბეჭდვით წყაროს მიენიჭება ინდექსი და მოიძებნება მისთვის ადგილი ერთიან ბიბლიოგრაფიულ კართოთეკაში.

უნივერსუმი (ლათ. universum ერთობლიობა, ერთობა, ერთიანობა<summa rerum ერთობლიობა ყველაფრის, მსოფლიო როგორც ერთიანი) – ობიექტური რეალობა დროსა და სივრცეში. ზოგადად იგივეა, რაც სამყარო, მთელი ქვეყანა, მსოფლიო.

უნიტაზი (ესპანური კომპანია Unitas-ის სახელის ან ინგლისელი მწარმოებლის, თომას უილიამ ტვაიფორდის მიერ შექმნილი ტუალეტის მოწყობილობის მოდელის – Unitas-ის მიხედვით<ლათ. unitas ერთიანობა, ერთნაირობა, ერთფეროვნება; თანხმობა<minus ერთი) – სანიტარულ-ტექნიკური მოწყობილობა ფეკალური მასისა და წყლის ჩასადენად საპირფარეოში. ჩამრეცხი სისტემა შეიძლება იყოს ავტომატური ან ნახევრადავტომატური. როგორც წესი, ამზადებენ სანტექნიკური კერამიკისაგან (ნახ. 1). ძირითადი კონსტრუქციული ნაწილებია: ჯამი, ჩამრეცხი ავზი და საჯდომი. არსებობს უ. ჩამრეცხი ავზის გარეშეც, რომლის მოვალეობას ასრულებს ჩამრეცხი ონკანი.

ნახ. 1

უნიფიკაცია (ლათ. unus ერთი და facio ვაკეთებ) – გაერთიანება; ერთიანი ნორმების შემუშავება; გაერთიანება.

უნიფიცირებული ნაკეთობა – ნაკეთობა, მიღებული უნიფიკაციის შედეგად ხარისხობრივად ახალ მდგომარეობაში, რომელიც გამოიყენება ორ ან მეტ კონსტრუქციაში. ის უზრუნველყოფს ურთიერთ შეცვლადობას მანქანების კონსტრუქციულ-უნიფიცირებული რიგის ზღვრებში, ოჯახში ან სისტემაში. მანქანების (კვანძების) კონსტრუქციულ-უნიფიცირებული რიგი არის ერთი და იმავე ან მომიჯნავე ფუნქციური დანიშნულების მანქანების (კვანძების) ერთობლიობა, რომელიც ქმნის ოპტიმალურ ტიპურ ზომათა რიგს, აგებულს მანქანის ძირითადი კვანძებისა და აგრეგატების კონსტრუქციულ მსგავსებაზე. კონსტრუქციულ-უნიფიცირებული მანქანების ოჯახი არის საბაზო მანქანის (ან რამდენიმე საბაზო მანქანის) და ყველა ერთი და იმავე ზომისა და ერთნაირი ან განსხვავებული ფუნქციური დანიშნულების მოდიფიკაციების ერთობლიობა, რომლებსაც აერთიანებთ მთავარი პარამეტრის ერთი მნიშვნელობა, რაც უზრუნველყოფს ამ ოჯახის მანქანების ძირითადი კვანძებისა და აგრეგატების მაღალ უნიფიკაციას.

უნიფლექსი – რულონური საბურულე და ჰიდროსაიზოლაციო მასალა პოლიეთერის ან მინაბოჭკოს საფუძველზე, რომელიც ორივე მხრიდან გაჟღენთილია ბიტუმ-პოლიმერული შემკვრელით. უ. მიეკუთვნება ბიზნეს-კლასის იდეალურ მასალას ნებისმიერი სახის თანამედროვე სამშენებლო კონსტრუქციებისა და სახურავების ჰიდროიზოლაციისათვის. მასალა პირის მხრიდან დაფარულია ქვიშის მოყრით, ხოლო ქვედა მხრიდან – პოლიმერული აფსკით. გამოიყენება ბურულის ხალიჩის ზედა ფენის მოსაწყობად, ხოლო თუ მასალა ორივე მხრიდან დაფარულია პოლიმერული აფსკით – რულონის ხალიჩის ქვედა ფენის მოსაწყობად, აგრეთვე სხვადასხვა კონსტრუქციებისა და ნაგებობების ჰიდროიზოლაციისათვის. მისი ძირითადი მწარმოებელია რუსული კომპანია "ტექნონიკოლი". ძველი ბურულის მოუხსნელად სახურავის რემონტის დროს გამოიყენება უნიფლექსი ბენტი (ნახ. 1). ის არის ულპობ პოლიეთერის ან მინაბოჭკოს ქსოვილის

ნახ. 1

საფუძველზე დამზადებული რულონური მასალა, რომლის საფუძვლის ორივე მხარეზე დატანილია ბიტუმ-პოლიმერის შემკვრელი. უნიკალური რელიეფის გამო, ძველ და ახალ ფენებს შორის რჩება ბურულის სასუნთქი არხები, რაც გამოორიცხავს საჰაერო ბუმტების გაჩენას და ზედაპირი მიიღება სწორი, ტალღების გარეშე.

უნჯუფა – ძვ. თბილი სახლი.

ურასა – იაკუტების საცხოვრებელი სახლის სახეობა, რომლის ჩონჩხს წარმოადგენს მიწაში ჩაფლული ბოძების რიგი, ზემოდან შეკრული ხის ქერქით.

ურბანიზაცია (ფრანგ. urbanisation<ლათ. urbanus საქალაქო<urbs ქალაქი) – სოფლის მაცხოვრებელთა მიგრაცია დიდ ქალაქებში.

ურბანიზმი (ფრანგ. urbsnisme<ლათ. urbs ქალაქი) – თეორია, რომელიც ქადაქებს მატერიალური და სულიერი კულტურის თავმოყრას დიდ ქალაქებში და ქალაქის შემდგომ განვითარებას.

ურბანისტი – ურბანიზმის მიმდევარი.

ურბანისტიკა – არქიტექტურის დარგი, რომლის საქმეა თანამედროვე დიდი ქალაქების დაპროექტება და მშენებლობა.

ურბანული განახლება (ინგლ. Urban Renewal, ან Urban Regeneration) – სახელმწიფო პროგრამა აშშ-სა და მრავალ სხვა განვითარებულ ქვეყანაში, რომელიც მიზნად ისახავს მჭიდროდ დასახლებული ქალაქური უბნების გადახალისებას. ეს პროცესი 1940-იან წლებში დაიწყო და დღემდე გრძელდება. მას მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს ქალაქის ზოგად იერზე. ეს მექანიზმები გადამწყვეტ როლს ასრულებს მსოფლიოს ქალაქების ისტორიასა და დემოგრაფიაზე. უ. გ. ითვალისწინებს მცირე თუ დიდი წარმოებების დანგრევას, ადამიანთა გადასახლებას და უძრავი ქონების ნაციონალიზაციას, დაკნინებული საცხოვრებელი უბნების, კომერციული და ინდუსტრიული კვარტლების გადახალისების აუცილებლობას და სხვ.

ურდული – 1. საკვალთი, საგდული, რაზა; კარის საკეტი ძელაკი ან ლითონის ღერო; 2. კარის ან ჭიშკრის შიგნიდან დასაკეტი მოწყობილობა (ნახ. 1).

ნახ. 1

ურელსო ტრანსპორტი – პერიოდული მოქმედების სატრანსპორტო მანქანა, რომელიც გადაადგილდება რელსების გარეშე. პირობითად უ. ტ. შეიძლება იყოს შიდასაამქრო (ტვირთების გადატანა საამქროს, საწყობის ტერიტორიაზე, დასატვირთ-გადმოსატვირთ მოედნებზე და ა.შ.) და შიდასაქარხნო (ტვირთების გადატანა ქარხნის ტერიტორიაზე საამქროებს შორის, დასატვირთ და გადმოსატვირთ პუნქტებს შორის, კარიერებიდან საამქროებამდე და ა.შ.). უ. ტ. მოძრავ შემადგენლობებს მიეკუთვნება: ხელისა და თვითმავალი ურიკები, სატვირთო მოტოროლერები, ელექტრო- და ავტოსატვირთელები, ავტოსაწევრები მისაბმელით, თვითსაცლელი ავტომობილები, მიწასაზიდი ავტომობილები, ელექტრო ავტოსაწევრები დისტანციური მართვით, დიზელ-ტრალერმზიდები და სხვ.

ურთიერთმოქმედება – 1. ურთიერთზე, ერთმანეთზე მოქმედება, ზეგავლენა; 2. ერთობლივი, შეთანხმებული მოქმედება.

ურთიერთშეცვლადობა – ერთი და იმავე ნაკეთობის (დეტალის, საამწყობო ერთეულის) თვისება, რომელიც აწყობის პროცესში მისი დაყენების ან შეცვლის საშუალებას იძლევა წინასწარი მორგების გარეშე, მუშაობისადმი მოთხოვნების დაცვით. უ. საფუძველია ნაკეთობის (დეტალის, საამწყობო ერთეულის) ზომებისა და სხვა პარამეტრების დაშვებათა რაციონალური სისტემა. ის წარმოების სპეციალიზაციისა და კოოპერირების საშუალებას იძლევა.

ურთიერთშეწონილი ფასი – მოთხოვნისა და მიწოდების გაწონასწორების შედეგი, როდესაც საქონლის რაოდენობა, რომლის შეძენა სურს მყიდველს, შეესაბამება მის იმ რაოდენობას, რომელსაც გამყიდველი სთავაზობს ბაზარს, ანუ უ. ფ. ისეთი დონის ფასია, როდესაც მოთხოვნის მოცულობა შეესაბამება მიწოდების მოცულობას.

ურთხელი (უთხოვარი) (ლათ. Taxus) – ფოთლოვანი მცენარეების ურთხლისებრთა ოჯახის წარმომადგენელი მოწითალო-მოყავისფრო თხელი ქერქით (ნახ. 1). სიმაღლეში იზრდება 28 მ-მდე, იზრდება ძალიან ნელა, მაგრამ ხასიათდება სიცოცხლის დიდი ხანგრძლივობით. ხის მაქსიმალური დაფიქსირებული დიამეტრია 4 მეტრი. ქერქისგან ხდიან წებოს. არსებობს ლამაზი ლეგენდა, უთხოვრის შესახებ, რომელიც თამარ მეფეს სახელთან არის დაკავშირებული: ერთ გლეხს ხეივანი გაუშენებია და თამარ მეფის ხე მოსწონებია, უთხოვია მისთვის ეჭუქებინა, მაგრამ თამარ მეფეს უარი უთქვამს, ამიტომაც ამ ხეს უთხოვარი დაერქვა.

ნახ. 1

ნახ. 1

ურიგელო კონსტრუქციული სქემა – სისტემა, რომელსაც არ აქვს რიგელები და გადახურვა მუშაობს როგორც ფილა, დაყრდნობილი ცალკეულ კოლონებზე (ნახ. 1).

ნახ. 1

ურთიკა – 1. მანქანის ან მექანიზმის კვანძი, რომელიც ჩვეულებრივ გადაადგილდება ბორბლებზე (გოგოლაჭებზე). დანიშნულების მიხედვით არსებობს ურთიკის სახეები: აკუმულატორიანი, ამწის, არათვითმავალი, გადამწოდი, გადასაადგილებელი, გასაწყობი, თვითმავალი, დაკიდებული, ლიანდაგსაზომი, მოძრავი, მუხლოუხა, ორთვალა და ორღერძა, პლატფორმიანი (ნახ. 1), სატვირთო,

სატრანსპორტო, ჩამომყრელი, ხელისა და სხვ. სავალი ურიკებით არის აღჭურვილი ბეტონდამგებები რკ.ბ.-ის ნაკეთობათა წარმოებაში, გადამწოდი ურიკა-მზიდგავეებით – საყალიბე საამქროებში. გადამწოდი ურიკებია გამოყენებული აგურის დამწყობ-განმტვირთავ და ტრანსპორტირების მოწყობილობებში; 2. ურმის მსგავსი თვლებიანი მომცრო საზიდარი (მაზიდა), რომელსაც ამოდრავებენ ხელით, რამეზე მიზმით ამ მასზე დადგმული ძრავით.

ურნა (ლათ. urna<urceus დოქი, კოკა, თუნგი) – 1. კრემაციუმილი მიცვალებულის ნეშტის შესანახი კერამიკული, ქვის, იშვიათად – ლითონის ჭურჭელი; 2. ლარნაკი; სითხის შესანახი კერამიკული ან ლითონის ჭურჭელი ანტიკურ რომში; 3. საყოფაცხოვრებო ნაგვის მოსათავსებელი ჭურჭელი (ნახ. 1); 4. სპეციალური ყუთი, რომელსაც აქვს ჭრილი ბიულეტენების ჩასაყრელად ფარული კენჭისყრის დროს.

ნახ. 1

ურნალი – 1. სამშენებლო მანქანა სახიმინჯე უროს ან ვიბროჩამსობის ჩამოსაკიდად და მიმმართველად, ჩასმისას ხიმინჯის მოსაჭიმად, ასაწევად და მიმმართველად (ნახ. 1). უ. არის ელექტრული, დიზელის, მარტივი, უნივერსალური, თვითმავალი, არათვითმავალი. უ. შედგება მიმმართველი ანმისაგან ხიმინჯისა და უროსათვის; ტვირთამწევი მექანიზმისაგან უროსა და ხიმინჯის ასაწევად; ჩარჩოსაგან, რომელზეც მონტაჟდება ყველა მექანიზმი; სავალი მექანიზმისაგან თვითმავალი ურნალებისათვის; 2. სამთოტექნიკური ნაგებობა, რომელიც უშუალოდ შახტის თავზეა აღმართული. გამოიყენება შახტიდან მადნეულის ამოსაღებად და სატრანსპორტო საშუალებებში ჩასატვირთად. ის შეიძლება იყოს დროებითი (ასაწყობ-დასაშლელი) და მუდმივი მოქმედების (სტაციონალური); მისი დამზადებისათვის ძირითადად ხისა და ფოლადის კონსტრუქციები გამოიყენება; 3. დანადგარი, რომლის მეშვეობით ხდება მსხვილი ლითონის ჯართის დამსხვრევა; 4. მოწყობილობა დარტყმითი მექანიკური გამოცდებისთვის.

ნახ. 1

ურო (ვარიოზი) (ინგლ. hammer<ძვ. სკანდ. hamarr ქვის ინსტრუმენტი) – 1. დიდი ჩაქუჩი (ნახ. 1); 2. ლითონის ნამზადების სამჭედლო მანქანა, რომელიც მუშაობს ვარდნილი ნაწილის დარტყმის მეშვეობით. არსებობს უ. ჭედვის (ნახ. 2. სამჭედლო ურო), მოცულობითი და ფურცლოვანი შტამპვისათვის. ამძრავის მიხედვით უ. არის ორთქლჰაეროვანი, რომელიც მოქმედებს ორთქლის ან შეკუმშული ჰაერისაგან; პნევმატიკური, რომელიც მოქმედებს ჰაერის შეკუმშვა-გაჯერების ხარჯზე; მექანიკური, რომლის მოძრავი ნაწილები მექანიკურად არის დაკავშირებული ძრავთან; ჰიდრავლიკური, რომლებიც მოძრაობაში მოიყვანება მაღალი წნევის სითხის დაწნევითა და სხვ. მუშაობის ხერხის მიხედვით განასხვავებენ მარტივ (ვარდნილი ურიკა) და ორმაგი მოქმედების უ. (უფრო ხშირად გამოიყენება), როდესაც ვარდნილი ნაწილებს დამატებით აჩქარებას ანიჭებენ. არსებობს უ. შახტის გარეშე, რომელსაც აქვს ერთმანეთის შემხვედრად თანაბარი სიჩქარით მოძრავი კინემატიკურად დაკავშირებული კუტი, რის შედეგადაც დარტყმის ენერჯია არ გადაეცემა საძირკველს. სულ უფრო მეტ

გავრცელებას პოულობს მაღალი სიჩქარის უ., რომელთა კუტის სიჩქარე აღწევს 25 მ/წმ (ჩვეულებრივ უ. კუტის სიჩქარეა 3-6 მ/წმ); 3. 7,26 კგ წონის სფერული სატყორცნელი სასპორტო იარაღი (ნახ. 3).

ნახ. 1

ნახ. 2

ნახ. 3

უსადენო დამცავი სისტემა – სისტემა ან სისტემის ნაწილი, რომელსაც შეუძლია შეტყობინების მიღება-გაცემა სადენის გარეშე.

უსადენო ლოკალური ქსელი (კომპ.) [ინგლ. Wireless Local Area Network (WLAN)] – უსადენო კომპიუტერული ქსელი, რომელიც აკავშირებს მოწყობილობებს ერთი ან რამდენიმე მიმდებარე შენობის ფარგლებში სხვადასხვა რესურსის განაწილებისა და მონაცემთა გაცვლის მიზნით.

უსადენო წვდომის წერტილი (კომპ.) (ინგლ. wireless access point) – კომპიუტერულ ქსელში უმეტესად სადენით ჩართული მოწყობილობა, რომლის საშუალებითაც კომპიუტერები, მობილური ტელეფონები, სათამაშო კონსოლები და სხვ. შესაბამისი აპარატურული საშუალებებით უსადენოდ უკავშირდება იმავე ქსელს.

უსასრულო – საზღვრების არარსებობა და საგნის რაოდენობრივ და თვისებრივ მახასიათებელთა უსაზღვრობა. შემეცნების პროცესში უსასრულო ობიექტების აზრობრივი განხილვა არის გარკვეული აბსტრაქცია, რადგან უსასრულობა არ შეიძლება იყოს ემპირიულად განცდადი. ლოგიკასა და სიმრავლეთა თეორიაში უსასრულოს ცნება მოდელირდება უსასრულო სიმრავლეთა ცნებით.

უსასრულობა – ადამიანური აზროვნების კატეგორია, რომელიც გამოიყენება უსაზღვრო, ამოუწურავი საგნებისა და მოვლენების დასახასიათებლად, რომელთათვისაც შეუძლებელია საზღვრისა და ზომის რაოდენობრიობის მითითება. ხშირად გვხვდება მათემატიკასა და ფიზიკაში, და აღნიშნავს მახასიათებელს საზღვრის ან დაბოლოების გარეშე. მათემატიკის სხვადასხვა დარგში წარმოიშვა სასრულის საპირისპიროდ.

უსასრულოდ დიდი – ცვლადი სიდიდე, რომელიც მოცემულ პროცესში ცვლილებისას ხდება და რჩება აბსოლუტური სიდიდით მეტი ნებისმიერ წინასწარ დასახელებულ რიცხვზე.

უსასრულოდ მცირე – ცვლადი სიდიდე, რომელიც მოცემულ პროცესში ცვლილებისას ხდება და რჩება აბსოლუტური სიდიდით ნაკლები ნებისმიერ წინასწარ დასახელებულ რიცხვზე.

უსასრულოდ მცირე გალუნვა – ცნება, რომელიც პირველად წარმოიშვა სამგანზომილებიან ევკლიდურ სივრცეში S ზედაპირის დეფორმაციის აღწერისას, რომლის დროსაც S ზედაპირზე წირის სიგრძის ცვლილება წარმოადგენს უფრო დაბალი რიგის მცირე სიდიდეს, ვიდრე ამ წირის წერტილებს შორის სივრცითი მანძილის ცვლილება.

უსასრულოდ მცირე სიდიდე – ცვლადი სიდიდე, რომლის ზღვარი ნულის ტოლია. უ. მ. ს. მათემატიკური ანალიზის ძირითადი ცნებაა, რომელიც გამოიყენება უფრო რთული ცვლადი სიდიდეების შესასწავლად.

უსაფეხურო გადაცემა – გადაცემის თანაფარდობის (რიცხვის) მდოვრედ შეცვლის მექანიზმი, რომელიც შეიძლება იყოს მექანიკური, ელექტრული და ჰიდრავლიკური. შედარებით ფართოდაა გავრცელებული მექანიკური უსაფეხურო გადაცემა: ფრიქციული – დრეკადი ელემენტით (სოლური ღვედი ან სპეციალური ჯაჭვი) და გასაწევი კონუსური ბორბლებით, ხისტი რგოლებით (გორგოლაჭებით, ჯამებით), შუალედური ბურთულებითა (სფეროებით) და სხვ. მექანიკურ და ჰიდრავლიკურ უ. გ. ვარიატორებს უწოდებენ.

უსაფრთხოება – 1. მოღვაწეობის მდგომარეობა, რომლის დროსაც გამორიცხულია საშიშროების გამოვლენა. უ. განსაზღვრავს იმის თავდაჯერებულობას, რომ არსებული საფრთხეები არ გამოიწვევს ზიანს. სამუშაო ადგილი შეიძლება ჩაითვალოს უსაფრთხოდ, თუ იქ წარმოქმნილი რისკები წინასწარაა გამოვლენილი და შეფასებული; 2. დაცვის ობიექტის მდგომარეობა, რომლის დროსაც მასზე ნითიერებების, ენერგიებისა და ინფორმაციების ყველა ნაკადის ზემოქმედება მაქსიმალურ დასაშვებ მნიშვნელობას არ აღემატება; 3. შინაგანი და გარეგანი საფრთხეებისგან პიროვნების, საზოგადოებისა და სახელმწიფოს სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი ინტერესების დაცულობა. უ. ნიშნავს არა მარტო საფრთხეებისგან სოციუმის რეალურ დაცულობას, არამედ ნებისმიერ პირობებში მის სტაბილურ განვითარებას; 4. უბედური შემთხვევების ავარიებისა და კატასტროფების არასასურველი შედეგებისაგან ადამიანის, გარემოს, სამრეწველო ობიექტებისა და მატერიალური ფასეულობების დაცული მდგომარეობა. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის მიხედვით ტერმინ „უსაფრთხოებას“ საფუძვლად უდევს ტერმინი „საფრთხე“, რომელიც ამავე ლექსიკონში განმარტებულია, როგორც საშიში, სახიფათო რამე, ხიფათი, საშიშროება. არსებობს უსაფრთხოების სახეები: ბიომეტრული, ბირთვული, ვირუსული, ელექტრო, ინფორმაციული, მეტეოროლოგიური, მშენებლობის, რადიაციული, საგზაო, საველე, საზღვაო, სანიტარული, სარკინიგზო, სატრანსპორტო, საწარმოო, სახანძრო, საჰაერო, ტექნოგენური, ფრენის, შრომის დაცვისა და სხვ.

უსაფრთხოება ბუნებრივი – ღონისძიებათა სისტემა, რომელიც მიმართულია ადამიანისა და გარემო ობიექტების დასაცავად ისეთი ბუნებრივი ფაქტორებისაგან, როგორცაა ხანძარი, წყალდიდობა, მიწისძვრა, ზვავი, მეწყერი, ღვარცოფი, ქარიშხალი და ა.შ.

უსაფრთხოება ეკოლოგიური – პიროვნების, საზოგადოებისა და სახელმწიფოს სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი ინტერესების დაცულობა საფრთხეებისაგან, რომლებიც წარმოიქმნება გარემოზე ანთროპოგენული ან სხვა ზემოქმედების შედეგად.

უსაფრთხოება შრომის – შრომის პირობების მდგომარეობა, რომლის დროსაც მომუშავეზე არ მოქმედებს საშიში და მავნე ფაქტორები.

უსაფრთხოების არქიტექტურა – უსაფრთხოებას მიკუთვნებული ობიექტებისა და მონაწილეების არქიტექტურა, აგრეთვე, ინფორმაციისა და ნაკადების სრული უმრავლესობა უსაფრთხოების მახასიათებლების რეალიზაციის მიმართ.

უსაფრთხოების დეკლარაცია – დეკლარაცია, რომელშიც ასახულია სამრეწველო ობიექტის საფრთხეთა ხასიათი და მასშტაბი, რომელიც წარმოიქმნება საწარმოო საქმიანობის პროცესში, აგრეთვე სამრეწველო უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მიზნით შემუშავებული ორგანიზაციულ, ტექნიკურ და ტექნოლოგიურ ღონისძიებათა კომპლექსი და ტექნოგენურ საგანგებო სიტუაციაში მოქმედებისათვის მზადყოფნა. დეკლარაცია უნდა შემუშავდეს როგორც მოქმედი, ისე დაპროექტების სტადიაზე მყოფი საწარმოსათვის.

უსაფრთხოების ნიშანი – გარკვეული სიდიდისა და ფერის ფირფიტა ტექსტით ან გამოსახულებით: ამკრძალავი, მაფრთხილებელი, მაჩვენებელი.

უსაფრთხოების სისტემა – ორგანიზაციული და ტექნიკური ზომების კომპლექსი, რომელიც განკუთვნილია როგორც შიგნიდან, ისე გარედან ნებისმიერი უარყოფითი ზემოქმედებისგან დასაცავად.

უსაფრთხოების სისტემის ტექნიკური საშუალებები – ტექნიკურ გადაწყვეტილებათა და მოწყობილობათა კომპლექსი, რომელიც უზრუნველყოფს დასაცავი ობიექტის კონტროლს. თანამედროვე უსაფრთხოების სისტემები ესაა მაღალტექნოლოგიური პროგრამულ-სააპარატო კომპლექსები, რომლებიც მოიცავენ თვალთვალის, პერიმეტრის დაცვის, სახანძრო და დამცავი სიგნალიზაციის სისტემებს, ასევე, დაშვების მართვისა და კონტროლის სისტემებს და სხვ.

უსაფრთხოების ტექნიკა – ორგანიზაციული ღონისძიებებისა და ტექნიკური საშუალებების სისტემა, რომლის მიზანია საშიში საწარმოო ფაქტორების ზემოქმედების თავიდან აცილება. უ. ტ. იგულისხმება: საწარმოო მოწყობილობების, პროცესების უსაფრთხოება; საწარმოში ახალი მანქანების, მექანიზმების, ინსტრუმენტების, შემოღობვითი და მახლოკირებელი სისტემების, ავტომატური სიგნალიზაციის, კომპიუტერული სისტემების დანერგვა და სხვ.

უსახო – სადა ზედაპირის მქონე, რაზედაც არაფერი არ არის გამოსახული.

უსწორმასწორო – არასწორი, მრუდე, უთანასწორო, ოღროჩოღრო.

უსწორო – იხ. უსწორმასწორო.

უტილი (ლათ. utilis გამოსადეგი) – მოუჭიქავი გამომწვარი ნაკეთობა კერამიკულ წარმოებაში.

უტილიზაცია (ინგლ. utilization<ლათ. utilis სასარგებლო) – 1. რაიმეს სასარგებლოდ გამოყენება (მაგ., ნარჩენების უტილიზაცია); 2. ძირითადი ნედლეულის ნარჩენების კვლავ სასარგებლოდ გამოყენების პროცესი, რომელიც საშუალებას იძლევა უვარგისი ნარჩენებიდან კვლავ მივიღოთ სახალო მეურნეობისათვის გამოსაყენებელი ნედლეული, მასალა, ენერჯია, ნაკეთობა და სხვ. ასეთებია: ქალაღი, მუყაო, გაზეთი, ქსოვილი, შესაფუთი მასალები, მინისტარა, მინამჰალერი, აგური, ბეტონი, მინა, ლითონები, ქიმიური რეაქტივები, ბიტუმი, ზეთი, ასფალტი, სხვადასხვა სახის პლასტმასი (პოლიეთილენტერეფტალატი,

პოლივინილქლორიდი, პოლიეთილენი, პოლისტირენი და ა.შ.), ავტომობილის საბურავი, რეზინა, ჩამდინარი წყლები, აკუმულატორი, მავთული, მექანიკური და ელექტროხელსაწყო, ტანსაცმელი, ფეხსაცმელი, ავეჯი, ბიოგაზი და სხვ.

უტილიტარული (ლათ. utilitas სარგებლობა) – პრაქტიკული, გამოყენებითი.

უტოლობა – მათემ. ტერმინი, რომელიც მიგვანიშნებს, რომ ესა თუ ის სიდიდე მეტია (>) ან ნაკლებია (<) მეორეზე.

უტყეო მიწა – სპეციალური სამეურნეო დანიშნულების სავარგულები და მიწა, უვარგისი ტყის გასაშენებლად ან ვარგისი სამელიორაციო ღონისძიებების ჩატარების შემდეგ.

უფლება აქცესორული – უფლება, რომელიც ისეა დაკავშირებული სხვა უფლებასთან, რომ მის გარეშე არ შეიძლება ის არსებობდეს (მაგ., იპოთეკის უფლება აქცესორული უფლებაა ვალის მოთხოვნის უფლებასთან მიმართებაში).

უფლებრივი ზონირება – ქვეყნის კანონმდებლობით დადგენილი დასახლებათა ტერიტორიების ცალკეული ზონებისათვის სივრცით-ტერიტორიული განვითარების პირობების დადგენა.

უფლისციხე (ინგლ. Uflistsikhe) – კლდეში ნაკვეთი ქალაქი, კავკასიის ერთ-ერთი უძველესი დასახლება და საქალაქო ცენტრი. მდებარეობს შიდა ქართლის მხარეში, გორის მუნიციპალიტეტში, ქ. გორის აღმოსავლეთით 10 კმ-ში, სოფელ ქვახვრელის ჩრდილოეთით, მდინარე მტკვრის მარცხენა ნაპირას (ნახ. 1. უფლისციხის ადგილმდებარეობის რუკა; ნახ. 2. პანორამული ხედი; ნახ. 3. საერთო ხედი). კომპლექსში შემავალი ნაგებობებია: დიდი კლდეკარი (გრძელი ნაგებობა ანუ გვირაბი), მცირე კლდეკარი, დასავლეთის ეკლესია, ეზოიანი და ერდოიანი სახლები, ერთსვეტიანი (ნახ. 4) და კესონებიანი (ნახ. 5) დარბაზები, კოხტა სახლი, მაღალტახტიანი ოთახის კომპლექსი, მთავარი ქუჩის თავში მდებარე ნაგებობა, მიუვალი ნაგებობა, სადა ოთახი, ორსვეტიანი და ოთხსვეტიანი (ნახ. 6) დარბაზების (მთავარი ტაძრის) კომპლექსი, უფლისწულის ეკლესია (ნახ. 7; ნახ. 8), ქარაფისპირა სახლი, ქუჩისპირა ბაქანი, შეწყვილებულ კოჭებიანი დარბაზი, წითელი ოთახის კომპლექსი, მაგისტრალური და დამხმარე გზების სისტემა, წყალსაწრეტი არხების ქსელი,

ნახ. 1

ეკლესია და სხვ. უ. წერილობით წყაროებში პირველად VII საუკუნეში იხსენიება, თუმცა ნაქალაქარში დაცულია არქეოლოგიურ და ხუროთმოძღვრულ ძეგლთა ჯგუფი, რომელთაგან უძველესი ადრინდელი ბრინჯაოს ხანისაა და მტკვარ-არაქსის კულტურის წრეს განეკუთვნება. ძვ. წ. I ათასწლეულის I ნახევრიდან იქმნებოდა უ. ხუროთმოძღვრული კომპლექსი, რომლის ძირითადი ნაწილი უმთავრესად გამოკვეთილია ადრინდელ ანტიკურ ხანაში (ძვ. წ. VI-IV საუკუნეები), როცა იგი შიდა ქართლის ერთ-ერთი უძლიერესი პოლიტიკური, ეკონომიკური, კულტურული ცენტრი და დიდხანს სამეფო ქალაქიც იყო. ძვ. წ. II-I სს. უ. ტიპური ელინისტური ქალაქია თავისი ციტადელით, ქალაქით, საგარეუბნო

სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებით, სოციალური იერით, ვაჭრობით, ხელოსნობით და ა.შ. IV ს.

30-იან წლებში საქართველოში ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადების შემდეგ, უ. საქალაქო ცხოვრება დაქვეითდა, მაგრამ ფეოდალურ ხანაში იგი მაინც უძლიერეს ციხესიმაგრედ ითვლებოდა. VIII ს. ქართლის ქალაქებს შორის ერთ-ერთი უპირველესი ფორპოსტი იყო საქართველოს არაბებისგან განთავისუფლებისათვის ბრძოლაში. IX-X სს.

ნახ. 2

ციხე-ქალაქი პოლიტიკური მოვლენების ცენტრში მოექცა. იგი ხელიდან ხელში გადადიოდა. მის დასაუფლებლად იბრძოდნენ ქართველი ბაგრატიონები, ტაო-კლარჯეთისა და სომხეთის მეფეები, აფხაზეთისა და კახეთის მთავრები, არაბი სარდლები. ფეოდალური საქართველოს გაერთიანების შემდეგ, ერთი პერიოდი, უფლისციხე

საქართველოს პირველი მეფის, ბაგრატ III-ის რეზიდენცია გახდა და იქ შიდა ქართლის მმართველად, რამდენიმე წლის განმავლობაში, დედამისი, გურანდუხტ დედოფალი იჯდა. მონღოლების მრავალგზისი შემოსევების (XIII ს. პირველი ნახევარი) შედეგად უ. ძლიერ დაზიანდა, ხოლო XV ს. საბოლოოდ დაეცა და გვიანდელ ფეოდალურ ხანაში დაიცალა მოსახლეობისგან.

ნახ. 3

უფლისციხე გამოკვეთილია კვერნაქის ქედის სამხრეთ ფერდობზე ქვიშაქვის მასივში და მისი საერთო ფართობი 9,5 ჰექტარია. უშუალოდ კლდეში ნაკვეთი კომპლექსი მიეკუთვნება შუა საუკუნეებს. შედარებით უკეთაა დაცული შიდა ქალაქი (ფართობი 4 ჰა), რომელიც მთელი ძეგლის კომპოზიციურ ცენტრს წარმოადგენს. იგი დასავლეთი და სამხრეთი მხრიდან

ბუნებრივადაა დაცული. აღმოსავლეთი და ჩრდილოეთი მხრიდან კი შემოვლებული ჰქონდა კლდეში გაჭრილი დიდი თხრილი, რომელსაც შიგა მხარეს ოთხკუთხაკომკებიანი განიერი

ნახ. 4

კედელი მიუყვებოდა. ქალაქი დასერილია კლდეში ნაკვეთი ქუჩების ქსელით, მათგან ერთი მაგისტრალურია, ხოლო დანარჩენი – გვერდითი, რომელთა გაყოლებით სხვადასხვა დანიშნულების მრავალი ხუროთმოძღვრული კომპლექსი, დარბაზი და ნაგებობაა შემორჩენილი. გამოქვაბულები განლაგებულია ცალკე ჯგუფებად, ზოგი ერთმანეთთან დაკავშირებულია ფართო გასასვლელებითა და გზა-ბილიკებით. ქალაქის ზედა ნაწილში განლაგებული დარბაზების კომპლექსიდან

აღსანიშნავია კლდეში ნაკვეთი დიდი დარბაზი, რომლის ნახევარწრიული კამარა დამუშავებულია კლდეშივე ნაკვეთი რვაკუთხა კესონებით (ნახ. 5).

კლდეში ნაკვეთი საცხოვრებელი და საზოგადო დანიშნულების სათავსები ტერასებადაა განლაგებული. ქალაქს შემოვლებული ჰქონდა მძლავრი ქვის გალავანი რამდენიმე შესასვლელით. ჩრდილოეთით მდებარე მთავარი შესასვლელი (დიდი კლდეკარი) წარმოადგენს კლდეში ამოკვეთილ თავგახსნილ გვირაბს (სიგრძე 150 მ, სიგანე 2,5 მ, სიმაღლე 10 მ-მდე). თარიღდება ძვ. ს. IV-III საუკუნეებით. ის იყო უძველესი სავაჭრო-სატრანსპორტო გზა, რომელიც შავი ზღვისა და კასპიის ზღვის აუზებს ერთმანეთთან აკავშირებდა. ქალაქის სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილში მდებარეობს მცირე კლდეკარი, რომელიც მთლიანად კლდეშია ჩაკვეთილი (სიგრძე 60 მ, სიგანე 1,5 მ) და წარმოადგენს შიდა ქალაქში ძირითად შესასვლელს. არსებობდა აგრეთვე, სამხრეთით მდებარე, საიდუმლო გვირაბი (პოტერნა) დიამეტრით 3 მ, რომელიც მდ. მტკვრის ნაპირზე ჩადიოდა.

ნახ. 5

შიდა ქალაქის შუა უბანში, ამალღებული კლდის მასივზე მდებარეობს აგურით ნაშენი უფლისწულის ეკლესია (სამეკლესიოანი ბაზილიკა) გეგმაში ზომებით 18,5x13,8 მ, რომელიც

ნახ. 6

სტილისტიკური ნიშნებით IX-X საუკუნეებს მიეკუთვნება. იგი თითქმის თავდაპირველი სახითაა შემონახული (ნახ. 7). დაგეგმარების მხრივ აღსანიშნავია დაახლოებით ერთი სქემით განლაგებული კომპლექსები: ეზო, წინიდან პორტალის მსგავსი ღია სადგომი, სიღრმეში კი სიგრძივი (თუ ერთი ან ორი ოთახია) ან სიგრძივი და განივი ღერძების მიხედვით (თუ ოთახთა რაოდენობა მეტია) დაჯგუფებული ოთახები. ეს კომპლექსები თავისი სტრუქტურებით ვანის ქვაბებს ენათესავება.

უფლისციხესა და მის ცივილიზაციაზე გარკვეულ წარმოდგენას გვაძლევს არქეოლოგიური გათხრებით გამოვლენილი არტეფაქტები: გვიანდელი ბრინჯაოსა და ადრინდელი რკინის ხანის წარმართული სალოცავის ნანგრევები ყათლანიხევის ბორცვზე, კლდეში ნაკვეთი საწნახლები, მარნები, ვაზის სასხლავი დანები,

ნახ. 7

ნახ. 8

ბრინჯაოსა და კაჟის ნამგლები, ანტიკური კერამიკული მილები, რიტუალური დანიშნულების ნივთები, ოქროს, ვერცხლის, რკინის, ძვლის, ქვის, თიხის სამკაულები და სამშვენისები, ქანდაკებები, რკინის სახნისები, კევრები, ყურძნის მარცვლის წიპწები და ა.შ. ხელოსნური ნაწარმის სიმრავლით, მრავალფეროვნებითა და მხატვრული სინატივით უფლისციხე ძველი დროის ხელოსნური წარმოების მნიშვნელოვან ცენტრად ითვლება. ამჟამად, უფლისციხის კომპლექსი საქართველოს ისტორიულ-არქიტექტურულ მუზეუმ-ნაკრძალს წარმოადგენს.

უფორმო – რასაც გარკვეული ფორმა არ აქვს; რაც ფორმას არ შეესაბამება.

უფსკრული – 1. მეტისმეტად ღრმა, თვალჩაუწვდენი ხევი, ხრამი; 2. გადატ. დიდი ხიფათი, ფათერაკი, დაღუპვა; შეურიგებელი უთანხმოება.

უქიმერიონი – 1. VI საუკუნის ისტორიული ციხე-სიმაგრე დასავლეთ საქართველოში, ეგრისის სამეფოს მნიშვნელოვანი თავდაცვითი ნაგებობა; 2. გორა ქუთაისში სადაც დგას ბაგრატის ტაძარი.

უცვლელი სისტემა – მექანიკური სისტემა, რომელშიც ცალკეულ ნივთიერ წერტილებს შორის მანძილი უცვლელი რჩება.

უძრავი ნივთი – მიწის ნაკვეთი მასზე არსებული შენობა-ნაგებობით ან მის გარეშე, შენობა-ნაგებობა (მშენებარე, აშენებული ან დანგრეული), შენობა-ნაგებობის ერთეული (მშენებარე, აშენებული ან დანგრეული) და ხაზობრივი ნაგებობა.

უძრავი საყრდენი – საყრდენი, რომელიც ახორციელებს სხეულის ერთ წერტილში უძრავად ჩამაგრებას.

უძრავი ქონება – უძრავ ქონებაზე მიკუთვნებადობის ძირითად კრიტერიუმს წარმოადგენს ობიექტის მტკიცე კავშირი მიწასთან და მისი გადაადგილებადობის შეუძლებლობა დიდი მატერიალური დანახარჯების გარეშე. მას მიეკუთვნება: შენობები, ნაგებობები და დაუმთავრებელი მშენებლობები. მშენებლობა უძრავ ქონებად რეგისტრაციის დროს ფიქსირდება როგორც შენობა. უძრავი ქონების რეგისტრაციისას კი აუცილებელია გათვალისწინებული იქნას ობიექტის ტექნიკური (მაგ., მონტაჟი სპეციალურ საძირკველთან, სტაციონალური კომუნიკაციების მიყვანა, მშენებლობის კაპიტალურობა, ნულოვანი ციკლის სამუშაოების ხასიათი და სხვ.) და იურიდიული კრიტერიუმები.

უძრავი ქონების დეველოპმენტი – დაპროექტების პროცესი, რომელიც მატერიალურ-ნივთობრივი შემადგენლობის მხრივ მოიცავს 2 ნაწილს: 1) სამშენებლო ან სხვა რაიმე სახის სამუშაოები შენობა-ნაგებობებზე და მიწაზე; 2) ფუნქციური გამოყენების თვალსაზრისით, შენობა-ნაგებობების ან მიწის შეცვლა.

უწესივრობა – ობიექტის მდგომარეობა, რომლის დროსაც ის არ შეესაბამება ნორმატიული ტექნიკური დოკუმენტაციით დადგენილ ერთ მოთხოვნასაც კი.

უწვი მასალა – მასალა, რომელიც ცეცხლისა ან მაღალი ტემპერატურის ზემოქმედებით არ ააღდება, არ ღვივდება და არ ნახშირდება. მას მიეკუთვნება: ლითონი, ბეტონი, დუღაბი, ბლოკი, აგური, არმოცემენტი, მინა, ქვა და სხვ.

უწონობა – მატერიალური სხეულის მდგომარეობა, რომელშიც მასზე მოქმედი გარე ძალები ან მისი მოძრაობა არ იწვევს ნაწილაკების ურთიერთდაწოლას. სხეული იმყოფება უწონობის

მდგომარეობაში, თუ სხეულში გამოყოფილ ნებისმიერ ელემენტზე მოქმედი შიგა ძალების ტოლქმედი ნულის ტოლია.

უწყება – 1. მოკლე ოფიციალური წერილი, შეტყობინება ვისიმე სადმე მიწვევის შესახებ; 2. დაწესებულება ან დაწესებულებათა სისტემა, რომელიც ემსახურება სახელმწიფო მმართველობის რომელიმე დარგს.

უწყვეტი გარემო – გარემო, რომელიც განიხილება როგორც უწყვეტი და მხედველობაში არ მიიღება მისი დისკრეტული ატომურ-მოლეკულური აგებულება. განასხვავებენ: ერთგვაროვან, არაერთგვაროვან, იზოტროპულ და ანიზოტროპულ უ. გ. ფართოდ გამოიყენება აირებისა და სითხეების მექანიკაში, დრეკადობის თეორიაში, ელექტროდინამიკაში და სხვ.

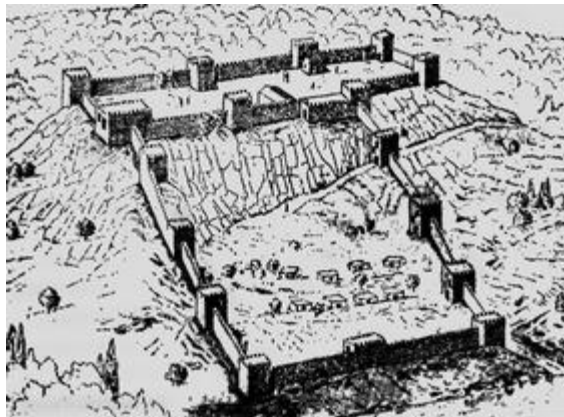
უწყვეტი გარემოს მექანიკა – მექანიკის ნაწილი, რომელიც შეისწავლის აირის, სითხის, პლასტიკისა და დეფორმირებადი მყარი სხეულის მოძრაობასა და წონასწორობას. უ. გ. მ. განეკუთვნება ჰიდროაერომექანიკა, აირების დინამიკა, დრეკადობის თეორია, პლასტიკურობის თეორია და სხვ. უ. გ. მ. ძირითადი დაშვებაა ის, რომ ნივთიერება შეგვიძლია განვიხილოთ, როგორც უწყვეტი, მთლიანი გარემო, უგულებელვყოთ მისი მოლეკულური (ატომური) აგებულება და ერთდროულად მისი ყველა მახასიათებელი (სიმკვრივე, ძაბვა, ნაწილაკთა სიჩქარეები და სხვ.) ჩავთვალოთ უწყვეტი განაწილების მქონე სიდიდეებად. ეს გამართლებულია იმით, რომ მოლეკულათა ზომები ბევრად მცირეა იმ ნაწილაკთა ზომებზე, რომლებიც განიხილებიან ამ დარგში თეორიული და ექსპერიმენტული კვლევის დროს.

უწყვეტი კვების წყარო (UPS) – მოწყობილობა, რომლის საშუალებითაც ქსელში ძაბვის მნიშვნელოვანი ვარდნის ან "დენის წასვლის" შემთხვევაში აპარატურას (არა მარტო კომპიუტერულს) გარკვეული დროის განმავლობაში კვლავ მიეწოდება ელექტროენერგია.

უხილავი ზედაპირი – ექსპლუატაციაში მყოფი ნაკეთობის ზედაპირი, უხილავი წინა და გვერდითი მხრიდან.

უხმაურო – რაც ხმაურს არ იწვევს, რასაც ხმაური არ ახლავს; ჩუმი.

უჯარმის ციხე (ინგლ. Ujarma Fortress) – ქართული ხუროთმოძღვრების უძველესი ძეგლი, ისტორიული ციხე-ქალაქი კახეთის მხარეში, საგარეჯოს მუნიციპალიტეტის სოფელ უჯარმის ჩრდილოეთით 4 კმ-ის დაშორებით, გომბორის უღელტეხილის მახლობლად, მდინარე ივრის

ნახ. 1

მარჯვენა ნაპირზე (ნახ. 1. უჯარმის ციხე-ქალაქის რეკონსტრუქცია. ავტორი აკად. ირაკლი ციციშვილი). უჯარმის აშენების პერიოდად III-IV საუკუნეთა მიჯნა, მეფე ასფაგურის მეფობის პერიოდი მიიჩნევა. მის მშენებლობა-გამდიერებაზე ზრუნავდნენ მეფეები ვახტანგ გორგასალი და დაჩი (V საუკუნის მეორე ნახევარში ცოტა ხნით უჯარმა ქართლის სამეფოს დედაქალაქიც კი იყო). მათ დროს აიგო ციტადელი მძლავრი კოშკებითა და მტკიცე კედლებით, სასახლეებით და ეკლესიებით. მას

შემდეგ რაც ვახტანგ მეფემ V საუკუნის მეორე ნახევარში უჯარმა თავის ერთ-ერთ რეზიდენციად აქცია, ციხე-ქალაქმა განსაკუთრებული აღმავლობა განიცადა. IV-VIII უჯარმა საუკუნეებში მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა ქვეყნის ისტორიაში. უჯარმის კომპლექსი ორ ნაწილად იყოფა: ქვედა ციხე (გალავანი, კოშკები) და შიდა ციხე (სასახლე, კუთხური კოშკი, ეკლესია „ჯვარ-პატიოსანი“, დიდი შენობა, დიდი წყალსაცავი, მცირე წყალსაცავი, ჩრდილო-დასავლეთის კოშკი, გალავანი, კოშკები). გამოვლენილია ძველის მშენებლობის სამი ძირითადი პერიოდი: პრველ პერიოდში (III-X საუკ.) მიმდინარეობდა ციხე-ქალაქის მშენებლობა ერთიანი გეგმით; მეორე პერიოდში (X-XIII საუკ.) ძირითადად აღუდგენიათ მორღვეული და დაზიანებული ზღუდე-კოშკები, აუგიათ საცხოვრებელი თუ სამეურნეო შენობები; მესამე პერიოდში (XVI-XVIII საუკ., გვიანი ფეოდალური ხანა) წარმოებდა შიდა ციხის ნაგებობათა და კოშკების მცირე შეკეთება. ყველა კოშკი (სულ 17 კოშკი) და გალავანი (სიგრძით დაახლოებით 700 მ) აგებულია ადგილობრივი ქვის წესიერი კვადრებით. ქვების გარეპირი მოსწორებულია და ნაპირები წათლილი, რაც მათ მკვეთრ მართკუთხოვან ფორმას ანიჭებს. ქვები დაწყობილია ზუსტ ჰორიზონტალურ რიგებად კირის დუღაბის თხელ ფენაზე. ქვების ზომები იცვლება 12-26 სმ-ის ფარგლებში, თუმცა კუთხეების გადაბმის ადგილებში გვხვდება 50-70 სიგრძის კვადრებიც. ქვების წყობის ხასიათის მიხედვით შეიძლება დავასკვნათ, რომ უჯარმაში გვაქვს ელინისტური სამშენებლო ტექნიკის ე.წ. იზოდომის თვალსაჩინო მაგალითი. ამჟამად ციხის მხოლოდ ნანგრევებია შემორჩენილი (ნახ. 2. უჯარმის ციხის ნაშთის საერთო ხედი; ნახ. 3. ციხის ნანგრევები). უჯარმის ციხე-ქალაქისათვის ადგილმდებარეობის შერჩევა, საერთო კომპოზიცია, ნაგებობათა დიადი, სადა, ხალისიანი ფორმები, არქიტექტურული ფორმებისა და დეტალების დახვეწილი გემოვნება და მშენებლობის სრულყოფილი ტექნიკა საფუძველს იძლევა უჯარმა საქართველოს ციხე-სიმაგრეთა შორის ერთ-ერთ საუკეთესო და თავისებურ ძეგლად განვიხილოთ.

ნახ. 2

ნახ. 3

უჯერი (გაუჯერებული) – ის რაც არ შეიცავს რაიმე ნივთიერების ზღვრულ რაოდენობას. მაგ., უჯერი დუღაბი, რომელშიც გახსნილი ნივთიერების კონცენტრაცია ნაკლებია, ვიდრე გაჯერებულ დუღაბში, და რომელშიც, მოცემულ პირობებში, კიდევ შეიძლება ამ ნივთიერების გახსნა.

